NORSK FENGSELS- OG FRIOMSORGSFORBUND (NFF),
LANDSORGANISASJONEN I NORGE (LO),
FELLESORGANISASJONEN (FO) OG
LANDSORGANISASJONEN STAT (LO STAT)

# STRAFFEGJENNOMFØRING PÅ DE UNGES PREMISSER?

REFERAT FRA DEN 25. KRIMINALPOLITISKE KONFERANSEN

***– Sundvolden 15. - 16. mars***

***2018***

# INNHOLDSFORTEGNELSE

**Program** ..... **3**

**DAG 1: Torsdag 15. mars 2018** ..... **4**

***Åpning*** ..... *4*

*v/ Are Tomasgard, LO-sekretær* ..... *4*

***I risikosonen Risiko og marginalisering*** ..... *8*

*v/ professor emeritus Ivar Frønes* ..... *8*

***Forskning på ungdomskriminalitet*** ..... *26*

*v/ dr. polit Heidi Mork Lomell, Institutt for kriminologi og rettssosiologi* *26*

***Konsekvenser for kriminalomsorgen*** ..... *43*

*v/ Kriminalomsorgsdirektør Marianne Vollan* ..... *43*

***Hvilken kriminalomsorg ønsker regjeringen*** ..... *56*

*v/ Statssekretær Thor Kleppen Sættem* ..... *56*

***Ordet er fritt – innlegg og spørsmål fra salen*** ..... *64*

*Oppsummering v/ Marianne Vollan* ..... *73*

*Oppsummering v/ Thor Kleppen Sættem* ..... *76*

**Dag 2: Fredag 16. mars** ..... **80**

***Erfaringer fra Sverige – straffegjennomføringsformer*** ..... *80*

*v/ psykolog og Enhetschef Martin Lardén ved Enheten för behandlingsprogram, kriminalvården i Sverige* ..... *80*

***Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff*** ..... *96*

*v/ fagansvarlig Gro Rossland og seniorrådgiver Frøydis Heierdal ved konfliktrådssekretariatet* ..... *96*

***Erfaringer med ungdom og samfunnsstraff*** ..... *114*

*v/ avdelingsleder Beate Kristensen Og Maren Ris ved ungdomsavdelingen, Oslo friomsorgskontor* ..... *114*

***Erfaringer fra Ungdomsenheten Bjørgvin*** ..... *135*

*v/ Assisterende fengselsleder Per Erik Omdal og fengselsbetjent Jorunn Vefling Foss ved ungdomsenheten i Bjørgvin fengsel* ..... *135*

***Sluttappell*** ..... *164*

*v/ forbundsleder Mimmi Kvisvik, Fellesorganisasjonen* ..... *164*

# PROGRAM

**Dag 1 – torsdag 15. mars**

**1115 Åpning**
v/ LO sekretær Are Tomasgard

**1135 I risikosonen**
Risiko og marginalisering
v/ professor emeritus Ivar Frønes

**1230 Forskning på ungdomskriminalitet**
v/ dr. polit Heidi Mork Lomell ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi

**Fortsatt verdens beste kriminalomsorg?**

**1415 Konsekvenser for kriminalomsorgen**
v/ Kriminalomsorgsdirektør Marianne Vollan

**1500 Hvilken kriminalomsorg ønsker regjeringen**
v/ Statssekretær Thor Kleppen Sættem

**1545 Ordet er fritt – innlegg og spørsmål fra salen**
**Oppsummering v/ Marianne Vollan og Thor Kleppen Sættem**

**Dag 2 – fredag 16. mars**

**0900 Erfaringer fra Sverige – straffegjennomføringsformer**
v/ Enhetschef Martin Lardén ved Enheten för behandlingsprogram, kriminalvården i Sverige

**1000 Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff**
v/ fagansvarlig Gro Rossland og seniorrådgiver Frøydis Heierdal ved konfliktrådssekretariatet

**1105 Erfaringer med ungdom og samfunnsstraff**
v/ avdelingsleder Beate Kristensen ved ungdomsavdelingen, Oslo friomsorgskontor

**1200 Erfaringer fra Ungdomsenheten Bjørgvin**
v/ Assisterende fengselsleder Per Erik Omdal og fengselsbetjent Jorunn Vefling Foss ved ungdomsenheten i Bjørgvin fengsel

**1245 Sluttappell**
v/ forbundsleder Mimmi Kvisvik, Fellesorganisasjonen

# DAG 1: TORSDAG 15. MARS 2018

*Konferansen ble åpnet kl. 11:15 av konferansier Vidar Vold*

## ÅPNING

### V/ ARE TOMASGARD, LO-SEKRETÆR

Kjære forsamling. Første gang denne kriminalpolitiske konferansen ble gjennomført var i 1993. Årets konferanse er den 25. kriminalpolitiske konferansen. Det har vært en stor konferanse med opp mot 200 deltakere på det meste, det har blitt noen færre med årene, men i år så har vi begynt å vokse igjen. Det at det har blitt litt færre enn det vær var på det meste, det henger sannsynligvis litt sammen med og gjenspeiler økonomien i kriminalomsorgen.

Vi får tilbakemelding på at det er blitt vanskeligere å få dekket konferanseavgift og reisekostnader av arbeidsgiver, fordi enhetene ikke ser seg råd til det. Ostehøvelreformen ABE har medført nesten 200 millioner kroner mindre på kriminalomsorgens driftsbudsjett.

Det er administrasjon og ledelse som skal kuttes sies det, men tilbakemeldingene vi får, det er at det er i avdelingene det blir kuttet, det blir kuttes på «gulvet». Vakanser fylles ikke opp, tilbudet til innsatte er blitt dårligere. Programvirksomheten i kriminalomsorgen er nærmest blitt radert bort. Rapporten fra Oslo Economics viser konsekvensene fra 2012 til 2016. De sier at fortsetter kuttene, så kan en ikke unngå at det kommer til å gå utover førstelinjen. Når en vet at det også er kuttet i 2017 og 2018, altså etter de årene som rapporten omfatter, så bekrefter det den følelsen som ansatte, både i fengslene og i friomsorgen, har i forhold til budsjettsituasjonen og som blir formidlet både til forbundet og opp til oss i LO.

Det er en økning i vold og trusselhendelser, ja, noe kan kanskje tilskrives økt fokus på rapportering, men det er ingen tvil om at det er en økning, og det tror vi skyldes at ansatte ikke lenger er like tilstede i fangemiljøet på grunn av at en har ikke anledning til det på grunn av ressurssituasjonen. Ansatte må få tid til å se de innsatte, vi må ikke

glemme den dynamiske sikkerheten. Friomsorgen har svært få administrative stillinger. Ytterligere kutt må gå på helt andre ting.

Nå har det vært mye fokus på soningskø og soningsplass. Det er på tide å få fokus på andre straffegjennomføringsformer. Friomsorgen er mer enn elektronisk kontroll. Samfunnsstraffen går ned, og det burde den ikke. Hvorfor idømmes eksempelvis ikke «råkjørerne» samfunnsstraff? Hvorfor ikke bøtesoning? Det er dokumentert at friomsorgen har fått flere oppgaver, men ressursene samsvarer ikke.

Straff som virker er ekstra viktig for de yngste. Vi ønsker dem ikke tilbake til kriminalomsorgen, her har vi som samfunn ikke råd til å feile. Har vi straffegjennomføring på som går på de unges premisser? Det er spørsmålet vi stiller. LO er som dere skjønner bekymret for utviklingen innen kriminalomsorgen. Vi har som fengsel og friomsorg skrytt av at vi har verdens beste kriminalomsorg. Men spørsmålet vi nå stiller: Har vi det fremdeles? Og er det det vi får ved å kutte ytterligere? Og det er derfor denne konferansen stiller spørsmålet: Fortsatt verdens beste kriminalomsorg? Med et stort spørsmålstegn bak.

Det er besluttet at avtalen med Nederland blir avviklet til høsten. Det synes vi er bra. Nederlandseventyret, som det står i manuset mitt, dere ville kanskje heller si "Nederlandsmarerittet", var og er en fallitterklæring. De 89 millionene som gjenstår i budsjettet må sprøytes inn i kriminalomsorgen. Det må vi være tindrende klare på. Det er synd at ikke politisk ledelse er representert i salen akkurat nå og hører oss si det. Statssekretæren vil komme litt senere i dag. Når vi senere i dag lar ordet være fritt, håper jeg dere gjentar følgende til statssekretær Sættem: Det må satses på kriminalomsorgen, det er samfunns-økonomisk viktig, ikke bare koster kriminalitet mye penger, men det koster også mye i form av menneskelig lidelse. Alle domfelte skal en dag ut i samfunnet og bli noens nabo, og da må de få en mulighet til å gjøre noe med kriminaliteten sin. Så må dere si: Statssekretær Sættem: Hvem vil du ha til nabo?

LO jobber fagligpolitisk bredt med hele det justispolitiske feltet. Og før jeg gir meg og lar konferansen går videre, så vil jeg gjengi de viktigste

punktene vi nå konsentrerer det helhetlige arbeidet vi jobber faglig-politisk innen justispolitikken på:

Det er en del felles utfordringer:

- *Ostehøvelkuttene,* som er et uegnet virkemiddel til å oppnå gevinster i justissektoren. Det må avvikles, det har jeg allerede vært innom.

- Innen kriminalomsorgen så sier vi at vi skal bidra til økt trygghet for samfunnet gjennom en helhetlig straffegjennomføring med rehabilitering og livet etter soning som fokus.

- Kriminalomsorgen må tilføres økte ressurser for å kunne løse sitt samfunnsoppdrag.

- Fengsel og friomsorgsenheter må være riktig dimensjonert ut i fra oppgavene som skal utføres, bemanningen må økes, og alle kriminalomsorgens ansattes kompetanse og funksjoner må få økt annerkjennelse.

- Strukturendringer og omorganisering må ha rehabilitering og samfunnstrygghet, ikke ressursreduksjon, som rettesnor.

- Økt satsing på frihetsrelaterte straffer som samfunnsstraff, program mot ruspåvirket kjøring og ungdomsstraff (Revitaliser ambisjonene i Stortingsmelding 37. Straff som virker( 2007-2008)

Det er viktige punkter vi har løftet inn i det fagligpolitiske arbeidet. Men vi jobber altså bredere justispolitisk, og ha meg unnskyldt for at det kanskje ikke er like interessant som kriminalpolitikken i seg selv, men jeg tar også med de andre punktene, slik at dere ser helheten i forholdet til hvordan vi jobber justispolitisk.

Og da snakker vi også om totalberedskap, samfunnsutviklingen, altså ulykker, naturkatastrofer, terror, i verste fall krig. Vi må forberede oss på at det verste kan inntreffe og håpe at det aldri skjer. Men der jobber vi når vi sier at totalberedskapen må utredes gjennom en offentlig kommisjon (viser til Rep forslag fra Sp Dok 8/81 S (2017-2018).

Så sier vi videre at sivilforsvaret må ha økonomi og organisasjon til å ivareta oppgaver i hele landet i tillegg til at Nasjonalt utdanningssenter for samfunnssikkerhet og beredskap (NUSB) må rustes opp som et kompetansesenter kommunene kan dra nytte av.

Når det gjelder politi og domstol, så er vi klare på at domstolene må tilføres tilstrekkelige ressurser til at saksbehandlingstiden for domstolene blir akseptable og i tråd med Stortingets egne mål. Politiet må ha rom til å tilsette folk med den kompetansen som trengs til de oppgavene som skal løses. Det er behov for sivilt tilsatte for å løse mange av oppgavene i politiet. Satsingen på cyberkrim, slik som Kripos' cybercrimsenter, er et eksempel på oppgaver som også krever ansatte med annen faglig bakgrunn enn Politihøgskolen.

Norsk politi skal ikke ha generell bevæpning, men basert på faglige vurderinger kan det på enkelte steder og i tidsavgrensede situasjoner åpnes for bevæpning.

Og så sier vi også avslutningsvis i et par punkter om bann og redning, det tenderer jo mellom justispolitikk og kommunal sektor, men det vi ser er at vi skal sikre en organisering av brann- og redningstjenesten som bidrar til en profesjonalisering av tjenesten og som samtidig ivaretar kommunenes styring og kontroll.

Å få igangsatt en utredning av brann- og redningstjenesten som tar sikte på å foreta en gjennomgang av tjenestens oppgaveportefølje og ansvarsforholdet til andre nødetater.

Som dere hører, i forhold til den samlede bredden vi har innen for justispolitikken, så er kriminalomsorgen en svært viktig del av den fagligpolitiske dialogen vi har innen justispolitikken og som vi nå vever enda tettere enn tidligere.

Og så helt til slutt, så har jeg dårlig samvittighet: Jeg får ikke fulgt konferansen selv ettersom vi er i lønnsforhandlinger. Det vet dere at er viktig for organisasjonene som vi tilhører. Og fordi jeg også må innom årsmøtet til Folk og Forsvar, jeg snakket jo nettopp om totalbered-

skapen, der jeg er påtroppende leder. Og da bør jeg nesten være tilstede, når jeg blir valgt. Så jeg håper på forståelse for det.

Og med disse ordene så ønsker jeg dere alle en god konferanse. Jeg ønsker alle samtidig med på laget i arbeidet for verdens beste kriminalomsorg – og for at vi i LO skal ha en god og helhetlig justis-politikk som gir et trygt, rettferdig og godt samfunn. Takk!

**Konferansier, Vidar Vold:** Takk til Are Tomasgard. Da har vi et lite minne til deg. Det er da fra Røverradioen, som er en riksdekkende radio av og for innsatte. De sender på P2 hver lørdag. Ja, jeg heter Vidar Vold, og på vegne av arbeidsgruppa så skal jeg lose oss igjennom disse to dagene. Det blir, som vi hørte, på grunn av at politisk ledelse ikke har mulighet til å komme før i ettermiddag, så blir det litt sånn omstokking.

Vi har to temaer, og de kommer litt sånn hurten på sturten, sånn at det er ”Straffegjennomføring på de unges premisser” og ”Fortsatt verdens beste kriminalomsorg?”. Så da får dere bare la LO sine engasjerte ord ligge sånn godt på modning til etter lunsj, da vil vi komme tilbake igjen med politisk ledelse og etatsledelse og da debatt, slik at vi, i ytterste leddet, grasrota eller hva vi nå kalles, skal kommunisere og ha en diskusjon med vår ledelse, både da den politiske og etatsledelsen.

Så nå tar vi da et sprang over til temaet: ”Straffegjennomføring på de unges premisser”. Og der har vi da en pensjonert og en oppegående ellers fullt arbeidende professor, Ivar Frønes, sosiolog og samfunns-geograf. Og da er det ikke *berg og bakkar* og *høye fjell og dalar*, det er rett og slett om vi organiserer deler av samfunnet vårt sånn at vi rett og slett *skaper* ungdomskriminalitet. ”Risiko og marginalisering”, vær så god, professor emeritus Ivar Frønes.

## I RISIKOSONEN RISIKO OG MARGINALISERING

### V/ PROFESSOR EMERITUS IVAR FRØNES

Takk! Jeg er da som det ble sagt avtroppende professor på universitetet, men jeg jobber altså på et sted som heter NUBU, som betyr Norsk utviklingssenter for barn og unge. Jeg flyttet ned dit en tid før jeg ville bli hevet ut likevel for å kunne gå litt med ære til et annet sted fremfor

å bli... Vi akademikere liker ikke å slutte og jobbe, så det er litt fantastisk i den diskusjonen om at alle bør jobbe lenger, så er det mange desperate mennesker som prøver å klore seg fast, men det får de ikke lov til.

Det jeg skal snakke om, det er da, og dette diskuterte Vidar og jeg ganske mye frem og tilbake, vi ble enige om å kalle det "I risikosonen". Og hvordan skal vi forstå kriminalitet i en samfunnsmessig sammenheng? Hva *er* kriminalitet? Jeg bodde i en liten periode i mitt liv i Italia og brukte veldig mye tid... noe skal man drive med når man ikke kjenner noe særlig folk rundt seg, så jeg leste veldig mye mafiahistorie. Da får man litt annet syn på kriminalitet. Med andre ord, altså dette når kriminaliteten gjennomsyrer ting. Jeg skal innrømme at jeg spiste lunsj... ikke sant, da har man sånne cafeer hvor du kommer alene, så sitter man bortover på sånne rekker, og så prøvde vi alltid å finne noen som så ut som om de snakket engelsk. Og det gjorde jeg en gang i mellom, og da satt jeg og snakket med noen fra Sør-Italia fra Amalfikysten. Jeg kom til å fortelle dem at 80 % av norske hytter er bygget innenfor strandsonen etter at strandloven kom. Og det synes de var imponerende. For de sa at så korrupt er de ikke selv i Sør-Italia, de ville ikke klart 80 %. Og så sier jeg at nei men det er ikke korrupsjon, sier jeg, det er mer litt sånn vennetjenester og familie og sånn. Og da begynte jo alle å le da og sa at hva i himmelens navn tror du mafia er annet enn vennetjenester, familie og ordninger som du sveiver deg inn i.

Og det er dette med ulike perspektiv på kriminalitet. vi hadde gjort en survey-undersøkelse en gang i sosiologi hvor vi sammenlignet "Har du gjort noe galt" sånn og sånn og sånn, og der er det alt fra epleslang til biltyveri og gudene vet hva, og så kommer man ut med at folk på vestkanten, særlig ungene på vestkanten var veldig kriminelle. Og da husker jeg Eduardo Archetti, som da var en av de ledende antropologer, sa at dette er det dummeste han hadde hørt. Du kan ikke bare lage en sum av sånne greier. Du må se på hva er kriminalitet. En antropolog hadde et helt annet syn på det. Hvordan er det som en del av et miljø, og hvordan er det slik og slik, og kan du i det hele tatt spørre folk om de har gjort noe galt? Svarer de ordentlig på det? Det er selvfølgelig problemet med alle surveyer. Når vi spør folk om hva de vil stemme i morgen, så regner vi med at du har en interesse av at ditt parti gjerne

skal få mange stemmer, så du svarer rimelig riktig. Men hvis du for eksempel skal undersøke... sett at det har vært noe stadig påpekninger at det er veldig mange katolske prester som har oppført seg litt uheldig overfor korguttene, du ville ikke funnet det ved å intervjue prestene. Du ville sannsynligvis heller ikke funnet det ut ved å intervjue korguttene. Slik at det å finne innganger til hvordan vi skal forstå hva som skjer i et samfunn er faktisk talt ganske vanskelig. Og jeg ser at mediene snakker noen ganger om *offisiell statistikk*, og det høres jo veldig sånn tungt ut. Og selvfølgelig er det det. Det er det vi registrerer av kriminelle hendelser og sånn. Men det vet og sikkert andre som skal snakke mer om enn meg kanskje. Altså det har jo også sine svakheter.

Men hvordan skal vi da forstå kriminalitet? Og det jeg er opptatt av er i hvilke sammenhenger er det kriminaliteten vokser frem. Og da tror jeg ofte vi skal tenke på, når vi ser på debatter i andre land, at vi må prøve og tenke oss litt inn i de kontekstene. Jeg bodde en liten periode i mitt liv i Sørstatene i USA, og der har jo folk et helt annet syn på bevæpning. Ikke det at de ønsker seg maskingevær alle sammen, det tror jeg ikke de gjør, men bevæpning skal det være. Og grunnen til det, det er at de egentlig ikke tror på den store samfunnskontrakten. De tror ikke at Staten beskytter deg til enhver tid. De tror det kan bli innbrudd hjemme hos deg, de tror at de kanskje kan bli overfalt, og da må du være bevæpnet. Og sa også Jesse Helms, jeg bodde i Nord-Carolina, han var da den gamle representanten, han sa at kriminalitet i Nord-Carolina er veldig lav hvis du ser bort i fra mord. Og på en måte så er ikke... han var en rimelig underlig mann, men det er ikke så sprøtt som det høres ut, for det var ikke innbrudd, fordi at alle regnet jo med at hvis du gjør innbrudd, så ligger far oppe i trappa ett eller annet sted med gønner'n, og han har full rett til å skyte deg. Derfor så var det ikke innbrudd. Og det ble ikke skutt noen innbruddstyver. Derimot så var det en eller to personer som skøyt nær familie bare i det halvåret jeg bodde der. Så våpen er en sammensatt ting. Men begrunnelsen er egentlig at vi ikke stoler på det vi stoler på her. Og da ser dere ett av poengene med den historien, vi må ha et samfunn, det ble understreket her innledningsvis, vi må et samfunn som er slik at vi stoler på disse grunnleggende samfunnskontraktene. Og hvis vi ikke lenger gjør det, så begynner ting å rulle. Og da skjer det fort, altså. I det øyeblikket sånne prosesser begynner, så kan ting skje veldig fort. Og derfor er det forferdelig viktig at vi skal forhindre at de prosessene begynner å rulle.

Og det betyr at kriminalomsorg og alle former for, alt vi gjør i forhold til kriminalitet, er enormt betydningsfullt fordi vi skal hindre disse prosessene i å begynne å rulle. Og Italia for eksempel er en ganske god illustrasjon. Italia er nå ute i et kjempeproblem. Det er to sider ved det problemet, det ene er selvfølgelig dårlig økonomi. Det andre er at ungdom med kompetanse rømmer landet. Og det tredje er et voldsomt tilsig av flyktninger uten kompetanse. Jeg så at det var noen som sa at ja, men det er fint for Italia som mangler barn at det kommer mange innvandrere. Det hadde vært fint hvis det kom kompetente innvandrere. Men det er ikke det det gjør. Og de de har med kompetanse, de rømmer. De er i andre europeiske land, de er i Australia.

Og hvorfor skjedde dette? Og en av grunnene til at noe sånt skjedde i Italia, det er faktisk talt, tror jeg, korrupsjon. Altså det er så mye sånn innlagt korrupsjon. Du får ikke stilling på et universitet i Italia uten gjennom en masse greier. Og når du har de mekanismene der, så stivner innovasjon. Og da ser man altså at, la oss kalle det kriminalitet på ett eller annet nivå, det har enorme konsekvenser for samfunnsutviklingen, og så ender man opp i situasjoner som er relativt uhåndterlige og som italienerne ikke kommer til å ha særlig god evne til å håndtere.

Og da ser vi også at det er en del land som er veldig opptatt av å ta vare på kontekstene sine. Jeg vet ikke om dere merket det under tsunamien i Japan, altså hele bydeler vasket bort. Ikke ett innbrudd. Ingen ting stjålet. Se i USA, hvis det er snev av dette her, så ser dere unge menn med stereoanlegg og tv løpende omkring med én gang. Altså det er *loothing* i det øyeblikket den offisielle nær sagt orden bryter sammen. Jeg vet ikke riktig hvorfor japanerne, altså japanerne tar ikke imot innvandring, men de har en del spesiell politikk på en del områder. Jeg tror en av grunnene er at de er besatt av... altså denne japanske konteksten som vi andre ikke skjønner så mye av.

En amerikansk forsker ved navn Gaus Garbarino, han lagde et begrep som han kalte for ”*toxic environment”*, altså det er omgivelser som er så forgiftet at hvem nå enn og hva nå enn du er, så kan du ikke annet enn å bli en del av disse forgiftede omgivelsene. En annen sosiolog ved navn Vikvakant, som drev og studerte boksing i slummen av Chicago, foreleste om dette i Norge, altså boksing er en av de veiene for en del av de småkriminelle gutta ut, for da skal du lære deg på en måte å

oppføre deg med ære, du skal ikke sloss på gata, det er en hel rekke ting. Han ble da spurt av ei inne i salen i Norge om hvor høy kriminalitetsandelen var der han holdt på. Og det varte litt før han skjønte spørsmålet, han liksom bare lo litt først og sa at "ja men alle er jo kriminelle". Altså "alle her er kriminelle. Dette er den type omgivelser hvor alle er kriminelle". Og dette er det han da kalte for *toxic environment*. Og i det øyeblikket den type omgivelser begynner å bre seg, så får du selvfølgelig interne flytteprosesser, folk flytter ut osv. Se på de franske banlieu'ene, så er det vel i følge Samuel Vacan, som altså er fransk-amerikansk, så er det vel bare en 20 % av de som bodde der, det var i 2010 eller noe sånt, som hadde bodd der rimelig lenge. Folk flytter inn, de som kan, flytter ut. Og du får altså det som noen kaller *ghettoer*, men det er litt uheldig ord, for ghetto er et eget begrep, som at folk har mye til felles. Men her har de for så vidt ikke mye til felles, annet enn at de er så fattige at de kommer ikke ut av den konteksten de har landet inn i. Slik at, igjen, å utvikle eller forhindre utvikling av disse sammenhengene...

Vi har jo fått dette begrepet *utenforskap*, og jeg har prøvd å finne ut hvor 'utenforskap' kommer fra, jeg tror faktisk det er det svenske Folkepartiet... i hvert fall brukte Folkepartiet det i Sverige i 1994, eller 1993, i en valgkamp som en anklage mot Sosialdemokratene, tror jeg det var, altså at her fikk vi liksom mennesker som levde utenfor. Og de tegnet opp en del miljø eller områder som var slik at veldig mange av de som bodde der hadde ikke arbeid, det var lavt utdanningsnivå. Senere så la man også til et visst kriminalitetsnivå. Og disse utenforskapene, det ble en veldig diskusjon i Sverige, og de holder på med det enda. Og så kom politiet inn og begynte å tegne opp enkelte av utenforskapsområdene som en type hyperkriminelle. Og det er den rapporten som det har vært referert til, Listhaug refererer til den stadig vekk. Og jeg har aldri sett noe særlig diskusjon av innholdet i den, for det er ganske interessant. Jeg vet ikke om dere kjenner den, den ligger jo på nettet, disse 55 områdene. For da får de nettopp sånne mekanismer som at kriminaliteten gjennomsyrer områder, de kaller det gjenger, men dette er mafia, dette er områder som kontrolleres mer eller mindre av kriminelle grupper. Det betyr da kanskje at de som skal drive virksomhet må betale penger, og det betyr at de kanskje slutter å drive virksomhet. Man ser det samme som i en del områder i USA. Butikker forsvinner, all virksomhet forsvinner, fordi det er såpass mye penge-

utpressing at det lønner seg ikke, i tillegg til andre utrygghetsforhold osv. Og så får du miljøer som... det er ikke så lett å se dette. Og det synes ikke i den offisielle statistikken.

Og for litt siden, nei, det er et par-tre år siden, det var like før flyktningvågen. Da var det en overskrift hvor det svenske Fäcket, dere kjenner kanskje Alarm, de som har ambulansene, hvor Henrik Johansson, er det vel han heter, eller er det Håkonsson, han rykket ut og sa at de var daglig på uttrykning til skuddskader. Altså daglig blir folk skadet av skudd, og det betyr da ikke de som er drept, men altså de som blir skadet. Og veldig ofte var det folk som ikke ville på sykehus og som ikke ville registrere dette. Så ambulansen kom, og ambulansen forlanger da politibeskyttelse, fordi at folk liker ikke offisielle ansatte osv. sånn. Henrik Håkansson, heter han. Så jeg skrev da til Henrik Håkansson, jeg sendte han en mail. Altså vi sosiologer er litt opptatt av at hva er disse tallene, hva er daglig, er det sånn én gang i uken eller daglig, altså hva er dette, og hva er knivskader og hva er skuddskader og sånn. Og Henrik Håkansson bekreftet da at det var skuddskader, og det var omtrent daglig. Det betyr at du har en 3-400 skuddskader i året. Hvor mange av de som registreres i offisiell statistikk, det vet jeg ikke. Han hadde en del hårreisende eksempler på hva som skjer når ambulansen kommer og spesielle situasjoner som de kommer opp i. Men da ser vi også en sånn utvikling som ikke nødvendigvis er så synlig, men som er synlig gjennom fagorganisasjonenes stadige tilbakemeldinger: ”Her ser vi utviklingstrekk”. Og det er ofte ikke lett å finne sånn statistikk.

Statistikk er, for å si det som sosiolog: Jeg er veldig bekymret, for jeg synes all mulig statistikk skulle vært tilgengelig. Altså at de prøver å beregne, når man sier hva koster innvandringen? Da må vi prøve å beregne det. Hvor mye snøt vi på skatten? Da får vi prøve å estimere det. Det var en som mente det at en sånn bok vil bli så veldig tykk, og da kunne jeg som en eldre mann si at nå er du for gammel. En bok på nettet kan ha en millioner sider, ikke sant, du søker deg frem etter den informasjonen som du leter etter. Og noe av det problematiske med at man mangler informasjon, det er ofte det at folk innbiller seg en masse ting som er mye verre enn det det faktisk er. Og det er en del informasjon som man ikke legger frem fordi man mener at nei, det kan misforstås eller det kan føre til ett eller annet. Og så tror man noe annet

som kanskje er mer uheldig enn det som informasjonen forteller. Men altså det vi ser i Sverige.... og jeg så akkurat nå før jeg kjørte hit, så var det diskusjon med den personen som er skutt på Holmlia, som sannsynligvis da var en mann som tilfeldigvis var på feil sted og sånn, hvor politiet sier at dette skjer ikke ofte og vi har allerede tatt de som er mistenkt og så videre. Gå til Sverige, så ser dere at vi har en liste som er lang som så av uoppklarte, forferdelige hendelser. Jeg anbefaler også for de som er interessert i romanversjonen av krim som er litt annerledes enn det vanlige, jeg vet ikke om noen her har lest "Snabba cash". Jeg husker første gang jeg leste den, da fikk jeg litt sånn "Milde himmel hva slags verden er det jeg lever i?" Og han som skriver den, han kjenner den verden. Og den gir et innsyn i forskjellige nær sagt levemåter som statistikken ikke gjør.

Og kontekstene forandrer seg. Vi har nå for eksempel i California stemt ja til Marihuana, rekreasjonell marihuana, og det er helt klart dette at når marihuana blir fritt i det meste eller hele USA etter hvert, så kommer det til å ha innflytelse på en del diskusjoner rundt om i verden. Og da er det også veldig viktig å se på hva er det disse marihuana-lovgivningene i USA faktisk handler om, hvordan kontrollerer man stoff, hvilen type stoff er det snakk om, altså dette er gjennom-kontrollert pot, ikke hasj på gatenivå som er mye sterkere, som vi har i Norge. Men igjen, altså, det er kontekster som forandrer seg som vi må ha med oss inn i diskusjonene av hvordan de skal bedrive politikk. Og derfor er jo nettopp kriminalpolitikk og kriminalistisk forståelse så viktig. Ikke bare ta én sånn ting ad gangen, hva gjør vi med det, og hvordan virker dop og hva gjør vi sånn, men å se det hele i en eller annen sammenheng.

Og det er litt morsomt med diskusjonene i USA, de som gikk i California for og mot fri marihuana, for da kan du se om er det noen sammenheng mellom ulike sosiale posisjoner, økonomiske interesser og standpunkt? En veldig morsom og interessant sak i Tennessee, morsom og morsom, det er en fordel vi sosiologer har, når folk sier "dette er tragisk" kan vi si at "det er jo veldig interessant". Og der har de en del private fengsler, altså du har aksjer i fengsler. Det betyr ikke som noen tror at fengslene går med overskudd, men de får jo masse penger av staten, så du tjener penger på å ha aksjer der. Og så kjøpte noen masse aksjer i noen fengsler i Tennessee, og så gikk kriminaliteten

brått ned. Det er ganske ille for en aksjeeier å sitte med aksjer i fengslet og så går kriminaliteten ned. Og det skrev faktisk The Economist om, som er en av de virkelig få pålitelige tidsskrifter, at det førte til da en veldig bølge av arrestasjoner, for de hadde denne her ”one-two-three-strike!”. Men det skal da bety tre veldig alvorlige hendelser, og så tråkker vi til. Og det var folk som gikk inn på livstid, altså livstid er jo livstid, det ér livstid, på one-two-three-strike, som hadde stjålet sykkel tre ganger. Og det er klart at her ser vi en sammenheng mellom at fengslet må jo ha fanger, og hvis fengselet slipper opp for fanger, så slipper man jo opp for overskudd. Med andre ord, det er en del ting som absolutt ikke bør drives av aksjeeiere. Eller så har vi jo, jeg synes det er en del statistikk som er litt morsom, for eksempel ungdommen drikker mindre og mindre, og eldre mennesker drikker mer og mer. Jeg vet ikke riktig hva vi skal lære av det, men interessant er det jo for så vidt. Det vil si at ungdom oppgir å drikke mindre og mindre, og eldre oppgir å drikke mer og mer. Men det er helt tydelig at det er en utvikling den veien. Og det forteller også noe om samfunnsutviklingen. Og vi lever i et samfunn som veldig kort beskrevet er en blanding av mulighet og risiko. Og det er det veldig viktig å ha med seg her. Jeg vokste opp i en type samfunn vi kunne kalle et lavterskelsamfunn. Dette kom jeg på en gang da jeg var på et seminar hvor alle snakket om behovet for lavterskeltilbud. Jeg tenkte at når jeg vokste opp var det ikke lavterskeltilbud, det var ikke noe særlig tilbud i det hele tatt, men vi levde i et lavterskelsamfunn. Hvis du kunne stå oppreist og si navnet ditt, så fikk du jobb, hvis du var mann. Damene skulle bli husmødre, de aller fleste av dem. Så det kan det jo hende de ble litt frustrerte av, men alle ble like. Altså det var ingen som datt utenfor. Men det var heller altså lite mulighet for mange til å bevege seg. Jeg husker onkelen min kom, da var jeg 16 år, og sier, dette er altså en industriby i nedre Telemark: ”Jaså Ivar”, sa han, ”skal du begynne på skole eller skal du begynne på Hydro?”. Nå må du begynne på skole for å komme inn på Hydro. Og det er den utviklingen der, som vi alle kjenner og som jeg har snakket om en million ganger tror jeg, som er forferdelig viktig som en illustrasjon av hva som har foregått.

Jeg husker da jeg begynte som sosialarbeider hvor det var en del litt eldre, kloke menn som da... Det var den tida da det var biltyver, folk hadde jo stjålet hundrevis av biler. Og hva gjør du med en mann som stjeler hundrevis av biler? Jo du gjør han til lastebilsjåfør, så er han

lykkelig og stjeler ikke mer biler. Men det er bare det at disse gutta har litt vanskelig for å komme opp i teoriprøver, altså denne teoriprøven til sertifikatet, de skjønte ikke sånne ting som det spørsmålet ”Hva skal du ha over bilen om vinteren?”. Det er jo faktisk et spørsmål, altså, dere kjenner den? Og så svarer folk ”presenning”, og så er det ”full kontroll på alt slags føre” og sånn. Så de gikk i surr i disse her. Men da hadde man avtaler med enkelte av de gamle bilsakkyndige som... (disse gutta kunne jo kjøre bil) ...som kjørte rundt, og så fikk de godkjent teoriprøve, de fikk stilt spørsmål underveis. Og hvis du ikke skjønner hvorfor det er åpning noen ganger i midtrabatten på Drammensveien, så skjønner du det at du har ikke lov til å kjøre der, det er kjekt å ha i nødstilfelle. Riktig svar er ambulanser og brannbil og spesielle hendelser, og det er det ikke sikkert du husker. Den type kriminalitet og den type løsninger blir vanskeligere og vanskeligere. Og derfor blir jo, som det ble sagt her innledningsvis, utfordringene større og større. For samtidig som oppgavene blir vanskeligere, så blir de viktigere og viktigere.

Og dette lavterskelsamfunnet jeg vokste opp i, tenk på de som var heltene i dette samfunnet. Ja, det er veldig hyggelig å huske sin ungdom en gang i mellom. Hva var det John Lennon skrev? ”Working class heroe is something to be”. Og nå er det ingen som vet hva det er engang. Det blir det samme, altså Elvis Presley, Marlon Brando, disse gutta i lærjakke som... de ville nå vært *NEETs*, ”not in employment, education or training”. De var heltene, nå er de taperne. Og det kan dere også se... Jeg husker veldig godt som student at populist, det var en æresbetegnelse. Det var å skjønne hva folk drev med, å stå i et nært forhold til folk. Nå er ”populist” et skjellsord. Det er en ganske interessant utvikling. Nå er å være i kontakt med folkedypet, det er et skjellsord, litt avhengig av hvilket folkedyp du er i kontakt med, selvfølgelig. Men det er ikke inne i de diskusjonene her. Så sent som i 1966/1965 var det vel en 20 % av befolkningen som var født da i 1946/47 som tok eksamen artium, som det het. Jeg hadde en student som skrev at frafallet på videregående skole i 1960 var 90 %. Det vil ikke si at det er 90 % frafall. Har du 10 % som utdanner seg videre, det er noe helt annet. Og tenk på alle de begrepene vi har nå, ”dropout” - når tid fikk vi det? Jo, det fikk vi når vi tenkte oss at alle skulle ha en videre utdanning. Men noen faller fra. Og vi har ”frafall”, vi har ”dropout” som altså noen kaller for ”the scilent epedemic”. Altså hele denne ideen om at det er en masse unge mennesker som marginaliseres

på grunn av at nå finnes det en *høyterskel*, og du skal over den. Mens alle de jeg gikk med i gutteklasse i byen, halvparten av de gutta som satt bak meg, de skulle jo begynne å jobbe. Det var ingen som brydde seg noe særlig. Hvis du holdt fred, så var dette greit nok for skolesystemet. For det du skulle kunne på jobben, det lærte du på jobben. Det lærte de andre gutta deg, og da fikk du en *deasent* jobb, og du var en *deasent* mann. Og det kom alltid en dame og ville gifte seg med deg. Det gjør det jo ikke nå lenger. Husk på at det er nesten vel en fjerdedel av menn når de har fylt 40 år som ikke har fått barn, biologisk. Det er en lavere andel kvinner. Og dette er ikke sånn at kjærligheten går litt i krysskast, dette er samfunnsutvikling med en tung marginalisering av store grupper av unge menn. Og dette er nettopp utdanningssamfunnet og det som jeg har kalt *høyterskelsamfunnet*. Og vi ser det og i forhold til hvordan overskriftene om ungdom er i avisene. Det var jo litt sånn ”bråk og støy”. Nå er det ”sårbarhet og frafall”. Og med noen unntak, dere kjenner sikkert en del av disse unntakene, jeg kjenner en del gamle sosialarbeidere som sier at ”før, så var det en del røffe unge menn her, nå har vi noen få innvandrergutter, men ellers er det bare depresjon”. Dette er en overdrivelse og en fleip, men det er en helt annen bevegelse her. Det er en annen type marginalisering. Og det helt fantastiske med industrisamfunnet, det var jo at når du kom i en viss alder, i begynnelsen av 20-årene, så ble du integrert og du fikk jobb og familie, uansett. Jeg kjenner mange unge menn fra min hjemby som var litt eldre enn meg som ikke hadde tenkt seg verken jobb eller familie. Altså du behøver ikke tenke på noen ting, for det gikk av seg selv. Plutselig så hadde du jobb og familie.

Nå er dette en helt annen prosess, ikke sant. Nå er ’voksen’ noe du må jobbe for å bli og ikke bare noe du blir av deg selv. Da jeg begynte å jobbe i ungdomsklubb, så var det bare å holde gutta og jentene i ro, og særlig gutta, og de het da av en eller annen grunn alltid Roger, Ronny og Rita, disse her. Og hvis du holdt de i ro til de var en 18-19 år, så kom voksenrollen og hentet dem. Og som dere vet veldig godt, nå er alt dette her enormt forandret. Slik at høyterskelsamfunnet skaper denne marginaliseringslogikken, som skaper en helt annen type situasjon i forhold til kriminalitet. Og for ikke å snakke om da en helt annen situasjon i forhold til kriminalomsorg, hvordan skal vi sørge for... altså når vi ikke bare kan, ikke sant, når vi hadde alle gutta som ville bli lastebilsjåfør og kunne bil opp og ned, så var det jo bare å slå igjennom

byråkratiet og si at ”Ja, men de må jo bli lastebilsjåfør, kom ikke her å ta fra dem lappen. Om vi bare kan gi dem en lapp, så er de på en måte bokstavelig talt på veien.” Men nå er dette, som jeg sa, forferdelig mye mer komplisert. Det var, altså i dette lavterskelsamfunnet, så var det ingen som brydde seg noe særlig om funksjonshemming og sånn. Det var en rekke ting som vi var veldig lite flinke på. Men vi hadde også denne ideen om at hvis du fjerne barrierene... Folk som meg, jeg var den første i min familie, i hele borettslaget og området, som tok høyere utdanning. Tenk at nå fjerner vi barrierene, og da blir det annerledes. Men det vi har oppdaget nå er at vi har fjernet barrierene, og så har vi økt lista. Og da er det andre mekanismer som influerer om du kommer over lista eller ikke.

For eksempel er det noen psykologer som flyttet inn for små perioder i amerikanske familier, både i noen sånne slumområder og i øvre middelklasse-områder, og så fant de ut at, de bare rett og slett observerte hva folk drev med og fikk lov til å gjøre det. En 3-åring i et professormiljø, hvor nå enn det var hen, hadde, når han eller hun fylte 3 år, så hadde vedkommende hørt 3 millioner flere ord enn et barn i et lavstatus slumområde. Og siden vi nå vet forferdelig mye mer om hjerneutvikling enn vi gjorde før, så vet vi at det er akkurat det samspillet der som skaper hjerneutvikling. Vi har unger i USA som har mistet to intelligens-år før de fyller 6 år. Med andre ord, det er et helt annet perspektiv på forebyggende arbeid, som ikke jeg skal snakke om her, for det er ikke det dere driver med, men faktisk talt så er den beste ungdomspolitikk for fremtiden, det er å bygge barnehager. Og vi bruker altså mer penger på barnehager enn på forsvar, så vidt jeg vet. Det er veldig viktig at vi nå sørger for hva slags kvalitet er det vi har i disse tiltakene. Men vi vet at det hjelper nettopp for de gruppene som ellers står i fare for å falle utenfor.

I New Zealand er det et sted... altså vi har jo data overalt hvor vi følger folk gjennom livet, det er vi veldig flinke med i Norden, men New Zealand har en liten by som heter Dunedin, hvor de har fulgt en hel generasjon som var født midt på 70-tallet eller noe sånn, og det de har funnet ut der, da tok de 38-40-åringer, og så så de på hvem er det som har mye kriminalitet, altså stor andel kriminalitet, bruker velferdsbudsjettene, har fått barn uten at de vet hvem faren er for jenter, satt opp en rekke sånne kriterier, og så plukket de ut da den gruppen

personer som stod for det aller meste av kriminaliteten, faktisk 81 %, velig mye av velferdsbudsjettene osv. Og så fulgte de dem nærmest bakover i livet og fant ut at med veldig stor grad av sikkerhet så kunne du identifisere dem som 3-åringer med utviklingsproblemer, blant annet med det som kalles da ”svak hjernehelse”, som ikke da må blandes sammen med det norske ordet ”jernhelse” som jeg har sett noen gjorde. Med andre ord, vi vet veldig mye om utvikling. Men det som var også litt hyggelig med den utviklingen, det er at vi mennesker er innenfor rammer av ett eller annet, men vi er rimelig plastiske vesener. Slik at det er ikke slik at hvis du ikke lærte det i den perioden, det er absolutt en fordel å lære i den perioden, men det er hele tiden muligheter for på en måte å hente seg inn igjen.

Men dette handler jo også om moderne skole, hvordan vi tenker. Jeg registrerte her for litt siden at det stod at vi hadde en veldig teoritung skole i Norge. Det har vi aldeles ikke. Vi har en skole med mye tekst. Men det er ikke teori. Jeg jobber med vitenskap, jeg vet at teori er en modell av hvordan ting henger sammen, dét er teori. Å lese en lang historielekse er ikke teori. Det er en lang tekst. Det kan være mange grunner til å lese en lang tekst, men teori er det ikke. Og da får vi sånne begreper som ”teoristerke elever” og ”teorisvake elever”. Og de teorisvake elevene må nå over på praksis. Hvis man driver med forskning, så vet man at teori bygger på praksis, altså teori er jo å teoretisere om hvordan ting henger sammen: Hvordan vokser kriminalitet frem? Hvilke tiltak kan vi sette i gang, enten det gjelder for å forhindre kriminalitet eller for å hjelpe folk ut av kriminalitet? Når vi tenker over det, så teoretiserer vi. Men dette begrepet om teoretisering, som noe som er på skolene i form av tekst... Den gamle finansminister Feldt i Sverige, han hadde en veldig morsom illustrasjon til dette, det var ikke det han skulle illustrere, men han satt sammen med sitt barnebarn på 14 år, og så hadde barnebarnet regnet ut at et jetfly gikk med 4 km i timen. Og så sier bestefar ”Hvor fort går moppen din, liksom?”. Jo, den gikk i 40 km i timen. Og så sier han: ”Er det ikke rart at en moped går ti ganger så fort som et jetfly?”. Og da ser denne 14-åringen på han og sier: ”Bestefar, dette er en skoleoppgave”. Og da ser vi nettopp en funksjon av at skolen er veldig mye et seleksjonssystem. Husk at skolen har to funksjoner: Det ene er et seleksjonssystem, rett og slett hvem har mest poeng. På universiteter og sånn har vi karakteren E, det betyr at du kan nada. Men av forskjellige grunner så får du lov å

gå igjennom. Jo, altså E, du ville aldri gitt E i yrkesfag. E, fagbrev med E, da vet du hvordan en hammer ser ut og hvor den pleier å ligge. Jo, men det er det du kan med E. Og det er fordi at dette er et poengsystem. Mens yrkesfaget er et kompetansesystem. Du skal igjennom dette systemet for å få lov til å slippe ut. Og når jeg legger vekt på dette nå, så er det fordi at denne nedvurderingen av yrkesfag og den måten å lære på, den kommer til å komme igjen nå takket være veldig mye forhold som jeg ikke skal snakke om. Men vi ser jo krisen rundt det. Og det er ikke bare det at Kristin Skogen Lund sier at vi trenger fagbrev og ikke mastergrader, men det er også selve læringsformen. Og den tror jeg har rammet forferdelig mange, denne nedvurderingen av læring som bygger på praksis. Og yrkesfaglærere som jeg har hatt en del kontakt med, de forteller at de får inn en masse elever som tror at nå skal de bare sitte og gjøre sånn og banke på noe. Og så oppdager de at det er der det er teori. Er det noen som har lest boka til Mathias Tess Faye ”Kloke hender”? Den må dere lese. Han er en dansk fagforeningsleder. Og det morsomme med det er at han ikke bare... altså i den første halvdelen av boka, hvor han forteller blant annet om når 20 murere skal på et fagforeningsmøte, og så møtes de et sted de ikke har vært før, og der er det en veldig interessant mur, så gutta blir stående og prate om denne muren, og møtet blir utsatt. Det de gjør da, det er å teoretisere en mur. Og dette at vi har mistet taket i denne helt grunnleggende form for læring tror jeg også bidrar til at vi har marginalisert forferdelig mange unge menn, som liksom på en måte har tenkt at ”Ja, jeg er jo teorisvak”. Det er en del sånne begreper vi har. Jeg liker ikke ”ressursfattig” heller, jeg. Det gir jo en viss mening. Men jeg husker da det begrepet kom, så var det en eldre mentor av meg som sa at ”ressursfattig”, det betyr at du både er dum og blakk. Og det er liksom ikke noe særlig hensikt i å fortelle folk at de er ressursfattige. Hvis du er fattig, så kan du gjøre noe med det.

Det vi ser nå, i dette høyterskelsamfunnet, det er at sosial bakgrunn, foreldrenes aktivitet, om foreldrene snakker med deg, leker med deg og alt dette her, hele denne dynamikken i sosial bakgrunn betyr mer enn før. Det betyr altså at det er en annen, som jeg sa, mekanisme ved marginalisering, men det er en mekanisme som har mye å si med hva som skjer i familien og like etterpå. Og vi har studier som forteller at hvis det går litt galt i tidlig barnealder og du fremdeles er på skeiv linje når du er 12-13-14, da ligger du dårlig an. Det har dere sikkert opplevd.

Det er en del folk som tuller seg vekk når de er 15, men som var helt all right før det, og de tar seg veldig ofte inn igjen. Men det er de som har hele den lange remsa av utvikling, da blir ting ofte kompliserte.

Og tenk dere alle psykiske problemer og sånn, ADHD... Bare forestill dere at dere var en ung mann på 1,85 med fullstendig manglende impulskontroll og veldig sterk, men du levde i år 1000. Da ville Olav Tryggvasson hentet deg personlig. Hvis det var noe Olav Tryggvasson trengte, så var det gærne, svære 14-åringer som gikk amok. Altså dette var berserkene. De la på en lite dose fleinsopp, og så rett på engelskmennene. Hvis du nå er 1,85 og mangler impulskontroll, så vet vi at da har du det vanskelig. Det er nettopp fordi at vi har et skolesystem som legger veldig vekt på at du skal, og det må vi delvis ha, sitte stille og lære. Jeg skal ikke diskutere hva vi eventuelt kunne gjøre med det, men bare si at en masse ting som ikke betydde noe særlig tidligere, det betyr veldig mye nå. Psykiske småproblemer, alle sånne utagerende bokstavsyndromer og alt dette her, det betyr mye mer enn det gjorde tidligere. Nettopp fordi at vi har dette terskelnivået. Og noe av det som jo korrelerer høyest, som det heter statistisk sett, noe av det som henger tett sammen med senere kriminalitet, det er jo faktisk lese- og skrivevansker. Og lese- og skrivevansker er det jo ikke så vanskelig å gjøre noe med. Men det er jo sånn at unger styrer jo sin egen oppvekst, og hvis du ikke er særlig flink til noe, så prøver du å unngå det. Så hvis du ikke er noe særlig flink til å lese... og jeg registrerte i forbindelse med bråket på Stovner for litt siden, at en god del av de unge mennene som hadde begynt på videregående skole kunne ikke lese og skrive. Altså milde himmel, hva har man tenkt? Du kan jo ikke begynne på videregående og tenke at ”Ja, men de begynner på praksis”. Nei, det er ikke sånn, det finnes ikke sånne typer praksis. Og som jeg sa, hvis det er noe sted du trenger teoretisk forståelse av hvordan ting henger sammen, så er det som Tess Faye illustrerer med denne muren sin. Jeg husker han beskriver hvor mange murstein det var, måter å sette de sammen på og hva som gjør at de står så og så lenge og hvordan det gjøres. Dette er jo vitenskap. All håndverk er en type vitenskap.

Det var en venn av meg som sa at han var aldri helt sikker på om jeg var elendig i fotball fordi jeg sa at jeg var ikke interessert i fotball, eller var jeg ikke interessert i fotball fordi jeg var dårlig i fotball. Men det spiller ikke så mye rolle når det gjelder fotball. I alle fall så overlever

du. Men hvis det er skriving og lesing... Og tenk dere også skolesystemet, vi løser opp grensene mer og mer. Og jeg tenkte på det, det var diskusjonen om man bør ha tvunget oppmøte på videregående. Hvis vi på videregående, da jeg gikk der, kunne kommet når vi ville, så hadde ikke jeg stått her nå, det er jeg dypt overbevist om. Og hvis ting først begynner å rulle gærne veien, så er det veldig vanskelig å bremse det. Vi er veldig opptatt av finsk skole, veldig mange. Hva er det som kjennetegner skolen i Finnland? Jo, det er at det er mulig for lærerne på grunnlag av skjønn å lage en masse støtteordninger for elever tidlig, mens vi venter til ungdomsskolen, og så bruker vi 80 % av tida på å utrede. En god del ting må utredes, og vi bør undersøke og få mer medisinsk orientert utredning, og det er en del type diagnoser som vi kjenner; hvis du liksom er der og der, så vet vi hva vi skal gjøre. Men vi kommer altfor seint, og vi kommer på en helt annen måte enn det finnene gjør.

Thor Heyerdal skole i Larvik, de lagde et vidunderlig begrep. De oppdaget at det var en del unger som en gang imellom trengte noe ekstra. For å ta en selvopplevd ting, så hadde jeg den raske, i følge min mattelærer, hadde jeg den raskeste nedgangen i mattematikk-utfoldelse i videregående skoles historie. Jeg gikk ned fra 6 til 1, altså det er ikke mulig å gå mer ned enn fra 6 til 1. Den 6'eren var nok veldig flaks, men like fullt... Og det skyldes at jeg hadde fire uker med influensa, og så bestemte jeg meg for å bli psykoanalytiker, og da mente jeg at man ikke trengte matematikk, for jeg skulle ha blitt ingeniør. Og så var jeg forelsket i en dame som ikke så meg. Og det har veldig ødeleggende effekt på matematikken. Hadde dette vært da på Thor Heyerdal videregående skole, så ville da ha sagt at "Ivar, du trenger et høydeopphold". Det er et vidunderlig begrep, stjålet fra langrennet selvfølgelig. Jeg vet ikke om det er lov med høydeopphold eller ikke. Vi nordmenn er jo veldig flinke til sånne forskjellige ordninger. Og et høydeopphold, det er at du trenger noe ekstra, det ville vært 6 timer med derivering. Og det er et begrep som man kan bruke i veldig mange sammenhenger. Hva er det du trenger? Du trenger et høydeopphold i det eller det eller det. Hvis det er unger som er fullstendig krøkkete sosialt: Du trenger et høydeopphold, du trenger faktisk en del sosial trening.

Jeg har vært med på at folk i ungdomsklubb, sånne 14-årige gutter som jeg oppdaget at de kan jo ikke føre en dialog med noen. Altså de kan

simpelt hen ikke snakke, de bare roper ett eller annet som de tror er tøft, og så løper de omkring. Og vi trodde at de løp omkring fordi de hadde så mye energi at de måtte løpe det fra seg, men de løp faktisk omkring fordi de faktisk ellers ikke viste hva de skulle gjøre. Så jeg har faktisk vært med på at vi sier at ”nå går du bort, Lief’ern, og så snakker du med en av de andre gutta som driver med idrett, og så spør du hvordan det gikk på hockeyen i går. Og når han forteller noe om det, da står ikke du og ser alle veier og så fyker du av gårde. Da hører du etter på det, og så svarer du på det”. Det er det som kalles turntaking, som de fleste lærer når de er tre, men som noen har veldig problemer med å lære i det hele tatt. Igjen, det er en masse mekanismer som dere sikkert kjenner ganske godt til.

Jeg husker fra min fortid i klubb at det var jo en del sånne ting som... jeg husker jeg hadde ett medlem i en gruppe som slo ned omtrent alle han hadde noe snev av konflikt med. Og det går jo galt til slutt. Og han var forlova, og hvis noen så på forloveden, så kom han bort og banket dem opp. Og til slutt så kom det en fyr som er enda sterkere enn ham, og så videre. Og jeg tenkte liksom at her er det sikkert noe med oppveksten, det er litt sånn og sånn. Hadde det vært nå, så ville jeg visst at nei, men dette er faktisk i stor grad genetisk. Og det han må lære seg, det er å telle til ti. Og det driver en del terapeuter med nå. Jeg vet ikke akkurat hvordan de gjør det, men poenget et at du må lære deg, altså du er en person med veldig lav selvkontroll av forskjellige grunner, det skyldes ikke bare noe i miljøet ditt, men det skyldes at du må lære å kontrollere deg, og det er en del mekanismer man bruker på det. Med andre ord, vi lærer stadig vekk noe i forhold til utviklingen.

Det er veldig mye juks med begreper. Det er det samme som vi sier at det er så mange i dette landet med høy utdanning, det heter ikke høy utdanning, det heter lang utdanning. Vet du at statistisk sett, så er nordmenn mindre kvalifiserte enn tyskere, for vi har mange flere med høy utdanning, mens de har en helt annen, de har fagveier, og så kommer det andre etterpå. Og det som er forferdelig interessant når du spør folk: ”Det du kan, hvor har du lært det hen?”, så sier nesten alle ”På jobben”. Eller, alle sier ”På jobben”. Har dere noensinne møtt en lærer som etter 15 år som lærer, og så spør du: ”Du er en dyktig lærer, hvor har du lært det?”. Har dere da noensinne møtt en dame eller mann som sier: ”Du, 15 år som lærer har ikke lært meg noen ting. Men

lærerskolen, den satt!". Det vil dere aldri møte. Hvis dere gjør det, så vær så vennlig å sende meg en mail. For at vi lærer *by doing*. Dette vet vi veldig mye om. Og jeg er veldig opptatt av dette her nå. For litt siden så var jeg og foreleste for Utkveit Moe, eller da de gruppene hans, han har en veldig rar portefølje, ikke sant, altså Friday og bedrifter i Brasil og litt sånn blanding. Men det som var morsomt med de restaurantene, det var at de hadde ansatt ganske mange innvandrere som var dårlige i norsk. De hadde fått et sånt krasjkurs, så de skjønte hva folk bestilte. Dessuten så peker jo folk og sier "Jeg skal ha nummer 24 og sånn", og det fantastiske med det, det var det ene at de var mer happy med jobben enn de fleste andre, men det er ikke så overraskende. Men det er at *by doing*, så lærer du både språk, kultur, rolle og du lærer å jobbe. Altså du lærer kompetansen. Og det er nok der den store utfordringen ligger.

Jeg ser når det er i forbindelse med innvandring, så står det ofte at det strømmer til med barn til Norge. Men det er jo ikke barn, det er gutter på 18. Det er den aller vanskeligste gruppa. Vi kan ikke sette dem på skolebenken. Men vi kan gi dem jobb. Det vil si at vi må gi de jobb, for arbeid er en grunnleggende læringsform. Og jeg tenker på det som man nå diskuterte, hva gjør man i kriminalomsorg, og det vet jeg en del har jobbet mye med, hvordan skal vi få folk ut? Altså, da ser vi ikke arbeid bare som å få jobb, men arbeid er en måte å lære på, og det er en fantastisk måte å lære på, fordi du veves inn i roller og samfunn. Jeg har jobbet med arbeidstrening i en del av mitt liv, du veves inn i roller og samfunnsutvikling, samtidig som du utvikler kompetansen. Og da blir spørsmålet: Hvordan skal vi få dette til? Og hvordan skal vi se dette som straff? Dette vet dere mye mer om enn meg.

Jeg satt for litt siden og snakket med en republikaner i USA om betydningen av fengsel og sånn, og han synes at fengsel var... han kunne ikke se noe problem med fengsel. Så viste det seg at han forutsatte jo alltid at folk aldri kom ut igjen. Men hvis du aldri kommer ut igjen, så er det en del ting som ser annerledes ut. Men vi forutsetter at folk kommer ut igjen. Vi kan jo diskutere om det er noen som kanskje ikke burde komme ut igjen. Jeg har registrert med italienere som sier at grunnen til at disse aldri må komme ut, det er at hvis folk vet at de kommer ut, så vil ingen vitne mot noen, for det første vil det opprette kontaktene ute mye mer, for de er ikke avskrevet, og dessuten så vet du at de er... altså det gjelder som mange har sagt, altså "Han som var helt

forferdelig, han som jeg opplevde det og det med, han møter jeg plutselig på gata". Det er en del diskusjoner vi skal ha der. Men stort sett så er det jo: Hvordan skal vi få folk tilbake til en eller annen samfunnsmessig posisjon?

Og da er vi tilbake i dette her med arbeid. Og jeg kjenner jo ikke så godt moderne oppfølgingsprosesser og sånn, men her er det en masse tekniske problemer: Hvordan kan vi lage støtteordninger, hvordan kan vi få det slik og slik, slik at vi kommer inn i disse arbeidsprosessene? Fordi at kriminalitet er ikke bare elendighet for noen, enten du er offer eller du er den som utøver kriminalitet, som det også stort sett går veldig lite bra med. Men kriminalitet er gift i samfunnets årer. Og da står vi altså i en situasjon nå hvor denne giften plutselig når et nivå den ikke må nå, eller som jeg sa, vi må ikke komme dithen at vi har forgiftede kontekster, for da er det forferdelig vanskelig å snu. Og det er svenskenes utfordringer nå. Det er ikke det at de har så så mye kriminalitet, men det er det at vi har ganske mange forgiftede kontekster som de har problemer med å komme seg ut av. Og det er jo da, når ambulansepersonell forlanger en politibil kjørende foran seg, så er vi inne i forgiftede kontekster. Eller når vi har, som de har i Sverige, over 500 påtente skoler per år som registreres. Det finner vi heller ikke i vanlig statistikk, men jeg fant det i sånn brannvernstatistikk. Det forteller jo også om en del ungdom som ikke har det næreste forhold til skolen. Og det betyr jo at vi trenger enormt med innovasjon på disse områdene.

Og hvor skal de innovasjonen komme fra? Den kommer ikke fra politikere, den er pukka nødt til å komme fra dere. Altså du er nødt til å ha dette på foten, som det heter på gammelt jazzspråk, du er nødt til å være på innsiden av konteksten for å tenke hvordan skal vi forandre dette. Og som det ble sagt her innledningsvis, altså friomsorg, kriminalomsorg; hvordan skal vi utvikle og innovere, fornye, *what ever,* kriminalomsorgen i denne nye konteksten? Det er det faktisk dere som sitter her som må gjøre. Det kan ikke komme fra et annet sted, da blir det bare prat. Og det kan heller ikke komme... det går selvfølgelig med diskusjoner med de innsatte osv, men det er de som har en profesjonelt faglig forståelse av hva som foregår og som har vært med en stund, det er de som må utvikle innovasjon. Det er et kinesisk ordtak som sier noe sånn i retning av at: Lykkelig er de som har en vanskelig

jobb i interessante tider. Eller så er det: Lykkelig er de som har en interessant jobb i vanskelige tider. Tegnene er ganske like. Så jeg vet ikke riktig, men uansett så er dere lykkelige. Enten så har dere en interessant jobb i vanskelige tider eller vanskelig jobb i interessante tider. Men skal dette gjøres... og det er enormt viktig å stoppe giftspredningen, nemlig å forhindre utviklingen av disse kontekstene, og det betyr at vi må tenke ordentlig gjennom hvordan gjør vi det konkret og nær bakken. Så lykke til! Takk skal dere ha!

**Vidar Vold, konferansier:** Tusen takk til deg. Da har jeg litt mer begreper om hva samfunnsgeografi er. Og så som et lite minne til deg fra oss, så får du da en oppladbar lighter, det er viktig å tenne lys, fra LO stat, og en t-shorte fra Røverradioen. Vår så god!

Da kan vi jo rette opp en liten feil. Jeg har nemlig sett her med Ivar Frønes, han jobbet da på noe som het sosiologi og samfunnsgeografi. Og jeg ble så betatt av dette begrepet samfunnsgeografi, så jeg har jo titulert han som det, da. Og det er jo helt feil, han er jo sosiolog. Det er bare det at man har da slått sammen, man omorganiserer både her og der, slått sammen, sånn at sosiologi Frønes & co sitter da sammen med noen som da jobber med samfunnsgeografi. Så det blir litt sånn som den artige butikken jeg så i Danmark en gang, "Cigarer og sykler".

Da tror jeg at vi går videre i vårt generelle, store, litt sånn overordnede perspektiv og tema. Og da er det en glede å få presentere Heidi Mork Lomell fra krimen. Og hun er den som sitter tettest på den mest oppdaterte statistikken omkring ungdomskriminalitet, trender og alt mulig. Vær så god, ordet er ditt!

## FORSKNING PÅ UNGDOMSKRIMINALITET

### V/ DR. POLIT HEIDI MORK LOMELL, INSTITUTT FOR KRIMINOLOGI OG RETTSSOSIOLOGI

Takk for det, og takk for invitasjonen, det er første gang jeg er på denne konferansen, som jeg da hørte er 25 år i år, så gratulerer med jubileet! Mitt tema og tittel som jeg fikk var da forskning på ungdomskriminalitet, og det skal jeg da klare å si noe om på 40 minutter! Det går jo ikke. Så jeg har da valgt å løse oppgaven ved å, nettopp som du var inne

på, si noe om hva er på en måte ståa når det gjelder oversikt over trender og omfang per i dag på denne ungdomskriminaliteten. Så det skal jeg da forsøke å si noe om nå på 40 minutter. Og i motsetning til foregående taler, så blir det nok litt tørrere og litt statistikk og tall nå, dessverre, men dere får tenke på at det snart er lunsj. Men her følger i hvert fall noe av det vi vet om ungdomskriminalitetens omfang og utvikling.

Frønes var jo inne på det før pausen, at statistikk er jo det vi bruker mye av, altså det er det kriminologer ofte bruker, men ikke minst er det det politikere bruker når de skal si noe om kriminalitet. Så vi må begynne der med kriminalstatistikken. Kriminalstatistikken, den er en viktig kunnskapskilde for kriminologer. Jeg kommer tilbake til alle feilkildene, som Frønes også nevnte, de er jo veldig viktig å ha med seg. Du nærmer deg den E-karakteren hvis ikke du kan problematisere kunnskapsgrunnlaget når du skal bruke kriminalstatistikk og når du studerer kriminologi. Så det kommer vi aldri utenom. Men allikevel så må vi jo forholde oss til den offisielle statistikken og hva den viser av kriminalitetsbildet. Og ikke minst så er det jo selvfølgelig relevant for dere som sitter i den andre enden å se på hvordan er trendene når vi ser på den registrerte kriminaliteten. Og det er jo klart at alder, det er jo en av de store utslagsgiverne i statistikken sammen med kjønn. Her kommer første figur:

**Figur 4. Siktede for lovbrudd, etter alder (ettårig) og kjønn. 2016**
Per 1 000 innbyggere

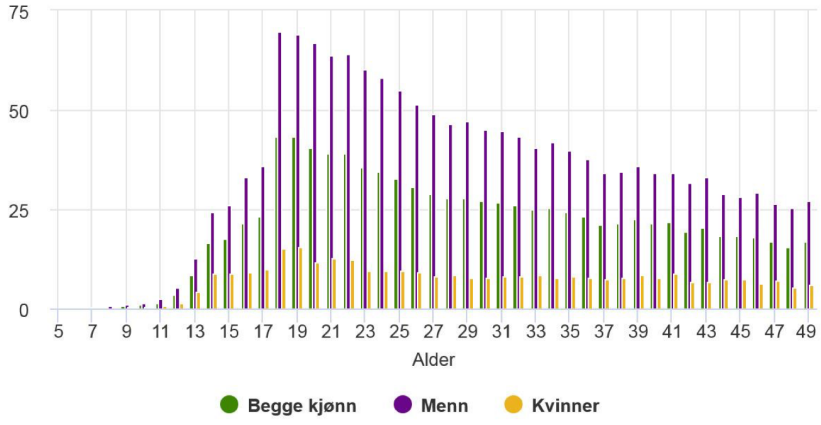


Kilde: Statistisk sentralbyrå. Statistikkbanken, tabell 09415

Dette er de nyeste tallene, altså fra 2016, da, fra kriminalstatistikken. Her ser dere da den berømmelige alderskurven, og den er jo selvfølgelig kjent for de aller fleste. Det er unge som dominerer kriminal-statistikken. Og dere ser da at det er unge i aldersgruppen 18-20 år som har den største andelen siktede for lovbrudd, og det gjelder begge kjønn. Samtidig så må vi jo aldri glemme at kjønn, det er enda mer utslagsgivende når vi ser på den registrerte kriminaliteten. Og det skal ikke jeg si så mye mer om i dag, men det kan være kanskje et tema for en annen konferanse, kjønnsdimensjonen, når vi snakker om kriminalitet. Men det er så selvfølgelig, at statistikken domineres av menn. Selv etter alle disse tiårene med likestillingskamp og kvinne-frigjøring, så er det ekstremt kjønnsdelt, dette kriminalitetsbildet vårt. Og aller mest kjønnsdelt er det jo inne i anstaltene - fortsatt. Ok, men det var det jeg skulle si om kjønn. Vi fortsetter på alder.

Det som er, er at vi har en veldig kraftig alderskurve fortsatt. Ungdommer dominerer, men de blir eldre. Hadde vi sett på denne samme type figur for bare ti år siden, så hadde toppen ligget før 18 år. Altså de unge kriminelle blir stadig eldre, og de nærmer seg toppen, nærmer seg 19-20-åringene. Og samtidig så er det klart at når vi nå skal se litt på denne ungdomskriminaliteten slik den fremstår i offisiell statistikk, så er det jo klart at kriminalitet, det rommer jo så mangt, mange forskjellige typer lovbrudd. Og vi ser at selvfølgelig er ikke ungdommers dominans like tydelig for alle typer lovbrudd, noe neste figur viser. Her er det da alder og hovedlovbruddsgruppe, som de har i kriminalstatistikken. Og da ser dere at det er særlig to typer lovbrudd der de unge dominerer. Her er vi på *straffede personer*. Og det er da rusmidler og ordens- og integritetskrenkelse, som det nå heter. Så det er ikke for alle typer lovbrudd at unge dominerer. Altså det er mye mer jevn fordeling når vi ser på de straffedes alder for vinnings-kriminalitet og vold. Men til tross for at det er noe nyanser i dette bildet, så viser altså disse statistikkene at det er god grunn til å interessere seg for ungdom når man skal studere kriminalitet. Men det er da vel og merke hvis man tar utgangspunkt i den registrerte kriminaliteten. Det er da altså alle disse mørketallene som gjør det litt vanskelig å bruke denne statistikken som utgangspunkt når vi skal snakke om kriminalitet i samfunnet. Her ser vi den registrerte kriminaliteten i samfunnet. Det er ingen tvil om at ungdom begår kriminalitet, men de står veldig ofte for det vi kan kalle de synlige kriminaliteten. Og det er altså kriminalitet

som stort sett begås på offentlig sted. Så kriminalitet som begås på arbeidsplass og i hjem, den kommer ofte ikke frem i offisiell kriminalstatistikk, og der er nok aldersfordelingen en helt annen.

**Figur 5. Straffede personer, etter utvalgt alder og hovedlovbruddsgruppe. 2015**

Per 1 000 innbyggere

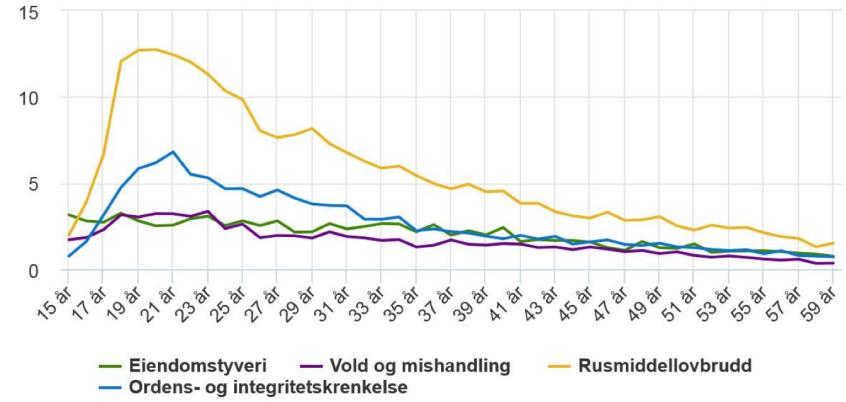


Kilde: Statistikkbanken, tabell 10631, Statistisk sentralbyrå.

Så det var førte bolk om den registrerte ungdomskriminaliteten. Hva så med utviklingen i den registrerte kriminaliteten? Dette er da en oversikt fra 2007 til 2016. Og her ser dere da aldersinndelingen i statistikken. Og det som jo da dere ser her, det er jo at det er en veldig nedadgående trend, og særlig i de yngre aldersgruppene. Det er en betydelig nedgang i andelen siktede i de yngre aldersgruppene. Hvis vi tar hensyn til befolkningsøkningen, så har omfanget av siktede under 30 år blitt redusert med 31 % på 10 år. Det er ganske dramatisk når vi snakker kriminalstatistikk. Så de lange linjene, hvis 10 år er en lang linje, viser altså en klart nedadgående trend.

Det er klart at dette er det veldig få i Norge som vet noe om, fordi det eneste som får medieoppmerksomhet, det er jo når vi får økninger. Og dere fikk sikkert med dere nå på begynnelsen av 2018, da Salto-rapporten for Oslo kom, som viste en økning blant de yngre. Etter mange år med nedadgående trend, så ble det slått stort opp. Og det gjør jo selvfølgelig at... altså media, de er interessert i dårlige nyheter, og det er da økninger som får oppmerk-somhet når vi snakker om kriminalitet. Mens når du da har en presse-melding om at kriminaliteten

går ned, så gir ikke det samme utslag verken i dagsnytt 18 eller i avisene. Så når du har økninger, så får du oppmerksomhet, når du har årvise nedganger, så får du ikke det. Så de aller fleste i Norge tror jo at kriminaliteten øker år for år. Det har den ikke gjort på snart 20 år. Men det tar tid før det synker inn.

**Figur 3. Siktede for lovbrudd, etter alder**
Per 1 000 innbyggere

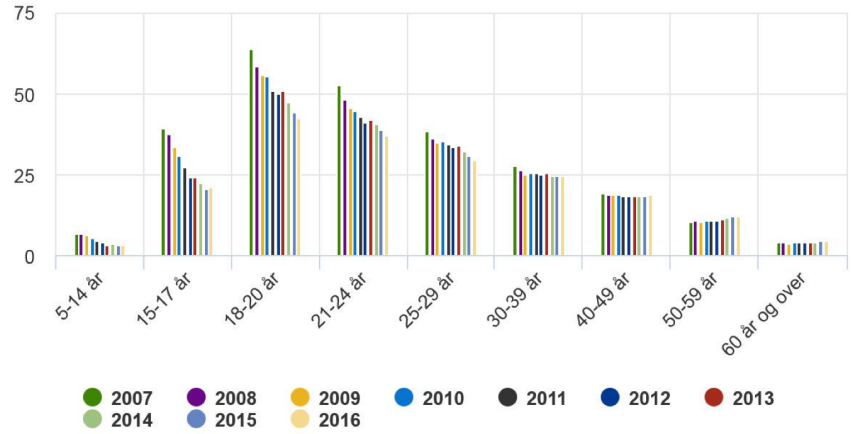


Kilde: Statistisk sentralbyrå. Statistikkbanken, tabell 09415

Jeg må bare vise der... nå skal jeg bare vise dere én liten over den registrerte kriminalitetsutviklingen i stort, altså når vi ser på antallet anmeldelser som kommer til politiet, over de siste 15 år, så ser dere akkurat det poenget. Her ser dere utviklingen fra år 2015 til 2016, utviklingen fra 2011 til 2016 osv., 2006 til 2016, og 2001 til 2016. Den øverste raden, den viser det totale antallet anmeldelser og hvordan det har minket i denne perioden. Mens den nederste raden, der har man tatt hensyn til befolkningsøkningen. Så der har man altså regnet om tallene per tusen, og da blir det en enda større nedgang da, enn når du bare teller antallet anmeldelser. Så hvis man vil bruke de tallene, jeg vil tippe Listhaug ville kalle det å sminke tallene, men det er ikke sminking, det er bare å gjøre tallene sammenlignbare, så har vi da de siste 15 årene fått 30 % færre anmeldelser. Det er ganske dramatisk.

## Den registrerte kriminalitetsutviklingen

| | 2016 | 2015-2016 | 2011-2016 | 2006-2016 | 2001-2016 |
|---|---|---|---|---|---|
| Lovbrudd anmeldt | 336 413 | - 4,3 % | - 11,5 % | - 16,0 % | - 19,4 % |
| Lovbrudd anmeldt per 1000 innbyggere | 64,5 | - 5,1 % | - 16,5 % | - 25,3 % | - 30,3 % |

Samme utvikling ser vi i andre land. Så det er ikke unikt for Norge at den registrerte kriminaliteten går kraftig tilbake etter at den jo gikk kraftig opp på særlig 80- og 90-tallet, men også 70-tallet. Og det er ikke bare folk flest som ikke har fått med seg dette. Jeg holdt på å si, kriminologer har heller ikke fått med seg dette, eller de har ikke turt å begynne og forstå det enda, fordi man liksom bare venter på at det skal snu, fordi det vi er blitt vant til, det er jo at kriminaliteten øker fra år til år til år, alt blir bare verre hele tiden. Og det er jo det vi er blitt utdannet til å forklare. Hvorfor blir samfunnet, hvorfor blir dette bare verre for hvert år som går? Så vi har slitt og vi sliter fortsatt med å finne gode forklaringer på denne nedgangen.

Det første spørsmålet er jo selvfølgelig: Er denne utviklingen reell? Er det bare en statistisk nedgang mens det egentlig blir mye mer kriminalitet i samfunnet for hvert år som går? Så er det av ulike grunner bare sånn at folk ikke anmelder kriminaliteten lenger, eller politiet ikke prioriterer å avdekke kriminalitet, eller er det endringer i registreringen? Dette er typisk sånn som jeg alltid ber studentene mine skrive om før de skal begynne å forklare noe. Og det må vi jo alltid ha med når vi bruker statistikk på den måten, det var jo Frønes også inne på. Vi kan jo ikke bare ta automatisk denne statistikken for god fisk. Kan det være at det har blitt større mørketall, sånn at folk ikke anmelder lenger osv? Det må vi jo alltid diskutere.

Men i og med at nedgangen er såpass tydelig, og at den skjer i andre land, så er det nok grunn til å tro at det er faktisk mindre kriminalitet nå enn det var for 15 år siden, av den typen som typisk anmeldes til politiet. Og så må man jo selvfølgelig begynne å forklare det. Og som dere så på forrige graf, så er altså nedgangen i den registrerte kriminaliteten aller størst blant ungdom. Og det må vi også prøve å

forklare. Så det er det store bildet. Det blir mindre registrert kriminalitet, ganske kraftig nedgang, og de yngre aldersgruppene er der hvor du ser den største registrerte nedgangen.

Én måte å forsøke og kvalitetssikre, altså om denne offisielle statistikken faktisk gir uttrykk for en reell utvikling, det er jo å bruke andre kunnskapskilder for å se om man ser det samme når du bruker andre undersøkelser. Så den andre kunnskapskilden jeg hadde tenkt å vise noen tall fra, (det kommer enda flere tall straks), det er det vi kaller for selvrapporteringsstudier, altså hvor du gjennomfører undersøkelser blant utvalgte grupper hvor du spør om de har begått kriminalitet. Og dette er jo noe av kriminologiens bidrag til kriminalpolitikken. Etter at Institutt for kriminologi og strafferett, som det het da det ble etablert i 1954, hadde holdt på noen år og fått ansatt sin første dosent, Nils Christie, så ble man etter hvert veldig opptatt av å frigjøre seg fra den offisielle statistikken, nettopp av de grunnene som Frønes var inne på før pausen. Dette er jo ikke nødvendigvis tall som viser hvordan det faktisk står til i samfunnet når det gjelder kriminalitet, så man begynte med selvrapporteringsundersøkelser. Og de første gruppene man undersøkte var jo selvfølgelig de som står professorene nærmest, og det er jo studenter. Så på den tida så hadde man ikke kriminologistudium, men man hadde selvfølgelig jusstudium på juridisk fakultet. Så den første gruppa som ble utsatt for en sånn selvrapporteringsstudie i Norge, det var jusstudenter, og det var i 1959, hvor man da ba mannlige jusstudenter om å fylle ut et skjema hvor de ble spurt om de hadde begått forskjellige typer kriminalitet.

Og svarene, de var så sjokkerende at det i mange år ble holdt hemmelig hvem som hadde fylt ut disse skjemaene, for man tenkte at det ville bli skandale hvis det kom frem at selv pene jusstudenter oppgir å ha begått kriminalitet, til dels alvorlig kriminalitet. Så det la man lokk på. Det tok lang tid før man fikk vite at det var jusstudenter som hadde fylt ut dette første spørreskjemaet. Men resultatene viste at for eksempel 30 % av de som svarte på skjemaet oppga å ha begått butikktyveri, 12 % oppga å ha vært med på innbrudd, og 22 % andre typer tyverier, for eksempel. Dette var mye mer enn det de hadde trodd de ville finne når de gjennomførte denne første undersøkelsen. Jeg har tatt med litt av konklusjonen. Det var Jo Andenæs som var hovedansvarlig for denne første undersøkelsen. Jeg har tatt med litt av hvordan han konkluderte

eller de konkluderte i 1960 da de publiserte dette, for jeg synes det er interessant å se med vår tids øyne. De skriver:

**«Selv en så beskjeden undersøkelse som denne kan gi et bidrag til vårt generelle syn på kriminaliteten. Først og fremst viser den at den utbredte forestilling om et skarpt skille mellom «lovbryterne» og de «lovlydige» ikke hører hjemme i virkeligheten […].**

**I en gruppe «pen ungdom» har vi funnet at en meget stor del på et eller annet tidspunkt i barndom eller ungdom har begått klart kriminelle handlinger, slik som tyveri, innbrudd, promillekjøring. Det ser ut til at en leilighetsvis begåelse av kriminelle handlinger i barndom eller ungdom er et svært normalt fenomen, som ikke indiserer noen særlig fare for personens utvikling.»**

**(Andenæs et al. 1960:110)**

Dette sitatet fra den første rapporten peker på to viktige temaer som kom til å følge kriminologien fremover på 70- og 80-tallet og videre. Det første var jo at selvrapporteringsstudiene bidro til å stikke hull på myten om at det var veldig skarpe skiller mellom lovbrytere og de lovlydige, som vi ser i første avsnitt her. Og det andre, og som selvfølgelig henger sammen med det første, det var det som jeg har fremhevet i rødt, altså at det å begå kriminalitet i ungdommen er normalt. Det er normalt.

Senere så kom det mye grundigere undersøkelser med mer representative utvalg av norske menn. Det tok lang tid før man begynte å undersøke kvinners kriminalitet, for det man gjorde framover på 60- og 70-tallet, det var å utsette de som var inne til sesjonsundersøkelse for et spørreskjema hvor man spurte dem om kriminalitet. Det var de berømte sesjonsundersøkelsene i kriminologien. Og de ble også gjennomført i Norden og også internasjonalt. Men funnene fra denne første undersøkelsen, de stod seg egentlig ganske godt mot de mer større og mer systematiske undersøkelsene. Det som var konklusjonen

i disse senere undersøkelsene og, det var at kriminalitet, det er normalt i ungdomstiden, og veldig få blir oppdaget og straffet. Ikke bare det, de som blir straffet får ofte problemer senere. Vi ser i en bok som heter "Nyanser i grått" fra 1974 følgende konklusjon:

> **«Ungdom flest som har vært med på litt småkriminalitet, slutter av seg selv. Kontakt med politiet gir muligens økt sannsynlighet for at man fortsetter»**
>
> **(Stangeland & Hauge 1974:122).**

Dette er 70-tallet. Denne konklusjonene ga støtte til stemplingsteorien som stod veldig sterkt i kriminologi og sosiologi på den tiden, nemlig at man må passe seg for å gjøre for mye med dette fenomenet, fordi man kan risikere å forsterke problemet hvis man begynner å prøve og gjøre noe. Dette går over av seg selv. La de få holde på. *Ikke-intervensjonspolitikk* ble det kalt, ikke sant. Også fordi det var mange av disse studiene som nettopp pekte på at de som blir oppdaget, tatt og straffet, de går det dårligere med enn de som ikke blir oppdaget, tatt eller straffet. Altså å forsøke å gjøre noe med den ungdomskriminaliteten kan faktisk bidra til å forsterke problemet. Det er noe man ofte ignorerer i politiske diskusjoner, det er det som kalles kontra-produktive effekter av tiltak. Altså man ønsker jo å gjøre noe for at et problem skal bli mindre. Av og til så kan det man gjør forsterke problemet. Men det var altså noe man diskuterte på denne tiden.

Selvrapporteringsstudiene, de ga opphav til et uttrykk som senere ble tittelen på en romanserie som handler om noe helt annet, jeg tenker på "50 Shades of Grey". Men i Norge så snakket man om norske kriminologer, de er veldig kjent ved et uttrykk som hetet *nyanser i grått.* Men det kom altså på 70-tallet i norsk kriminologi og ikke senere. Fordi nyanser i grått, det oppsummerer på mange måter den kunnskapen som ble etablert gjennom disse store undersøkelsene. Så istedenfor et sort hvitt-bilde av ungdomskriminalitet, hvor man har den her store hvite flokk, da, som ikke gjør noe galt, og så har du denne lille gruppen sorte får som gjør veldig mye galt og straffbart, så har du i stedet for et sort-

hvitt-bilde et bilde av nyanser i grått. Det vil si at det er få hvite, få svarte og veldig mange grå i ulike nyanser av den fargen. Og når jeg begynte å studere kriminologi for ganske mange år tilbake etter hvert, på begynnelsen av 90-tallet, så lærte vi når vi leste pensum, så lærte vi at når du snakker om ungdoms-kriminalitet, så har du stort sett disse gruppene. Du har de lovlydige, og så har du de man kaller flertallet, og så har du de erfarne, og så har du gjengangerne.

Og det er jo da fra de helt hvite til de sorte får, for å si det sånn, og så er det de her grå, da, flertallet og gjengangerne. Flertallet er lysegrå, gjengangerne er mørkegrå. Det er der du har den store gruppen av ungdommer. Og også det de første selvrapporteringsstudiene viste, det var at de lovlydige hadde egentlig like mange problemer de, som de aller mest erfarne gjengangerne. Altså belastningen og alle mulige andre indikatorer på at man ikke har det særlig bra var ofte like stor hos de lovlydige som hos gjengangerne. Så det var liksom det som var kunnskapen da, at det normale var å begå kriminalitet, ofte lite, ofte ikke alvorlig kriminalitet, men det var det flertallet gjorde. Men mye har skjedd de siste 30-40-årene når det gjelder kriminaliteten generelt, men også når det gjelder ungdomskriminaliteten, og vi fikk jo et lite glimt inn i det når vi så på den offisielle statistikken i sta.

Da skal jeg gå over til å se på noen danske tall, fordi at vi har noen fortsatt gode, for så vidt, selvrapporteringsdata fra Norge, det er disse *Ungdata*, som det heter, hvor man med jevne mellomrom spør ungdom om veldig mye, hvordan de har det, blant annet om de begår noen typer kriminalitet. Men i Danmark har man vært flinkere til å fortsette med store, brede selvrapporteringsstudier som utelukkende handler om kriminalitet over tid, slik at man har et godt sammen-ligningsgrunnlag. Så nå skal jeg vise dere noen trender fra Danmark som vi da, selvfølgelig med et visst forbehold... på veldig mange områder så er Danmark svært like når det gjelder kriminalitet. Så jeg tror ikke

forskjellene er så store mellom Danmark og Norge når det gjelder akkurat dette heller, men altså, dette er danske data. Først så skal jeg vise dere en tabell som viser utviklingen fra 1979 til 1989 og 1999, de tre siste tiårene før årtusenskiftet, når det gjelder disse gruppene som liksom da blir etablert i kriminologien som måten å dele inn ungdomspopulasjonen på når det gjelder kriminalitet. Se hva som skjer på disse 30 årene.

Hvis dere da ser først på den øverste raden, altså de lovlydige, de som var en bitte liten gruppe og avvikende egentlig på mange måter, de hadde det ikke særlig bra. På 60- og 70-tallet, så ser dere at de utgjør kun 5 % av de som svarte på spørreskjemaet, selvrapporteringsstudien i 1979. Men i 1989 så er de 1/4 nesten, 22,5 %, og i 1999 så har de blitt over 1/3, da er det nesten 35 % av respondentene som da oppgir å ikke begå kriminalitet i det hele tatt. Og så er det dette her flertallet, da, som liksom ble etablert som denne her *normaliteten*, det er det som er normalt, å begå noen få lovbrudd, mindre alvorlige, og ikke bli tatt, de var jo da 3/4 i 1979, men så skrumper de ned til å være bare litt over halvparten i 1999. Og man ser også at det går tilbake på de mer erfarne, de som antakelig dere kommer mer i berøring med, de erfarne og gjengangerne. Også de minker. Så de som på en måte da øker veldig i denne perioden, det er altså de helt lovlydige. Og disse store endringene fra disse tre tiårene med undersøkelser, de førte til at forskerne måtte finne nye begreper. For det første så måtte de jo slutte å snakke om *flertallet* etterhvert.

| | 1979 | 1989 | 1999 |
|---|---|---|---|
| De lovlydige | 5 % | 22,5 % | 34,5 % |
| Flertallet | 75 % | 66,9 % | 57 % |
| De erfarne | 10 % | 7,7 % | 5,8 % |
| Gjengangerne | 5 % | 2,9 % | 2,6 % |

For når vi nå skal se på litt nyere tall fra etter årtusenskiftet, så er flertallet rett og slett ikke i flertall lenger. Så de måtte finne nye måter å dele inn ungdommene på, sånn at de siste tre undersøkelsene fra 2005, 2010 og 2016 i Danmark, vi er fortsatt i Danmark, de skiller mellom de som ikke begår kriminalitet og de som begår mindre alvorlig

kriminalitet, mer alvorlig kriminalitet og svært alvorlig kriminalitet. Så de har en ny inndeling. Og da ser utviklingen slik ut:

| | 2005 | 2010 | 2016 |
|---|---|---|---|
| Ikke kriminalitet | 53,7 % | 64,7 % | 68,9 % |
| Mindre alvorlig | 32,3 % | 25,7 % | 24,5 % |
| Mer alvorlig | 10,7 % | 7,1 % | 4,6 % |
| Svært alvorlig | 3,2 % | 2,5 % | 1,9 % |

Som dere ser, så fortsetter bare gruppa av helt lovlydige å øke også etter årtusenskiftet, sånn at man da i den siste undersøkelsen har over 2/3 av informantene som krysser av på ikke å begå kriminalitet. Og det som da ligner litt på det man kalte flertallet, da, før årtusenskiftet, de som har begått noen få men mindre alvorlige lovbrudd, de krymper også, sånn at de på den siste undersøkelsen kun utgjør 1/4 av ungdommene. Og så ser vi også at de som begår mer og svært alvorlig kriminalitet også blir færre.

Så det er jo da selvrapporteringsstudier som selvfølgelig også har feilkilder. Man kan jo også alltid spørre seg: Gir dette et korrekt bilde av den faktiske utviklingen blant ungdom i Danmark eller i Norge? Kan det være grunner til at ungdom svarer på en annen måte nå enn før? Kan det være andre ting som kan forklare denne utviklingen enn at det faktisk begås mindre kriminalitet nå enn før? Men i hvert fall så bidrar disse selvrapporteringsstudiene til å støtte oppunder den trenden vi ser i kriminalstatistikken, altså den offisielle statistikken, om at det ser ut til at det blir stadig mindre kriminalitet som begås i samfunnet og også at ungdomsgruppene, det at de i mindre grad registreres for lovbrudd nå enn før også finner sin gjenklang i disse selvrapporteringsstudiene. Det bidrar jo egentlig til å styrke dataene, kan man si. Men selvfølgelig, det må også tas forbehold.

Som jeg nevnte i stad, så har vi også en norsk undersøkelse *Ungdata*, og siden de målingene startet, de er litt nyere enn disse danske, så har det også vært en nedadgående trend i Norge blant omfanget av rapporterte lovbrudd. Men der er det interessant i de aller nyeste som nå ble nettopp publisert fra 2016, så viser den en liten økning blant gutter, men ikke så mye at det går tilbake til forrige måling før der igjen.

Sånn at der er det... om det på en måte er tegn på at det er en oppadgående trend igjen eller om det bare er en liten variasjon, det vet vi ikke. Men i stort, så er det noe av det samme man ser også i den norske selvrapporteringsstudien. Så begge disse kunnskapskildene som er de vanligste, i tillegg til offerundersøkelser, å bruke når vi skal prøve å si noe om kriminalitet, omfang og utvikling i samfunnet, de peker på at det blir stadig mindre. Og det peker jo på at de gruppene som dere kommer mest i kontakt med også blir stadig færre. Det behøver jo ikke bety at alt blir stadig bedre og bedre, det kan jo være at de har enda flere belastninger nå enn før, det vet vi ikke ut ifra disse undersøkelsene.

Men som dere ser, det store bildet indikerer at ungdom blir stadig mer lovlydige. Og endringen er altså størst blant de som ikke vanligvis har vært i berøring med politi. På det aller meste av den kriminaliteten som ungdom begår, som voksne for så vidt, den blir aldri oppdaget eller anmeldt, det vet vi. Det er jo svært sjelden, og du ser på en måte sammenhengen mellom all kriminalitet og den registrerte kriminaliteten, så er jo den registrerte kriminaliteten en veldig liten del av all kriminalitet. Men der skjer det altså en stor bevegelse ser det ut til.

Så er jo selvfølgelig spørsmålet: Hvordan i all verden skal vi forstå dette? Og som jeg var inne på i stad, vi har ikke noen veldig solide forklaringer som vi kan slå i bordet med og si at: Jammen det er på grunn av dette og dette. Veldig mye for eksempel av det som Frønes var inne på før pausen også, peker jo egentlig i retning av at det burde jo bare bli verre og verre. Det kan jo være at... altså er det noe galt med statistikken her, er det noe galt med selvrapporeringsstudiene? Eller hva er det egentlig som skjer?

Jeg skal bruke de siste minuttene av min tid til å prøve å komme med noen forklaringer på dette. Og da skal jeg bare først vise dere hvordan de danske forskerne som da har holdt på mest systematisk og lengst med å prøve og beskrive og forklare utviklingen i ungdoms-kriminalitet i samfunnet i stort forklarer dette . De kaller det for *SNAP- modellen*. Og det er jo da et akronym for fire faktorer som vi kan operere med når vi skal prøve å nyansere litt hva det er vi snakker om når vi snakker om ungdomskriminalitet, fordi at det er jo veldig mye forskjellig. Og det kan skyldes forskjellig. Det finnes jo ikke én forklaring på fenomenet

ungdomskriminalitet: Fordi ungdomskrimi-nalitet er så mangt, så blir også forklaringene deretter. Og S'en, det står for det som på engelsk kalles "strain", som er en veldig kjent forklaring i kriminologien og sosiologien på kriminalitet, altså belast-ninger, summen av belastninger, som Frønes også var inne på, altså utfordringene blir større og større, og at man lever i omgivelser som dytter en i retning av kriminalitet, altså det som Frønes kalte for *toxic environment*, altså den sosiale bakgrunnen, at det kan være en forklaring. Men hvis vi da skal forklare at det blir mindre kriminalitet, så må en jo også se på: Er det sånn at det blir bedre? Samtidig som det kanskje blir noen områder som blir verre og verre, kan man også se at det i stort, så er det også på en del områder at det blir bedre og bedre.

De danske forskerne fant at for noen av gruppene, så er det også en viss tendens til bedring på enkelte av de faktorene på denne her S – belastningsfaktoren, nemlig at en del grupper opplever bedre inkludering i familie og skole, det er ikke alle som på en måte bare sliter, men det er også for visse grupper bedre inkludering.

Den N'en står for nettverk, og det er jo en annen viktig teori og forklaring når vi skal snakke om ungdomskriminalitet, og det er jo de jevnaldrende sin betydning for om man begår kriminalitet, sånn typisk det man kaller oppvisningskriminialitet, at den sosial konteksten er veldig viktig. Og da har det jo mye med om de opplevde forvent-ningene til hvordan man skal oppføre seg, det som ofte kalles flertallsmisforståelser, som av og til fører til at man begår kriminalitet, om det endrer seg eller om normene i ungdomsmiljøet endrer seg. Det er jo noe som man bl.a. diskuterer når det gjelder det som ser ut til å være da mindre alkoholbruk blant ungdom generelt.

Så er det A'en, som står for *attraktivitet*, altså tilgjengeligheten og muligheten for å begå kriminalitet. For det er noe som er veldig sentralt i kriminologien, det er jo at én ting er liksom disse sosiale faktorene eller individuelle faktorene som kan på en måte føre til at vi begår kriminalitet, men veldig mye kriminalitet er også leilighetsbestemt, altså *leilighet gjør tyv*, som vi sier. Altså der og da, og særlig ungdomskriminalitet, den er spontan og skjer der og da. Og hvis muligheten til å begå kriminalitet blir mindre, så vil det også føre til at man begår mindre kriminalitet og ikke det at man drar et annet sted for

å begå kriminalitet, for den er såpass impulsiv og spontan, men at man rett og slett begår mindre kriminalitet. Og på akkurat det området, så ser man en del endringer i det offentlige rom som kan forklare en del av denne nedgangen. Det er selvfølgelig mulig å begå kriminalitet, det finnes masse attraktive objekter å stjele osv. Men jo vanskeligere man gjør det å begå kriminalitet, jo lettere vil det være å påvirke den typen kriminalitet som oppstår spontant der og da.

Og så har du den siste faktoren, altså de mer individuelle faktorene, som også kan ha en viss påvirkning, altså særlig det som går på selvkontroll og risikoatferd og hvordan man forholder seg til unge som utviser den type atferd.

**SNAP-modellen**

**S:** Strain / Belastning (Push-faktorer)
Overlevelseskriminalitet
**N:** Nettverk (Sosial kontekst)
Oppvisningskriminalitet
**A:** Attraktivitet (Pull-faktorer)
Opplevelseskriminalitet
**P:** Person (Individuelle faktorer)
Organisk kriminalitet (psykisk/fysisk)

Så på alle disse områdene, så ser man mulige forklaringer på nedgangen i ungdomskriminalitet. Men når det gjelder den store økningen i lovlydige og den store nedgangen i de som på en måte tidligere het flertallet, så konkluderer de danske forskerne med at den største forklaringsfaktoren ligger på *pull-faktorene,* altså muligheten til å begå kriminalitet, at den har blitt mindre i det offentlige rom.

Helt til slutt, dette er de viktigste punktene de oppsummerer med etter å ha gjennomført disse undersøkelsene nå i årtier. Altså det ene var det jeg nevnte i stad, altså både bedre teknisk sikring av objekter, men også bedre sosial kontroll kan være en viktig faktor for en del av den kriminaliteten som veldig mange unge begikk før. Og så er det jo det andre, det er jo da det som jeg sa i stad, at ungdom, de står for veldig mye av den synlige kriminaliteten som foregår på offentlig sted. Og før

i tida, med liksom gjengforskningen og alt mulig sånn, så var man jo veldig opptatt av at unge, de hang rundt på gatehjørnene og hadde ikke noe å foreta seg, så de begikk kriminalitet. Og det man ser nå, det er jo en veldig endring i hvor ungdom befinner seg. Flere og flere ungdommer nå, de henger ikke på gatehjørnet, de sitter inne på rommet sitt. Og hele den siste rapporten fra Danmark, den heter "Fra gatehjørne til cyberspace". Hvilke konsekvenser har det for både muligheten til å begå kriminalitet og interessen for å begå kriminalitet når du i stedet for å henge på gatehjørnet sitter inne og spiller spill? Så det kan være i seg selv en viktig forklaring. Men vi må heller ikke se bort fra at det har skjedd en normendring og en holdningsendring i denne perioden. Jeg skal bare gi dere et par eksempler. Jeg skal ikke ta for mye av lunsjen deres.

Når det gjelder for eksempel voldskriminaliteten... for vi ser også en nedgang i selvrapportert voldskriminalitet, også den registrerte, i perioden. To eksempler: Holdning til fysisk avstraffelse av barn i oppdragende øyemed, altså det å fysisk avstraffe barn som ledd i barneoppdragelse. Holdningene til det har blitt snudd på hodet på 30 år. Tidlig på 80-tallet så var det ca. 1 av 4 som tok avstand fra vold som ledd i barneoppdragelse. I dag så er det helt omvendt. Det er 3 av 4 som tar avstand fra det, og 1 av 4 som ikke gjør det. Og en enda sterkere tendens, det ser vi når det gjelder holdninger når man gjennomfører undersøkelser hvor man ber folk, ut ifra et case, beskrive "Vil du definere dette som en voldtekt eller ikke?". Der ser vi, hvis man gjennomfører samme studie over tid, så ser man en enorm holdningsendring på begge kjønn. Og det er klart at den type endringer i normgrunnlaget vil jo også påvirke kriminalitet.

Langsiktighet og fremtidsdisiplinering, der ser man et veldig sterkt utslag i de danske studiene. I alle undersøkelsene så påviser man en sterk sammenheng mellom kriminalitet og langtidsorientering, altså de som har en sterkere langtidsorientering rapporterer mye mindre kriminalitet. Og det man ser i disse studiene, det er at ungdoms-populasjonen som helhet rapporterer stadig sterkere selvdisiplin og langtidsorientering enn før.

Og endelig helt til slutt: tilgangen på legale midler. Det som jeg lærte da jeg begynte å studere, det var at det var ikke noe sammenheng

mellom det å være fattig ungdom og det å begå kriminalitet. Det man så, det var at de som hadde mye penger, de begikk også mye kriminalitet, minst like mye som de som ikke hadde det, så det var liksom ikke noen sterk sammenheng. Nå ser man tydeligere en mye sterkere sammenheng. Men det man også ser, det er at ungdom har flere penger til rådighet enn noensinne. Så jo flere penger barn og unge har til rådighet nå, jo mindre kriminelle er de. Før så fant man ikke denne sammenhengen som jeg sa. Så det er en enorm stigning i barns kjøpekraft, og det i seg selv kan være en viktig faktor som gjør at den her typen spontane kriminalitet har gått ned.

### Forklaringer

- Bedre teknisk og sosial sikring
- Fra gatehjørnet til cyberspace
- Normer og verdier
- Langsiktighet og fremtidsdisiplinering
- Tilgang på legale midler (penger!)

Ok, da tror jeg at jeg har utsatt dere for nok tall osv. Så da skal jeg bare si takk for meg!

## Fortsatt verdens beste kriminalomsorg?

**Vidar Vold:** Da tar vi et sprang fra de store, overordnede perspektiver ned til politikk. Og da er det organisert sånn at vi har først Marianne Vollan, etatsledelsen, så har vi en liten beinstrekk før vi får da fra politisk ledelse. Og så vil det bli debatt, mulighet til å komme med innlegg, synspunkter, what ever, så kommer vi tilbake til hvordan vi organiserer det. Da gir jeg ordet til Marianne Vollan, vær så god.

## KONSEKVENSER FOR KRIMINALOMSORGEN

### V/ KRIMINALOMSORGSDIREKTØR MARIANNE VOLLAN

Tusen takk! Takk for invitasjonen. Det er alltid spennende og stimulerende å komme hit, selv om det nå var nytt rom, det klarte vi jo etter å ha først gått feil og skjønt at nei, her var det jo ikke så mange kjente, så skjønte vi jo at det går jo akkurat like bra i et nytt rom. Takk og for et spennende program så langt. Jeg synes det var en veldig inspirerende formiddag. To ulike og veldig, på hver sin måte, interessante og gode innlegg som et bakteppe for den videre konferansen.

”Fortsatt verdens beste kriminalomsorg?” stod det i programmet, for det var noen som spurte meg ”Hvorfor har du spørsmålstegn?”, og det kan vi godt komme litt tilbake til. Men det stod nå sånn i programmet, da, så da får vi jo se litt nærmere på det, er det sånn at vi fortsatt er verdens beste, og hva er nå egentlig det da, i så fall.

Kort hva jeg skal snakke om: Litt innledning, så skal jeg snakke litt om utfordringsbildet, jeg skal snakke om ny tonivåmodell; stor og spennende prosess som vi har akkurat nå, som det er en del av dere som er i salen og som har vært med og gi gode bidrag til. Jeg skal skissere litt hvordan den ligger an til å se ut. Noen utviklingstrekk fremover.

Litt sånn innledningsvis, dette spørsmålet ”Fortsatt verdens beste kriminalomsorg?”. Da tenker jeg det kommer jo sikkert litt an på hvem man spør og hva man mener med dette uttrykket. Spør vi de innsatte, er det sånne kvalitative undersøkelser? Vi har jo undersøkelser som skal prøve og måle fengselskvaliteten. Vi hadde jo blant annet det nå i Norgerhaven. Jeg kommer litt tilbake til den, tror jeg, men jeg kan jo allerede nå røpe at den kom veldig godt ut på den målingen. Er vi verdens beste hvis vi har et lavt tilbakefall, et godt forvaltningssamarbeid? Hvordan skal vi måle dette? Men ja, jeg mener jo at vi i alle fall fortsatt er verdensledende, hvis vi i grunnen snakker om mange av de kvalitetene. Og jeg tror hvis du spør verden, da, for det er kanskje verden som bør vurdere om vi er verdens beste, så er det veldig mange som kommer fra andre land for å se på hva er det Norge gjør, hvorfor har vi lavt tilbakefall, hva er det vi får til.

Jeg er så heldig å sitte i et styre i noe som heter ICPA, som er den største og den globale organisasjonen for kriminalomsorg, og der sitter det 16 styremedlemmer fra alle verdens hjørner. Og det er jo en spennende måte å få litt innblikk i hvordan andre løser sine oppdrag, og de er jo og ofte nysgjerrige på Norge. Og nå forrige gang så var vi så heldige i styret å få lov til å være litt sånn flue på veggen i det regionale, vil jeg si, etatssjefsmøtet i Latin-Amerika. Og der kan jeg bare love at det var litt sånn andre bilder enn det vi har når vi snakker om kriminalomsorg. Der var det fengsler som ble drevet av de innsatte, der var det korrupsjon i stor stil, gjengkriminalitet, drap av innsatte var jo daglig foreteelser, så jeg tror nok at hvis du hadde spurt for eksempel de, så hadde de i alle fall rangert Norge veldig høyt opp. Det sitter og en i styret som er fra Singapore, og de har gjort veldig mye, de har gjort veldig mye på kort tid. Men så har de en sånn liten ting, og de snakker veldig mye om det å motivere de innsatte. De har en sånn ordning som heter "Captain of life", at de skal bli kapteinen i sitt eget liv, og de gjør mye bra. Samtidig så har de fysisk avstraffelse: "Pisking kan vi jo ikke gå bort fra, ærlig talt, den må vi jo holde på". Så det er jo mange dimensjoner og mange måter å se det på.

Men hvorfor er vi verdensledende? Det jeg hører at utlendinger blir fasinert av da i alle fall, så handler det mye om betjentrollen, kommunikasjonen mellom ansatt og innsatt, det handler om omfanget av straffegjennomføring i samfunnet, ikke bare elektronisk kontroll. Men det som slår meg når man sammenligner elektronisk kontroll gjennomført i ulike land, er at den norske modellen legger så mye mer opp til en tett menneskelig kontroll i tillegg til den tekniske. Så jeg tror nok det menneskelige aspektet, det er noe som veldig mange trekker frem. Og satsningen på opplæring, kompetanse hos våre ansatte. I veldig mange andre land så er det jo meget kort opplæring selv om det er endringer der. En skal ikke skjære alle over en kam, men dette er i alle fall trekk som andre legger merke til ved oss. Og da blir jo selvfølgelig spørsmålet når vi skal snakke om utfordringer: Klarer vi å fortsette å holde på disse tingene som vi tror er suksesskriterier?

Men så er jeg opptatt av at vi... nå har jeg tatt noen sånne ytterpunkter når jeg sammenligner Norge med andre land, men vi har jo og mye å lære, tenker jeg, og vi har godt av å være litt ydmyke. Så det vil aldri

være overskriften på et innlegg jeg holder internasjonalt, så vil jeg ikke skrive "Verdens beste kriminalomsorg", altså, det synes jeg vi skal passe oss litt for. Men vi kan lære mye av andre; Mange andre har jo mye mer sånn mengdetrening, vi har en ganske, heldigvis, lav befolkning domfelte. Og på noen modeller så er det noen andre land som har veldig mange flere som de kan prøve igjennom på ulike saker og ting de skal prøve ut, da, og det er mange som forsker mye på det og evaluerer det.

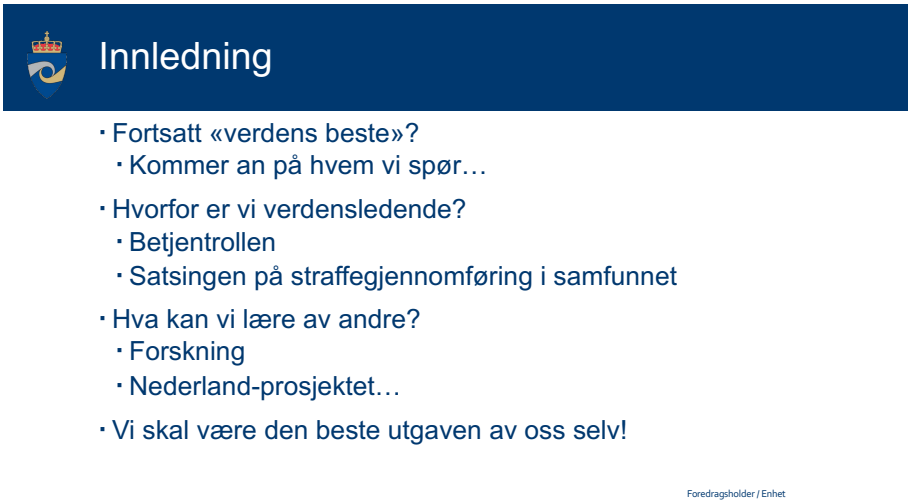


Nederland-prosjektet, jeg nevnte så vidt dette med denne undersøkelsen som var gjort der. Det som mye ble trukket frem var de ansatte der. Så jeg tenker at det er gode ansatte også i andre land, men det var også det ansatteperspektivet, hvis ikke jeg husker feil, som særskilt ble trukket frem. Men vi vi har lært mye annet av Nederland også, faktisk. Jeg vet at vi har vært uenige om Nederland, vi kommer litt tilbake til det. Men også dette med prosjekt "Delt arbeidsdag", det er ikke sikkert det passer overalt, men det er verdifulle erfaringer vi har nå med de pilotene vi har på det. Og så tenker jeg; vi skal hele tiden prøve å være den beste utgaven av oss selv, om det da er i en verdenskåring eller ei, men det må vi prøve på.

Utfordringer: det er vel det som kanskje veldig mange vil trekke frem som en stor utfordring for oss: De stiller oss på stor prøve med de store nedtrekkene som vi har. Jeg har et bilde som ganske godt viser, over de

siste årene, hvordan innstrammingene arter seg. For de såkalte ABE-kuttene, som er en sånn kjent størrelse etter hvert. Og så er det også når budsjettet forhandles i Stortinget, så blir det som regel lagt på litt ekstra der. Altså ikke lagt på i form av mer penger, men lagt litt på i den andelen som skal gå til effektivisering. Og så har vi en del utgifter vi er pålagt å ta innenfor rammer som gir varige merutgifter. Så denne totalpakken gir oss et bilde på omlag 200 millioner over en 5-årsperiode. Og det er krevende for oss.

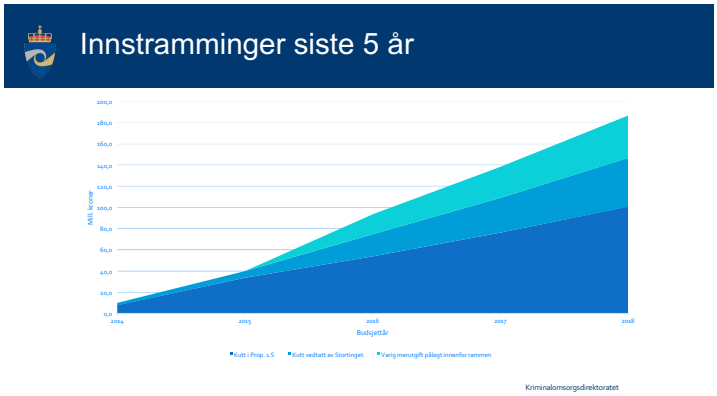


Hver gang jeg er på en eller annen sånn enten topplederkonferanse eller møter andre ledere i statlig sektor, så er det noen sånne begreper som går igjen. Det er *modernisering*, det er *omstilling*, det er *forenkling,* det er *fornying*, det er *digitalisering,* og det er *resultatoppnåelse*, vi blir målt på det. Og så er det av og til noen andre størrelser vi og skal forholde oss til, for eksempel den Jeløya-erklæringen, der ligger det bl.a. et krav om at 5 % av nyansettelser i staten skal være nedsatt funksjonsevne eller ha hull i CV'en. Og det er litt sånn, hvordan skal vi forene alle disse størrelsene? Det er ganske krevende. Og så vet vi samtidig at den norske kassen, den blir ikke fullere. Og vi må og som en offentlig etat ta noe av vår del av dette. Og alle etatsjefer vil sikkert fremheve hva som er det etatsspesifikke. Men det er nå engang min oppgave å peke på det som er det etatsspesifikke for oss. Og hva er det etatsspesifikke for oss? Og hvis vi da husker litt hva det som stod om som er det verden legger merke til, jo, så er det jo folkene våre, det er dere, det er der den daglige tjenesteutøvelsen skjer, og det er der kvaliteten ligger, det er det vi mener er suksesskriteriet. Og så har vi en rekke bygg, og de skal det betales for. Så når vi har liksom dette bildet,

så begynner det å nærme seg ett eller annet punkt: Nei men nå, hvis vi nå fortsetter, så må det få en betydning for kvaliteten. Og så er jo det veldig vanskelig å vise, nettopp fordi en nedgang på kvaliteten hos oss, det vil vi kanskje først se resultater på om mange, mange år, hvis vi da sier at den ultimate måloppnåelsen for oss er å forebygge tilbakefall. Men det jeg får rapporter om, det er viktig for meg å få frem det, at det er jo ikke noe jeg lar være å melde fra om videre. Jeg får rapporter fra regionene om at det i større grad enn før ikke dekkes opp ledige vakter. Så det er liksom ett sånt perspektiv, ett sånt innslag man begynner å se litt systematisk. Og den undersøkelsen av situasjonen i kriminalomsorgen som Oslo Economics baserer seg på, den har jo for så vidt med seg 2016, og jeg er glad for at det skal lages en oppdatering når vi også har med 2017-tallene. For som vi ser her, det legger seg jo på hverandre. Så for hvert år så blir det mer krevende.

Så hva er det vi trenger i tillegg til å argumentere for at ABE-kuttene må ta en vurdering som er mer etatsspesifikk, at de kuttene må ta høyde for at noen virksomheter, der er selve kjernevirksomheten helt avhengig av visse komponenter, og da må vi ha muskler til å kunne fylle de komponentene med det vi skal. Men parallelt med det, så må vi og se: Hvordan kan vi bli den beste utgaven av oss selv, hva kan vi gjøre, hva trenger vi for å få til det på best mulig måte? Og da mener jeg, som jeg har kjempet for lenge, er at vi må få økte fullmakter. Vi må få økte fullmakter til å gjøre strukturelle grep når det er nødvendig. Og de strukturelle grepene, det kommer jeg litt tilbake til nå med forslag om omorganisering, men vi må også se på hvordan utvikle behovet for soningskapasitet, og at vi må kunne få som etat verktøyer og fullmaktene til å gjøre de justeringene som er nødvendig når vi ser at nå popper det opp mer behov for noe enn noe annet og visa versa. Men så er det jo og grunn til å stille spørsmålet: Er det noe vi skal ha mindre av? Jeg har ikke noe konkret svar på det, men det vil jo også være et spørsmål som må komme opp: Ja, hva skal vi gjøre mindre av?

## Hva trenger vi?

- Økte fullmakter
- Strukturelle grep
- Skal vi gjøre mindre av noe?

Ja, ny tonivåmodell: Det er veldig gøy! Jeg vet at mange er slitne, leie av at vi har snakket om omorganisering. Men det som er så, synes jeg, er så bra nå, er at nå har vi så gode diskusjoner, gode prosesser, og jeg opplever at den modellen vi nå er i ferd med å meisle ut, den opplever jeg at det er mange som slutter seg til. Vi har i 3,5 år holdt på og sett på ulike modeller. Den modellen som vi kommer til å legge frem for departementet nå vil være annerledes enn den forrige modellen som vi la frem. Jeg skal komme litt tilbake til på hvilke måter vi skiller. Men jeg synes det har vært noen veldig gode diskusjoner, veldig gode prosesser i de forskjellige samlingene vi har hatt så langt.

## Ny tonivåmodell – ta hele landet i bruk

Kriminalomsorgsdirektoratet

Vi skal levere veldig raskt, rett over påske så skal vi levere et forslag til en tonivåmodell og en sånn gevinst-oversikt, også en oversikt på gjennomføringsplan. Vi har ut april på å gi en mer detaljert gjennomføringsplan og en mer detaljert *gevinstrealiseringsplan*, som

det heter så fint. Det jeg kommer til å være opptatt av på det når det gjelder gevinster, og det kom veldig tydelig frem i den arbeids-samlingen som snakket om gevinster også, det er at det er nok først og fremst på det kvalitative, altså at det er de kvalitative gevinstene ved en omorganisering er det vi må få frem, nettopp med det andre som bakteppe, at vi har tatt så mye nedtrekk på ABE-kuttene, så vi må i hvert fall passe på at vi ikke selger inn den samme gevinsten flere ganger. Og så har vi jo og et tredje spor, og det er at vi nå endelig skal få nytt etatssystem. Så vi må jo passe på at de gevinstene vi sier at vi får ved det, at vi ikke også skal innkassere de her.

Men sånn kort: Hva var det som var i den DIFI-rapporten som vi da har fått i oppdrag å komme med en ny modell på bakgrunn av? Hva er det som er spesielt med den sammenlignet med... hva trekkes frem i den evalueringen? Det er i grunnen to ting, nettopp dette med understreking av at det også er kvalitative gevinster, viktig poeng. Og det andre er en enda tydeligere understreking av at en oppgave kan være organisert et annet sted enn den er lokalisert. Og derfor begynte vi å tenke nytt rundt det. Det er jo ikke sånn at alle som skal jobbe i en ny tonivåmodell og skal tilhøre det sentrale nivået behøver å sitte på Lillestrøm. Det er jo veldig mange oppgaver som kan løses et annet sted enn der, selv om det er organisatorisk en del av direktoratet.

Så da begynte vi å se på dette med at man kan ha noen desentrale KDI-lokasjoner. Vi diskuterte to hovedtyper: Det ene var at man skulle tenke at de lokale KDI'ene skulle ha ansvar for en nasjonal hovedoppgave. Jeg var litt sånn *fan* av den i starten, tenkte at det bidrar til enda større enhet, at ja, det kan godt sitte noen i Sandnes og styre et område over hele landet, og da får vi enhetlig praksis og greier. Og så var den andre modellen, liksom det andre ytterpunktet, det var at de skulle være et sånt geografisk nedslagsfelt i de KDI-lokasjonene, og skulle ha litt mer generell kompetanse. Og jeg har beveget meg over i å bli litt en hybrid, må jo bare sies allerede, men jeg har beveget meg over i at det er klokt at det sitter noen på en lokal KDI-lokasjon og har et mer operativt oppfølgingsansvar for de enhetene som er i et nærmere bestemt område. Parallelt med det skjer det mye på enhetsstrukturnivå. Det kommer til å bli en del sammen-slåinger, og også den prosessen anerkjenner jeg at vi trenger tid på å få gjennomført, sånn at jeg tenker at det kan ikke

være sånn at vipps... Jeg tror at forrige gang, så tenkte jeg mye mer sånn at vipps, så er det 14 enheter. Sånn er det jo ikke. Så det å ta seg noe mer tid til hvordan enhetsstrukturen skal bli, og se hvor er det et naturlig grunnlag for å begynne og tenke, og så må det og være litt press ovenfra, men at vi får de to prosessene til å møtes på en annen måte. Så jeg ser og for meg at vi kan tenke oss flere lokale enheter enn det vi hadde i den forrige modellen. Men den enhetsstrukturen er vi ikke på noen måte ferdig diskutert på. Og det er vi heller ikke på denne sånn... men det er det forslaget til modell, sånn som jeg ser det nå, at vi har 4 KDI-lokasjoner: Lillestrøm, Trondheim, Sandnes og Tønsberg. Da vil det samtidig, jeg understreker det, at de som i dag har tilhold i Bergen som skal ha KDI-oppgaver også skal kunne sitte i rimelig nærhet fra der de nå er, men at det ikke skal være en egen geografisk KDI-enhet som styrer underliggende nivå. Og det har simpelthen å gjøre med at når det blir færre enheter på lokalt nivå, så er det naturlig å også gjøre noen justeringer på sentralt nivå.

Men som kanskje en del vet, så har KDI da to lokasjoner, Horten og Lillestrøm, og Horten står ikke her. Så vi må og, de som i dag jobber i KDI må også gjøre noen endringer. Og det er og veldig viktig for meg å få frem, at denne organisasjonsendringen, den er for hele kriminal-omsorgen. Det berører også de som i dag er KDI.

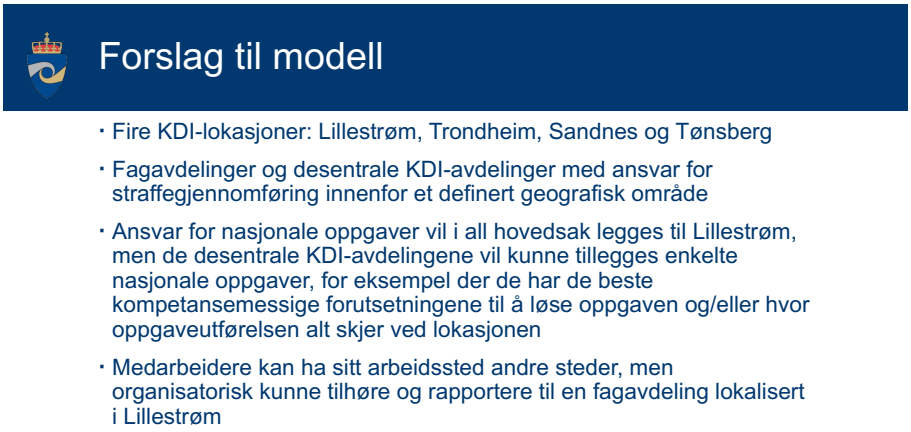


Jeg tror jeg går litt forbi den... Altså uansett hvordan man organiserer seg, så vil det oppstå mange spørsmål. Og jeg tenker at sånne typiske spørsmål som vil oppstå i en sånn modell med geografisk nedslagsfelt,

vil være: Ja, hva blir forholdet mellom den avdelingsdirektøren, som skal sitte der og styre geografisk, og fagavdelingsdirektørene i Lillestrøm? Så det blir mange ting vi må snakke nærmere om.

Men jeg har lyst til å komme inn på noen andre ting og. Og det var noen utviklingstrekk som vi ser. Jeg kan begynne med kulepunkt 2: Endre tilfang av mottatte dommer. Og det passer jo veldig godt med det vi hørte før lunsj, egentlig. Vi ser jo akkurat det samme hos oss, altså det som det ble pekt på i nedgangen, og også nedgangen når det gjelder unge er jo også... vi ser det igjen på det vi mottar hos oss. Men jeg kommer litt tilbake til noen tall på det med mottatte dommer, for det treffer jo veldig med tanke på belegg, hva slags struktur trenger vi osv. Men ett trekk vi ser når det gjelder sammensetningen av de domfelte, er at vi ser en relativt sett økning i andelen som er dømt for seksuelle lovbrudd. Og det er sånn... hvordan skal vi jobbe da, hvordan skal vi skru oss sammen for å jobbe spesifikt med den problematikken, det tenker jeg blir et område vi må ha litt spesielt øynene opp for fremover.

Strukturelle endringer: Vi ser at det er en ubalanse mellom høyt og lavt sikkerhetsnivå. Det har å gjøre både med dette lavere tilfanget av mottatte dommer og at vi har flere og flere som gjennomfører straff hjemme med lenke på beinet. Køen er borte, den er på 150 ett eller annet. Og hvis vi tar bort de som står og venter på behandling for EK, så er vi nede på tallet, jeg tror det var 115. Men av de er omlag halvparten kvinner. Så ja, vi trenger Evje.

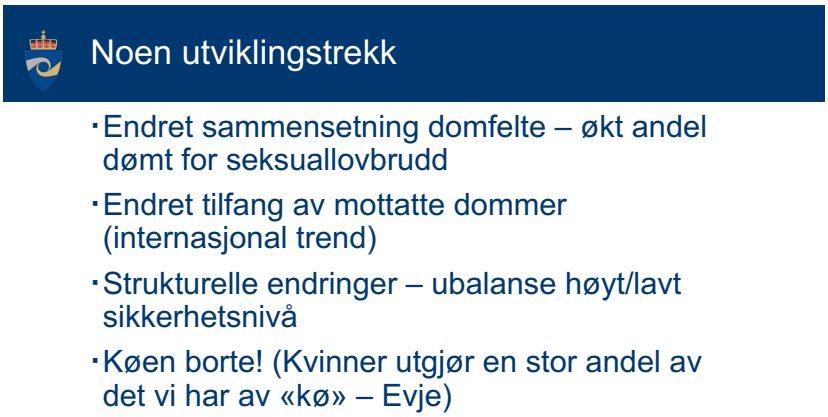

Men denne altså, mottatte saker til dokumentsenteret, mottatte dommer: Hvis vi skal sammenligne da hittil i år, 2016, 2017, 2018, så er det en ganske betydelig nedgang.

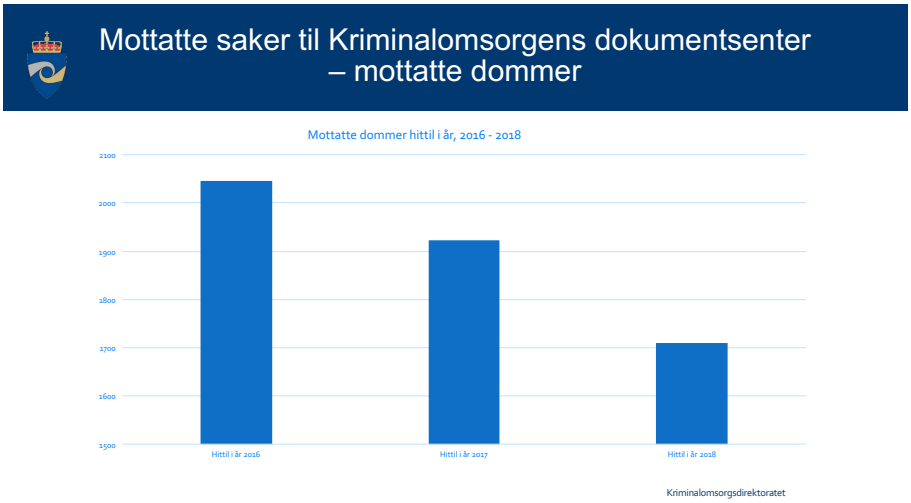


Så ser vi et annet bilde som viser mottatte døgn. Så de to grafene sammen viser oss og at det er færre men lengre dommer vi får.

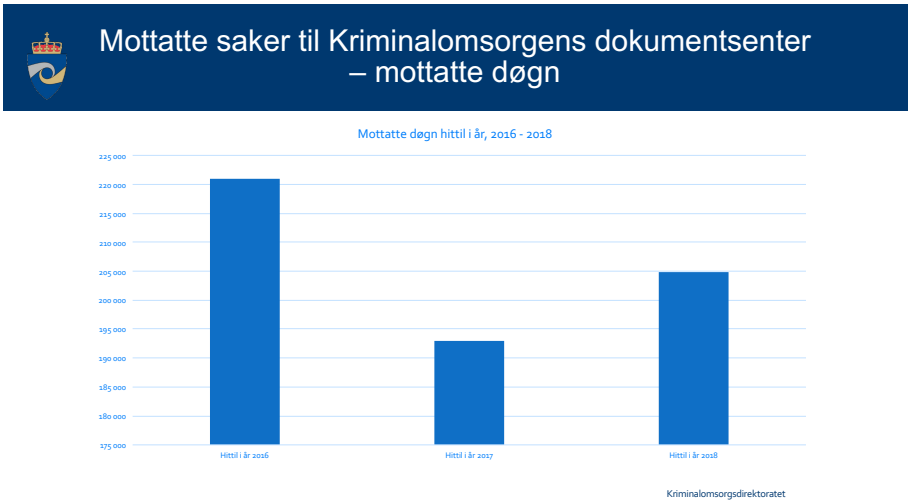


Og her er belegget. Så betydelig endring i beleggsituasjonen også.

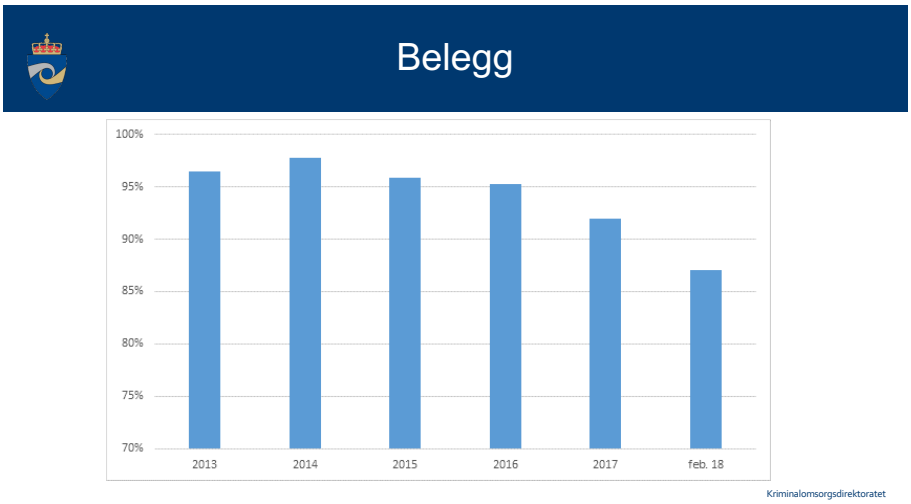


Og det var jo med dette som bakteppe at vår anbefaling var å avslutte Nederland når den 3-årsperioden som kommer nå i august, når den er over, altså den normale kontrakten, når den er over. Tidligere har vi anbefalt en forlengelse, men da så tallene helt annerledes ut. Sånn som tallene så ut nå, så var vår tydelige og klare anbefaling: Nå kan vi avslutte den. Og så mener jo jeg at ikke den har vært en fallitt, jeg mener at den har hjulpet oss i en veldig krevende beleggsituasjon vi hadde. Den har gjort at vi har kunnet pusse opp her hjemme, den har bidratt til at soningskøen er borte. Og det er ikke bare en politisk ambisjon, men det er en faglig ambisjon, tenker jeg, å ikke ha soningskø.

Jeg vet at vi er veldig uenige om Nederland, men det jeg vil velge å fremheve her er at jeg synes likevel vi har klart å samarbeide godt om det. Så det er jo noe med det som er kjernen i godt partssamarbeid og, at det er ikke alltid man er enig, men at man skal ha et åpent og realt og reelt samarbeid om det man skal samarbeide om.

Og så er det jo kjempegøy at vi nå får nye fengsler, altså. Dette er jo selvfølgelig ikke enda grunnsteinen for Agder, for den kommer vel først i april, tror jeg. Men det er en som sikkert ligner ganske mye, det var den fra Halden. Så det er fryktelig stas at vi nå står i tidenes oppussing på bygg som kan settes i stand til å tilby aktivisering til alle og gode arbeidsplasser for folk som skal jobbe der. For én ting er med

de innsatte som skal være der en stund, men ansatte skal forhåpentligvis være der lenger.

Et lavere belegg: ideelt sett skal jo de kunne da... at vi kan prøve og tenke hvordan kan det da, midt oppe i den situasjonen vi står i, hvordan kan det bli en størrelse som vi faktisk kan utnytte litt, hvordan kan vi skru oss sammen for at det faktisk kan gi rom for kvalitet og sikkerhet, den dynamiske sikkerheten vi er så avhengig av for å gjøre en god jobb.

Apropos sikkerhet, jeg tenkte jeg skulle nevne det: Vi har jo en pilot. Er det noen her som er med på den piloten om personalalarmer i friomsorgen? Ja, funker bra? Ja. Så det tenker jeg det var på tide. Det er så veldig fort at vi bare tenker sikkerhetssystemer for straffegjennomføring i fengsel, men jeg er kjempeglad for den ordningen vi har der og prøver ut den.

En liten link over, når jeg da går inn litt for landing, og det er det andre hovedtemaet, barn og unge i kriminalomsorgen, og for så vidt så kan det jo godt være en link mellom de to spørsmålene: Fortsatt verdens beste kriminalomsorg – og barn og unge i kriminalomsorgen. For det er i alle fall sikkert, når man snakker om dette i andre land, og for eksempel kan de si at vi har 6 under 18 år, eller 6 eller 7 eller... ”Ja, mener du prosent?” blir jo oppfølgingsspørsmålet fra veldig mange.

Det som slår meg, og det er ikke første gang jeg har tenkt det, altså, men det ble veldig tydelig når vi så de grafene for hvordan kriminalitetsutviklingen går, at vi skal fortsette selvfølgelig det målrettede arbeidet for de under 18. Jeg tenker det er en stor gruppe der, fra 18 til 23, og det er jo noen fengsler som har noen særskilte tiltak på det, og det tenker jeg at det blir et område å være veldig oppmerksom på fremover, for det er på en måte den nye ungdoms-gruppa der det er noe mengde.

Dere får få litt tall her fra meg og, da, som mer handler om det som kommer ut, etter at vi har sett de tallene fra kriminologen.

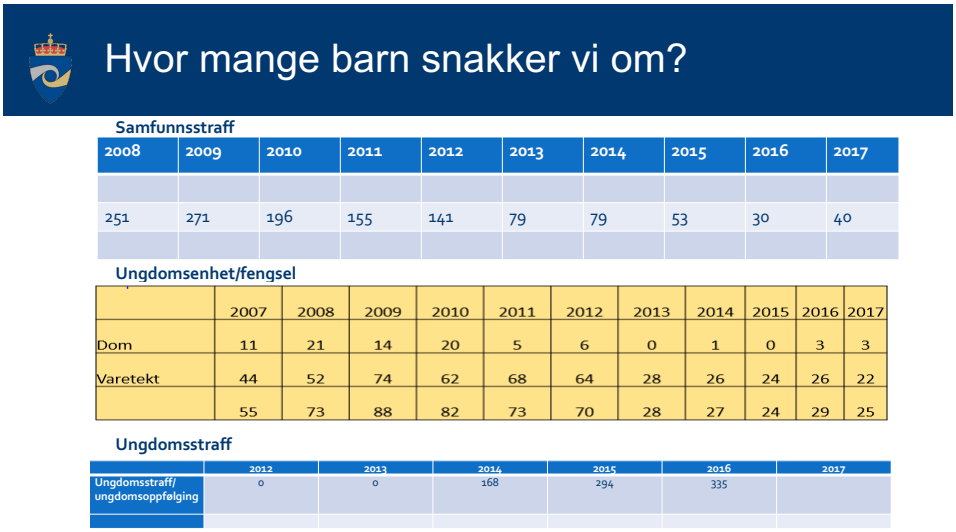


Vi ser at det er en nedgående trend på samfunnsstraff, men så har vi jo i mellomtiden fått også ungdomsstraff. Den ligger nederst der. Og så antall på dom og varetekt i løpet av et år, da. Utviklingen over tid de senere år har jo gått i en riktig retning, og så tror jeg sikkert vi kommer til å høre mye mer i morgen når vi skal høre om ungdoms-enheten. Men de som vi først har der, er nok ikke mindre krevende enn før, og at vi har et veldig komplekst utviklingsbilde.

Jeg tenkte jeg skulle avslutte med den: Hva mener verden om oss, da?

Det er sikkert noen her som er gammel nok til å vite hvem han er, eller? David Byrne, Talking Heads, er det ingen som kan nikke litt gjenkjennende? Han kommer visst nå med en soloplate etter 14 år, og han har hatt en sånn selvterapi som har hatt som overskrift: "Reasons to be cheerful" som også er en sånn sangtittel fra en Ean ett eller annet som jeg ikke husker navnet på akkurat nå, men der har han faktisk listet opp norsk kriminalomsorg som en av de 5 utprøvde ideene som gir grunn til optimisme. Så kanskje vi får ta med oss den, at det er i alle fall ett blikk på hvordan noen ser på oss. Og med det ønsker jeg oss alle en god konferanse videre!

**Vidar Vold**: Da er vi over på siste men slett ikke den minst viktige innledning før vi da går på et ordskifte som vi kan kalle åpen post eller debatt eller hva vi vil, og det er da en representant for eierne våre, politisk ledelse, ved statssekretær Thor Kleppen Sættem.

## HVILKEN KRIMINALOMSORG ØNSKER REGJERINGEN
### V/ STATSSEKRETÆR THOR KLEPPEN SÆTTEM

Da var det altså sånn at jeg kom inn i lokalet og ble ikke engang lagt merke til. Det er jo litt annerledes enn statsråden, kan en si. Jeg var da på... nå skal en egentlig ikke fleipe med det når det er såpass heftig, men jeg tenkte jeg skulle være tøff for et par dager siden, da var jeg på Kriminalitetsforebyggende forum på en annen konferanse, og da tenkte jeg at jeg skulle legge ut på facebook etterpå at jeg hadde vært der, og

da var jeg litt deprimert når jeg da i går kveld konstaterte at jeg hadde fått 25 likes og ingen mislikes. Så det er litt sånn... det er ikke alle av oss som får fullt trøkk, heldigvis, takk og pris, det har sine fordeler for å si det mildt.

Jeg heter altså Thor Kleppen Sættem. Jeg har tidligere vært tre år som statssekretær i arbeids- og sosialdepartementet, og nå har jeg vært litt over et år i justisdepartementet. Men jeg har egentlig da jobbet mest inn mot politisiden og samfunnssikkerhetssiden og ikke så mye inn mot kriminalomsorgssiden, men det er det meningen at jeg nå skal gjøre en del mer av. Og jeg skal begynne, holdt jeg på å si, så utrolig nært meg selv, at jeg begynner faktisk å snakke om litt det vi gjør i departementet, fordi det er også et bilde på en litt sånn tilnærming og tenkning som vi prøver å få til. For i departementet, i justis-departementet nå, så prøver vi nemlig å se det som tidligere var i politiavdelingen, og som gikk på det forebyggende arbeidet, det kriminalitetsforebyggende arbeidet og kriminalomsorgsavdelingen i en større sammenheng, ved å samle de ressursene på en ny måte som vi ikke har gjort tidligere. Nå er det for så vidt en politisk beslutning hvordan de organiserer departements-avdelingsinndelingen, men den måten å gjøre det på er også et signal om en tilnærming på den måten vi ønsker å jobbe politisk med hele tematikken, nemlig å se de to områdene mye tettere i sammenheng. Og jeg er overbevist om at vi på den måten også løfter kriminalomsorgs-elementet inn i debatten, i den generelle justisdebatten på en litt annen måte enn det vi altfor ofte opplever.

Og nå er det sikkert sånn at mange av dere som sitter her, dere har deres frustrasjoner over hvordan den politiske debatten kan være. Da kan jeg glede dere med at jeg har jo også ganske mange frustrasjoner. Hvis en tar den helt banale politiske debatten, så handler egentlig den om straff, lengre straff, tøffere straff, og det er et bilde som vi egentlig... ja, jeg trenger jo ikke forklare det til dere, men egentlig veldig mange også andre steder vet at det ikke er riktig. Det er et bilde av en sånn luksuskriminalomsorg hvor alt er lagt til rette og det er så snilt og det er så altfor velvillig lagt til rette. Vi vet jo at det ikke er sant. Den politiske debatten blir for banal på den måten altfor ofte.

Men så er det et par andre ting som jeg synes er litt mer oppløftende. Det får ikke så mye oppmerksomhet når det er oppløftende. Det er det som har skjedd på køene, på ventetida, som har hatt en veldig positiv utvikling. Og det er ingen tvil om at politisk, så er det et utrolig viktig utviklingstrekk, det vi har fått til på det området. Jeg skal komme litt tilbake til det.

Det som jeg føler at virkelig mangler en oppmerksomhet, og som jeg håper jeg fra mitt ståsted skal kunne jobbe litt mer med, det er det som går på rus og psykiatri-biten, der jeg synes vi har altfor lite oppmerksomhet og altfor lite drakraft fra andre hold, fra helsesiden, som jeg vet at jo gjør mye bra og har et godt samarbeid mange steder. Men vi har et behov for en litt annen tenkning. Fra NAV-siden, som jeg kjenner fra den tiden jeg var i arbeids- og sosialdepartementet, der jeg tror at vi har et større rom også for faktisk å utnytte det samspillet, og selvfølgelig da på det jeg sa innledningsvis, om at vi prøver å se det forebyggende arbeidet og kriminalomsorgen mye tettere i sammenheng på en annen måte enn det vi kanskje har vært vant til i både departementet og den politiske debatten. Og inn i det kommer jo selvfølgelig det som mange av dere er godt kjent med, nemlig det arbeidet som nå er satt i gang med å se på avkriminalisering av narkotikabruk og den prosessen som vi må har rundt det. Og så er jeg ikke dummere enn at jeg skjønner at det som skaper ganske mange frustrasjoner hos de som jobber i kriminalomsorgen. Det går på standard, det er utrolig mye dårlig standard. Nå ble det sagt i forrige innledning at det jo skjer heldigvis også mange positive ting både med nybygg og oppussing. Men det er klart at det er fortsatt utrolig mye å gå på. Jeg hadde tenkt å komme litt tilbake til det også.

Jeg hadde også tenkt til å komme litt tilbake til tenkning rundt sikkerhet, og da tenker jeg først og fremst i denne sammenhengen sikkerhet for ansatte. Og så er det det rommet som vi må på en eller annen måte skape enda mer plass til, det rommet for aktivitet og innhold. Det er mange tema, og det er jammen ikke lett, det der.

Når det gjelder kø og ventetid, så tror jeg at jeg skal være ganske kort, for dere kjenner utviklingstallene, og dere kjenner hva det er som ligger bak. Det er ikke ett svar på det, men det er klart at selv om jeg vet at det

har vært veldig politisk betent, så er det klart at for oss, så har, ja, det norske fengselet i Nederland, som jeg bruker å kalle det, det har jo selvfølgelig vært et veldig verktøy for å nå det målet som vi har lyktes med å nå nå. Så er det jo selvfølgelig en del andre ting som spiller inn: Innkomne saker, og det andre er ting som påvirker, elektronisk soning selvfølgelig, den typen ting påvirker. Det vet vi veldig godt, og vi skal ikke underslå det.

Det som for oss, hvis jeg skal ta det med Norgerhaven videre og bare ta den ballen med én gang, for det er det nok mange som har sterke synspunkter om: Jeg mener det har vært riktig, og da ikke minst vært veldig nyttig å ha den løsningen som vi har hatt. Men så har min måte å tilnærme seg dette på de siste månedene vært følgende: Norgerhaven er ikke et mål, det er et verktøy. Og når du ikke trenger verktøyet, ja da må vi faktisk ordne dette på en annen måte. Vi vet at kapasiteten, beleggsprosenten er lavere enn den har vært tidligere, vi har større kapasitet, vi vet at vi får nye Agder fengsel, vi vet at vi får andre institusjoner også på plass, og da har vi ikke det behovet for Norgerhaven lenger. Og da synes jeg, tross den prinsipielle debatten som har vært betent tidligere, tross de konfliktene som har vært rundt det mer praktiske ved det, så synes jeg det var utrolig positivt at vi da i godt samarbeid med KDI og organisasjonene kom til den konklusjonen. Og den konklusjonen, den kan jeg trygt si at den hadde ikke blitt sånn som den var hvis ikke det hadde vært for at de ansattes organisasjoner hadde spilt en veldig konstruktiv rolle og vist en veldig positiv holdning til den prosessen som har gått de siste par-tre månedene. Det har vært helt avgjørende for at vi faktisk landet på den konklusjonen som vi gjorde med Norgerhaven.

I prosessen, så var det også noe annet som var veldig viktig for oss, og det var vurderingen av hva er det slags situasjon vi kommer til å se i årene som ligger foran oss? Kommer vi da til å risikere at vi får en plutselig oppsving igjen som gjør at køene øker? Vi har jo da gravd ganske mye i det og spurt mange kritiske spørsmål om det. Jeg velger å tro at både det at vi har en såpass stor ledig kapasitet, det at vi åpner for tanken på dublering, i hvert fall i enkeltperioder, og det at vi ser den generelle utviklingen på kriminalitetsområdet og vi utvider bruken av elektronisk kontroll, det er ting som tilsier at dette valget, den

konklusjonen, den er nok ganske trygg sånn som jeg opplever det. Og så er vi sammen om det på et vis, som gjør at jeg også føler at her har vi alle en felles interesse, at dette vises å lykkes på en god måte.

Så tyr vi da til dublering og har blitt enige om at det skal vi gjøre. Nå er ikke det problemfritt heller, da. Det har jo sine mildt sagt prinsipielle sider, og det har sine sikkerhetsutfordringer. Det som vel gjør at dette har vært en spiselig måte å gjøre det på, det er selvfølgelig fordi det også da følger ganske solid med penger med på kjøpet for å sørge for at dubleringen møtes med både ansatte som kan håndtere situasjonen og aktivitet som gjør at hverdagen blir fylt med aktivitet og at det ikke bare blir tilhold på en celle eller passivitet som gjør at en jo også øker faren og setter sikkerheten sånn sett i en dårligere situasjon. Det har selvfølgelig vært viktig sett fra de som representerer de ansatte sine organisasjoner; men det har også vært viktig sett fra vår side. Og jeg må jo mobbe Finansdepartementet, det er ikke ofte at de er velvillige på dette, men til og med Finansdepartementet skjønte at her var det en logisk og god sammenheng, dette var effektivisering til og med, var det en som påstod. Det er bakgrunnen for at vi tok det valget om å avslutte Norgerhaven tidligere enn vi ellers hadde planlagt. Det er bakgrunnen for hvordan vi tror utviklingen kommer til å være. Og så er jeg veldig spent på hvordan vi nå faktisk klarer å organisere dubleringen, om vi får det til å fungere på den måten vi håper og tror. Det er jo ikke noen god løsning i et lengre løp, men det kan være en grei løsning i et midlertidig løp.

Så har jeg ikke tenkt til at jeg skal grave for mye inn i det, men Agder fengsel kommer, det har vært en del rehabiliteringsprosjekter, det har vært noen nybyggingsprosjekter som gjør at vi har fått et løft, i hvert fall på veldig mange områder innenfor kriminalomsorgen, på fengselsiden snakker vi da. Det har vi jo også et behov for å gjøre fremover, og det finnes som sagt altfor mange eksempler på institusjoner eller bygningsmasser som absolutt har behov for oppgradering.

Og det er da jeg tenkte at jeg nå skal ta veien via å snakke litt om økonomi og ABE-reform. Og da er det sånn at jeg har... en gang i tida så var jeg ansvarlig for det såkalte trygdeoppgjøret, altså folketrygdens

alderspensjoner, det vil si at det var statsråden som var ansvarlig, da, men jeg drev og rota med det og. Og da husker jeg også at vi hadde oppgjør der vi økte utbetalingen med 12 milliarder, og etterpå så var det bare kjeft å få fordi det var altfor lite penger. Og jeg har jobbet mye med politiet, som jo har vært en budsjettvinner de siste årene, kraftig budsjettvinner. Milliardøkninger, langt flere ansatte, og jeg møter egentlig stort sett bare beskjed om at de skulle egentlig hatt litt mer ressurser og vi har mange uløste oppgaver. Jeg synes dette er ganske slitsomt, spesielt når jeg møter deler av det offentlige apparatet som faktisk har fått ganske god uttelling. Og så er det ikke sånn at jeg tenker på kriminalomsorgen som et område som har vært i den samme situasjonen, langt ifra. Men jeg tror samtidig at vi skal være ærlige nok til å si følgende: Den økonomiske situasjonen i makro, det store bildet, den kommer ikke til å legge til rette for at det over statsbudsjettet kommer nok lette løsninger i nær fremtid. Jeg tror også vi skal innse at det på tvers av det politiske landskap, ikke bare hos regjeringspartiene men også i grunnen hele bredden på Stortinget, er slik at ABE-reform er en logikk som så og si alle partier stiller seg bak og benytter i sine alternative budsjetter. Men hva i all verden skal vi da gjøre hvis vi føler at vi nå har tatt ostehøvel-kutt, som vi gjerne kaller det? For å si det sånn, ostehøvelkutt, det er en veldig kortsiktig løsning, og det er ikke noen bærekraftig løsning.

Nå er det sånn at i noen andre virksomheter som jeg har vært borte i, for eksempel i NAV, som jeg har jobbet en god del med, der finnes det et rom for å gjøre ting på IKT-siden som så kan gi effektivisering og som kan gi *reell* effektivisering og ikke bare føre til et ostehøvelkutt. Så finnes det andre deler av det offentlige apparatet som er personintensive... ansattintensive på en helt annen måte, og kriminalomsorgen er jo det. Nå finnes det nok noen eksempler på at det også i kriminalomsorgsområdet går an å gjøre grep den veien. Men jeg tror at vi skal prøve, og dette er jo egentlig et lite oppspill som jeg gjerne tar litt reaksjoner på når vi kommer til den neste timen, der dere skal stille både spørsmål og ikke mint gi kommentarer, og det er følgende tenkning: Det koster å gjøre investeringer, men investeringer som gjøres i kriminalomsorgen kan samtidig løfte vår mulighet til å drive institusjonene mer effektivt, øke tryggheten for ansatte, øke rommet for aktivisering for de innsatte, og på den måte kan vi faktisk gjennom å

gjøre investeringer her både hente ut en økonomisk gevinst, men faktisk også øke kvaliteten samtidig. Jeg har store forventninger til det som skjer i Agder fengsel. Men det, hvis vi klarer å gjøre den typen grep, i samarbeid, mellom direktoratet, de ansattes organisasjoner og vi som sitter på myndighetssiden, hvis vi i fellesskap klarer å få til en sånn type utvikling der vi rasjonaliserer investeringene gjennom å vise hvordan vi da kan få til en bedre virksomhet, for ansatte, for innsatte, så kan vi faktisk i fellesskap vinne frem i den kampen som vi på den politiske siden alltid står i, for å rettferdiggjøre og argumentere for midler til den sektoren som vi jobber med å representere. Jeg sier ikke at dette er lett, men jeg sier at det, for det første, så kan ikke ostehøvelkutt være den varige løsningen, for det er ikke effektivisering i ordets rette forstand. Effektivisering, det er å gjøre ting på en ny måte. Og hvis vi da på veien kan faktisk gjøre det på en ny måte, gjennom å argumentere så godt at vi faktisk får midler til å gjøre investeringer, så kan vi komme vinnende ut, både på politisk side, på direktoratsiden, og ikke minst for dere som representerer de ansatte. Det var et oppspill som jeg gjerne tar litt reaksjoner på fra den som måtte ha lyst til å tenke høyt om det, så kan jeg se om det er en tanke som vi skal jobbe videre med.

Jeg sa innledningsvis også at jeg har i hvert fall et engasjement som går inn mot psykiatri og helsebiten som... Jeg har prøvd å grave litt den siste tiden for å prøve å forstå litt bedre utfordringsbildet. Og jeg må innrømme at jeg synes faktisk det er litt vanskelig helt å gripe og skjønne problemet. Og så klarer jeg faktisk ikke alltid å se hvilke løsninger vi skal ty til. Men jeg er overbevist om at vi her har en utfordring der jeg tror vi som samfunn har et behov for å jobbe tydeligere og bedre opp mot psykiatriområdet. Det har vi jo utenfor kriminalomsorgen også, og det henger kanskje litt sammen med det. Jeg tror at vi der har en stor jobb foran oss. Helseministeren på sin kant har et engasjement på det. Jeg håper at vi gjennom vår del av det offentlige apparatet også kan gjøre et løft som sørger for at vi får gjort en bedre jobb, nettopp inn mot de som sliter psykisk. Og de er det som kjent mange av innenfor kriminalomsorgen, forhåpentligvis da på innsattesiden først og fremst. Ingen lo av den, nei. Sikkerhet osv.

Dette var et raskt overblikk. Men det jeg egentlig da prøver å si, det er at nå har vi greid å ta Norgerhaven bort. Det var et virkemiddel, ikke et

mål. Vi kommer til å ha noen utfordringer fremover, det kommer også til å skje ting med blant annet utvidelser av elektronisk kontroll og med den rusreformer og den avkriminaliseringen som ligger foran oss. Den kommer også til å møte kriminalomsorgen på ulike måter. Jeg har et mål om at vi igjennom å tenke litt annerledes, og da er det ikke en utfordring bare til dere som representerer ansatte, og det er ikke bare en utfordring til direktoratet, men det jeg håper, blant annet med det eksempelet jeg dro i sta, er hvordan vi i fellesskap, med deres kunnskap om det som skjer der ute, og jeg på min side med den rollen vi har inn mot regjering og mot myndighetsapparatet og Stortinget, hvordan vi i fellesskap kan utvikle historien og fortelle om hvordan fornuftige investeringer og satsninger der borte faktisk gir en økonomisk gevinst også i den andre enden, samfunnsøkonomisk, kriminalitetsforebyggende, kriminalitetsreduserende. Hvis vi klarer å lage noe sånne koplinger, så tror jeg faktisk vi har et større rom for å lykkes med å argumentere kriminalomsorgen opp i den politiske debatten og også i statsbudsjettrundene som både kommer og vi er midt oppi til dels.

Det var mine tanker. Jeg gleder meg veldig til å høre reaksjoner, innspill, synspunkter som måtte komme herifra, for jeg synes på sånne møter som dette her, at det egentlig mest interessante, det er å få lov til å lytte til innspill fra helt ulike hold. Og jeg synes det er utrolig lærerikt, spesielt for en som ikke har jobbet så mye med kriminalomsorgen før men som kommer inn i det litt fra annet hold og som nå har et håp om å få jobbe mye med det i lang tid fremover. Tusen takk for oppmerksomheten!

**Vidar Vold**: Ja, det var jammen meg en rask kar.

**Thor Kleppen Sættem:** Ja, det er jo en grunn til at jeg ikke er en sånn kjent politiker, da. Brukes på kontor, jeg.

**Vidar Vold**: Da får du også få en røvertrøye fra Røverradioen og en liten lighter fra LO-Stat.

Da har vi fått litt større tidsflate å boltre oss på, sånn at da vil jeg bare foreslå at vi tar en liten pause. Nå kommer vi til å rigge oss til på det border borte der, og da må dere komme alle dere som har lyst til å si ett

eller annet, innlegg, kommentar, spørsmål, whatever, og skrive dere på en liste, og så ser vi da med vårt tvers igjennom gjennomdemokratiske sinnelag, så ser vi da hvor lang tid de forskjellige får. Det skal ikke være sånn at de første fire kan snakke i 17 minutter og de andre får 3 minutter hver. Sånn at vi tar da en beinstrekk og litt mer kaffe. Og så er det fritt frem. Jeg vil oppfordre folk til å tegne seg. Og dere husker hva Frønes tipset oss om at vi skulle spørre da Statssekretæren om, dere husker det, så jeg håper noen tar ansvar for å stille det spørsmålet.

## ORDET ER FRITT – INNLEGG OG SPØRSMÅL FRA SALEN

**Vidar Vold:** Da er vi over på, ikke munnhoggeri men meningsutveksling, det var noe på M. Da har vi tenkt at det er ikke verdens undergang om vi er ferdige litt før tida, så vi har funnet ut at 3 minutter er en veldig bra flate for å si det man har på hjertet. Sånn at da gjør vi det rett og slett så enkelt at det er 10 som har tegnet seg, og dere får i utgangspunktet 3 minutter hver, men det kommer ikke til å bli veldig firkantet eller masete på noe som helst vis, men at vi da legger opp til at man kommer med sine synspunkter, innspill, hvis det er noe direkte spørsmål og sånn, så ta det litt sånn rolig og sindig, sånn at de som skal runde av til slutt har mulighet for å følge med og skrive ned det. Og så er da Sættem og Marianne Vollan blitt lovet 10 minutter hver til å oppsummere hele ballet. Sånn at da gjør vi det på den måten at jeg leser opp den som først har tegnet seg samtidig som jeg da sier at kan da den og den gjøre seg klar. For det som er viktig her er at dere må opp dit og stå der og snakke.

**Mimi Kvisvik, forbundsleder i FO**: Dere er en veldig bred forsamling. Sånn at de som står her må bli rimelig skjeløyde. Men takk for to gode innledninger. Jeg vet ikke om jeg har et spørsmål, men jeg har i hvert fall en fundering, og den er til Sættem. Det som er litt morsomt, det var at sist gang jeg så deg, så snakket du om pensjon og likepensjon. Så det er litt morsomt når disse statssekretærene bytter felt, fordi at du må prøve å se de inn i en helt annen referanseramme. Det jeg ble opptatt av når du snakket nå i dag, det var at du sa veldig tydelig at du så behov for et tettere samspill og en økt innsats knyttet til forholdet mellom kriminalomsorgen, rus og psykisk helse og forholdet mellom kriminalomsorgen og NAV. Og så tenkte jeg: Hvorfor sier du det? Jo,

fordi at det er jo også en trend som handler om at vi utfordres på å tenke mer tverrfaglig og tverretatlig. Men vi må jo tenke på det i lys av hva skal vi da bruke dette til, og hvorfor trenger vi det, og hvilken kompetanse trenger vi inn i dette supplementet? Det jeg i hvert fall tenker, når jeg tenker på de menneskene jeg kjenner som gjennomfører straff, det er at de trenger jo en helhetlig innsats, fordi at deres situasjon er også et uttrykk for at de har ganske komplekse utfordringer, en del av de vi møter. Og da er vel appellen min eller funderingen min knyttet til at ja, vi trenger et tettere samspill og en satsning på rus og psykisk helse overfor den gruppa vi snakker om her, og det gjør vi jo fordi at de ofte har problemer knyttet til rus og psykisk helse. Men så tenker jeg at det er mer komplisert enn som så, for det er jo ikke rus og psykisk helse isolert som en sånn helt trang helseproblematikk. Det er rus- og psykisk helsetjeneste som også krever at man går inn i den samlede levekårsproblematikken og de samlede sosiale og personlige vanskene som folk er uttrykk for. Og derfor er nok min appell også i lys av en del av de diskusjonene og innspillene vi har gjort til Høye: Man må huske på at rus- og psykisk helsetjeneste kan ikke være en rigid helsetjeneste men må ha et stort supplement av sosiale tjenester i seg.

Når det gjelder NAV, så ligner det også litt, fordi der er det sånn at vi tenker som så at NAV skal primært handle om å tilrettelegge for arbeid. Men for meg er i hvert fall NAV som en del av den gamle sosialtjenesten, det handler om arbeid, det handler om bolig, det handler om økonomi, penger, forvaltning av penger, og det handler om nettverk. Så hovedutfordringen min er nok til deg: Det er bra at dere tenker på at disse tjenestene må inn og styrke kriminalomsorgen og innsatsen overfor de menneskene vi snakker om, men da må også disse tjenestene skrus sammen så bredt at de når bredden av den utfordringen folk er et uttrykk for. Og derfor selger jeg jo inn, som jeg ofte gjør, viktigheten av sosialfaglig kompetanse, som jeg mener at det faktisk er mindre satset på nå enn når vi begynte å bygge det inn i velferdstjenesten i sin tid på slutten av 50-tallet og begynnelsen av 60-tallet. Så ta dem tilbake. Og vi er mer enn beredt til å gå inn i de utfordringene som vi ser. Takk.

**Jannicke Larsen**: Jeg jobber ved Rogaland friomsorgskontor i Stavanger og er her sammen med FO i dag. Mimi har sagt mye av det som jeg og kjenner at jeg synes er viktig, men jeg vil og se litt på de

større linjene. Altså jeg føler i det siste, så har vi mistet litt fokus på hva vil vi egentlig med straff, hva er samfunnsoppgaven vår, hvordan skal vi få hjulpet folk videre i livet når de skal ut igjen i soning? Og nå har det vært mye snakk tidligere i dag om utviklingen i samfunnet. Og jeg synes det har vært positivt i dag å høre at innhold på en måte skal på plass igjen. Men jeg opplever som arbeider hver dag at det har plutselig i det siste blitt et sprik mellom hva vi opplever som vår samfunnsoppgave og hva pengesekken og politikerne jobber med i toppen. Jeg synes jo alltid at friomsorgen blir for lite nevnt med den bredden og det feltet som vi egentlig jobber innenfor. Vi har kjempe mye kompetanse både i fengsel og friomsorg med sosialfaglig utdannelse. Det blir ikke verdsatt at vi tar for eksempel videreutdannelse. Vi har videreutdannelse i rus, vi har videreutdannelse i psykiatri. Det er ingen ekstra penger hvis du velger å ta utdannelse, og vi har mye av den kompetansen, jeg hørte du snakket, Sættem, om dette med at det er et vanskelig felt med psykiatri, det er et vanskelig område. Men sats på de som er der. Altså vi er allerede i kriminalomsorgen, vi har lyst til å gjøre en god jobb, og vi blir ikke sett og hørt og tatt nok på alvor opplever jeg. Og det er mye i friomsorgen, men det er og mye i fengsel. Så det er ett av mine viktigste poeng.

Og så tenker jeg frem i tid og. Nå sier de noe om at kriminaliteten går ned i samfunnet. Men jeg er redd for at det vi holder på med nå... greit nok å bygge ut fengsel og tenke kapasitet og sånn, men å legge innhold til sides, det vil vi se om noen år at det var ikke så lurt allikevel. Så hvis ikke vi gjør noe skikkelig med å satse på det området og vise igjen i pengesekken, vi jobber ikke gratis. Vi skifter områder hos oss, så er vi i utgangspunktet trofaste mot kriminal-omsorgen, for vi liker arbeidsplassen, vi liker samfunnsoppgaven, men det er ikke nok penger og det satses ikke nok inne i kriminalomsorgen. Alle oppgaver trenger ikke å hentes fra folk som jobber ute. Det går an å bruke den kompetansen vi har allerede. Det var vel stort sett det jeg ville si.

**Maria Åsen Svensrud**: Tusen takk, og tusen hjertelig takk for at jeg får muligheten til å være her på kriminalpolitisk konferanse. Jeg er stortingspolitiker for Arbeiderpartiet og sitter i justiskomiteen og kjenner flere men ikke alle. Har arbeidserfaring som lærer i Horten Fengsel og Bastøy Fengsel og har selvfølgelig med meg mye god erfaring derifra. Jeg registrerer i statssekretærens innledning at han

synes det er fryktelig slitsomt å møte politi som ikke er fornøyd med ressursene sine. Jeg tenker kanskje at politiet også synes det er litt slitsomt. Men nok om det.

Nederland, det høres ut som, for meg, at sittende statsråd med statssekretær at det eneste saliggjørende, det var Nederland for å få ned soningskøen. Og jeg vet at i denne salen så sitter det mange folk som tidligere har klart å få ned soningskøene på en helt annen måte gjennom et godt samarbeid mellom kriminalomsorgen og politisk nivå. Jeg tenker at hadde vi brukt pengene litt bedre, så kunne vi faktisk fått det til på en annen måte.

Så kan vi lese i regjeringens plattform at de nå ønsker å styrke programmene *Rusmestring* og *Livsmestring*. Det er jo bra. Men hvorfor i all verden kuttet de dem først da? Hadde det ikke vært like greit å bare fortsatt, så hadde vi sluppet å gjeninnføre det? I tillegg så ønsker man at tvang og isolasjon skal ned i fengslene. Det er også bra. Men med denne regjeringens historie på bevilgninger over statsbudsjettet, så er jeg slett ikke sikker på at det kommer til å skje, og det skal ganske mye mer til enn noen ord på et ark for å overbevise meg.

Arbeiderpartiet ønsker også en effektiv offentlig sektor. Men nå er det faktisk ikke en byråkrat igjen å kutte i kriminalomsorgen. Nå treffer vi beinet, og det går utover innholdet og det går utover tryggheten på arbeidsplassene deres. Og Arbeiderpartiet mener at ingen skal gå på jobb i fare for å komme hjem igjen med et blått øye. Dette aksepterer vi ikke. Derfor la vi på 60 millioner mer enn regjeringen gjorde i budsjettet for 2018, og vi kommer til å følge den linja videre fremover.

Da jeg var på Bastøy, og nå skal jeg gå inn for landing, da jeg jobbet på Bastøy, så lærte jeg at kriminalomsorgens fremste oppgave, det er å føre folk tilbake til samfunnet så de blir gode naboer for deg og meg. Det mener jeg er en god rettesnor som vi politikere bør ta med inn i det arbeidet som vi skal gjøre for å legge rammene sånn at dere kan utføre arbeidsoppgavene. Takk for meg!

**Morten Aksdal**: Ja, Direktoratsdirektør, Statssekretær, kollegaer. Jeg heter Morten Aksdal, jeg har jobbet i kriminalomsorgen veldig lenge, førstelinje, fengselsbetjent, fengselsførstebetjent, jeg jobber nå som

tillitsvalgt i region vest for NFF. Jeg har lyst til at vi skal løfte perspektivet littegrann, fordi det jeg opplever i min situasjon er at toget går veldig fort. Her skjer det ting, og vi lar de liksom bare skje. Vi må løfte blikket vårt litt og tenke på at vi faktisk er på vei til å forme fremtidens kriminalomsorgen, omorganisering, ABE-reform, innsparinger, større enheter. Hva skjer med de små tilrettelagte enhetene? Vi har i region Vest en situasjon der vi får en utfordring med soningstilbud for kvinner. Tingene går, og vi klarer liksom ikke i prosessen helt å henge med. Hva vil politikerne med fremtidens kriminalomsorg? Er det store, effektive, ressurssparende enheter vi skal inn i, og så glemmer vi innholdet oppi dette? Det er ting som jeg har lyst til at vi skal få opp.

Et direkte spørsmål til Marianne Vollan: Er det direktoratets faglige råd til departement og politikere at vi skal ha større sentraliserte enheter? Hva med nærhetsprinsippet, tilrettelagte tilbud ut ifra et kriminalitetsbilde, kjønn, alder. Vi er på vei til å la økonomien få lov til å forme dagens kriminalomsorg. Ikke la det skje. La samfunnsoppdraget vårt og innholdet bli det som skal vektlegges. Og faktum er at det vil koste noe penger. Takk!

**Farukh Qureshi :** Kjære alle sammen, mitt navn er Farukh Qureshi , jeg er fengselsbetjent ved Oslo fengsel og leder av Oslo Fengselsfunksjonærers Forening. Jeg vil først starte med å rose både etatsdirektøren og statssekretæren, etatsdirektøren for den nyheten som kom ut i desember i fjor, hvor etatsdirektøren var veldig tydelig på situasjonen i kriminalomsorgen og i sin bekymring. Jeg har også sagt det til deg direkte, Marianne, vi satte pris på at vi endelig fikk se etatsdirektøren være såpass tydelig overfor politisk ledelse og ikke minst offentligheten i forhold til situasjonen i kriminalomsorgen. Og til statssekretæren: Vi har hatt noen statssekretærer som har vært på Sundvolden før. Og jeg må si at jeg er imponert over din tilnærming og måten du står og prater på fra dette podiet her. De tidligere statssekretærene har vært mer opptatt av å fortelle om det de har fått igjennom i forhold til Nederland, i forhold til andre ting. Men du skal ha ros for din tilnærming til hvordan du møter oss og ikke minst hvordan du fremstår her oppe.

Men det jeg egentlig tenker er: Temaet for denne konferansen er jo blant annet ”Fortsatt verdens beste kriminalomsorg?”. Det som opptar meg, det er hvor er de ansatte i verdens beste kriminalomsorg? Altså, den viktigste ressursen i kriminalomsorgen er faktisk de menneskene som jobber der, uansett om det er på høyere sikkerhet, lavere sikkerhet, friomsorgen, hvor er de? Gjennom de siste 4 årene, så opplever man dessverre ikke slik at de ansatte blir prioritert. Og det er da et spørsmål både til Marianne og til statssekretæren. Dette her går på blant annet det vi jobber med, det faglige innholdet som har blitt svekket, og ikke minst når vi går ut og forteller om hverdagen bak de høye murene og blir møtt med liten forståelse. Jeg har vært tydelig på min egen opplevelse, hvor jeg har sagt at vi opplever at politisk ledelse skyver direktoratet foran seg når vi ber om svar på konkrete ting fra politisk ledelse, særlig sett opp mot vold og trusselsituasjonen som har preget norsk kriminalomsorg de siste årene. Så derfor så er også det et spørsmål til statssekretæren, og det er: Har regjeringen tenkt å gjøre noe rundt den situasjonen som har vært? Og bare så det er sagt, jeg er klar over at tallene for i fjor sannsynligvis er lavere enn det de har vært for de forrige årene.

Så det er to ting jeg lurer på da: Det ene er jo da de ansattes plass i verdens beste kriminalomsorg... Og når dere nevner det med innhold, så kan jeg nevne en ting til. I forbindelse med omstillingsprosessen i Oslo Fengsel, så hadde vi et TOG-tiltak. Overgangen fra høsten 2016, så var vi på litteraturhuset på 10-årsjubileet til dette TOG-tiltaket. Da var det assisterende direktør i KDI som blant annet omtalte TOG-tiltaket som det nærmeste vi har kommet sømløs kriminalomsorg i praksis. Noen få måneder etterpå så fikk vi beskjed om at TOG skulle legges ned, dette til tross for at partene i bunn og grunn i Oslo Fengsel var enige om at vi skulle videreføre TOG-tiltaket. Men det ble likevel lagt ned. Konsekvensen av det er jo at man har faktisk sørget for å legge ned et fagmiljø som har bygget seg opp over tid, som har gjort erfaringer etc. etc. Når dere sier at dere skal satse på innhold, kan du utdype hva det egentlig innebærer i praksis? Det er mitt spørsmål.

**Asle Aase, NFF:** Ja, gode venner, takk for innledningene, statssekretær og direktør. Dere bekrefter jo på hver deres måte at oppgavene fremover ikke blir lettere for forbundet og for de ansatte, hvor det ikke er rom for mer penger, budsjettene blir trangere, og det vi hører som er

svaret er strukturelle endringer og nedleggelser. Og mitt spørsmål til statssekretæren: Det er kommet en ABE-rapport som er for 2016, den underbygger i stor grad det vi har sagt nå i flere år og som respondentene omtaler, at vi har en reell nedbemanning i kriminalomsorgen og at friomsorgen er blitt gitt flere oppgaver uten mer midler. Og det er klart at for vår side er det viktig å spørre hvordan man har tenkt å håndtere dette, fordi at rapporten, jeg kan ikke si at ikke vi har kommet med riktig informasjon. For tillitsvalgte har jo fortalt i flere år hvordan situasjonen er der ute. Svaret vi har fått av tidligere statsråder og sekretærer er at de skjønner at det er krevende. Men hva er det dere mener er krevende? Hva er det som er krevende med vår situasjon som dere skjønner? Fordi vi ser i alle fall ingen bevis på i det budsjettmessige arbeidet at dere har skjønt det.

Jeg skal ikke si at ting var bedre før, men det var faktisk bedre å stå og høre på Dørum snakke om de varme hendene. De som har vært med her før, han stod her og sa det ved flere anledninger. Og svar på spørsmålet ditt, du kom med en teori, en utfordring: Hvis du innfører mer tekniske løsninger, digitalisering, altså spørsmålet er litt vanskelig da. Svaret er, uavhengig av det du spurte om, ansatte. Du sa at vi er en ansattintensiv bedrift. Og mitt spørsmål til deg er: Hva er det i samfunnsoppdraget vi ikke har skjønt eller dere ikke på en måte har forstått, og hva er det vi ikke skal gjøre der? For i oppdraget så står det som følger: Vi skal tilbakeføre innsatte til et normalt, lovlydig liv. Hvordan skal vi gjøre det uten mennesker? Ansatte. Og du priser modell 2015, det gjør ikke jeg, og det gjør ikke vi. Det er en modell for å drive driftseffektivt, med færre folk for å utføre oppgaven, og du kan ikke erstatte mennesker med tekniske løsninger. Så spørsmålet mitt er: Hvordan skal vi klare å oppnå samfunnsoppdraget med tilbakeføring til samfunnet uten at vi har faglærte mennesker?

Og helt til slutt: Små og store enheter, blir jo et spørsmål nå fremover som vi skal ta stilling til. Og vi har en desentralisert enhetsstruktur. Og det er rapporter som viser at det leveres mye bedre resultater i mindre enheter, hvor ansatte og fanger blir sett, nærhet til der hvor beslutningene tas. Jeg skulle gjerne likt å se den forskningen som sier at store enheter er bedre enn små. For løsningen fra vår side er å ikke legge ned alle de små enhetene, det er å bevare mangfoldet, og

mangfoldet, tror jeg da, tror vi, er en viktig faktor for at vi skal løse oppgaver fremover. Takk for oppmerksomheten!

**Trude Kantsler:** Jeg jobber i Rogaland friomsorgskontor. Vi var her i går med FO og hadde tema ungdom som utfører seksuallovbrudd, og jeg hadde lyst til å si noe om det. Det har jo kommet en ny straffereaksjon som er blitt tillagt konfliktrådet, for de som er under 18 år, der friomsorgen har vært inne og gjort en god del arbeid i forhold til at de har blitt idømt ungdomsstraff. Det å ikke bli tildelt noen midler i forhold til den type straffegjennomføring, og det er alvorlige lovbrudd som er blitt begått, og det stiller jo egentlig spørsmål til at det ikke er noe tilbud i det offentlige til den gruppen som blir idømt den type straffereaksjoner. Det som har skjedd hos oss i Rogaland er at de som har blitt idømt den straffereaksjonen har ikke noe tilbud, de får ikke noe tilbud hos BUP, de får ikke noe tilbud hos ATV, og så har de da kommet tilbake til oss i friomsorgen der vi har hatt både individuelle samtaler og programmer for de som er dømt for seksuallovbrudd og for de som er dømt for alvorlig vold. Så vi ønsker jo at det skal bli satt fokus på den gruppen, til de blir 18 år og etter at de er blitt 18 år. Vi tenker at, hvis det er tenkt at det skal gjøres store innsparinger der, så er det jo kanskje tenkt at man burde gå inn og jobbe ekstra. Da trenger vi mer ressurser, tenker jeg, og gode folk med utdannelse. Og jeg tenker at det finnes egentlig i friomsorgen fra før av og i fengslene. Det var det.

**Maren Ris:** Ja, jeg jobber i friomsorgen i Oslo. Jeg har egentlig to spørsmål til statssekretær Sættem. Jeg hørte du snakket om politi og forebygging, og så snakket du om kriminalomsorgen på den andre siden. Jeg hørte du nevner friomsorgen, men i forbindelse med gjennomføring av elektronisk kontroll. Vi åpnet kriminalpolitisk konferansen i dag med Are Tomasgard, som snakket om at friomsorgen er veldig mye mer enn EK. Så mitt spørsmål til deg er om du egentlig kjenner til det arbeidet som friomsorgen gjør utover elektronisk kontroll og den typen forebygging vi holder på med.

Faruk tok for så vidt mitt andre poeng, og det var nettopp tiltak overfor gjengangere, TOG. Du har snakket om samarbeidsreformer og effektivisering. TOG er et tiltak som er et samarbeid mellom fengsel og friomsorg som da fokuserer på det med den sømløse kriminalomsorgen. Og jeg lurer vel egentlig om du kjenner til tiltaket. Takk!

**Tommy Fredriksen:** Hei, jeg er regionstillitsvalgt for NFF i sør. Både Justisdepartementet og KDI sier de er opptatt av kvalitet og tiltak. Det er ingen kvalitative effekter ved sammenslåing av verken nivåer eller enheter. Det er ingen kvalitative effekter ved ABE-reformen, det er ingen kvalitative effekter ved Jeløya-erklæringen. Både Justis-departementet og KDI er i tillegg opptatt av mål og tall. Faren ved det er at det som ikke telles ikke teller. Marianne Vollan spurte om vi fortsatt er verdens beste kriminalomsorg og at det kommer an på hvem man spør. Jeg tror det kommer an på hva man leter etter og hvordan man leter. Med andre ord: Hva vi måler og hvordan vi måler.

To spørsmål: Hvorfor endrer dere registreringen av innhold og aktivitet kun for å få høyere tall? Det andre: Hvorfor ønsker dere ikke å vite hvor stor nedbemanningen er? Med andre ord: Hvorfor måler og teller dere ikke vakante vakter, faktisk når det er fort gjort og enkelt? Er det fordi dere også vet at der er det høye tall? Takk!

**Tore Moen:** Hei alle sammen, jeg heter Tore Moen, jeg kommer fra Jussbuss, medarbeider der. Vi er kun jusstudenter og driver med fri rettshjelp. I 2017 behandlet vi ca. 6000 saker hvorav 1000 knyttet seg til fengselsrelaterte spørsmål. Vi jobber også rettspolitikk, og derfor er vi her i dag. Jeg ønsker spesielt svar fra både statssekretæren og kriminalomsorgsdirektøren. Vi jublet i Jussbuss da Norgerhaven ble avsluttet. Men det umiddelbare dubleringsalternativet ga veldig bismak. Vi mener at ingen bør dubleres med tvang. Dublering under tvang fratar også innsatte deres privatliv, ikke bare frihet slik straffen er ment til å gjøre. Hvorfor satses det ikke på samfunnsstraff og elektronisk kontroll når soningsprogresjonen åpenbart er så sentralt da i å skape gode naboer og ikke bare gode innsatte? Vi erkjenner at elektronisk kontroll satses på, men vi bør alle her huske på at utvidelsen kun er på to måneder. I internasjonal europeisk sammenheng vil en utvidelse på ett år vært helt ukontroversielt. Hvorfor utvide da så lite?

Til slutt synes vi det er veldig rart at det nevnes at ostehøvlingstaktikken ikke er bærekraftig når det har vært fasiten på politikken i hele regjeringsperioden.

Så kommer spørsmålet som jeg ønsker svar på: Hva mener dere med tiltak og planlegging tilknyttet aktivitet og sikkerhet ved dublering? Og hvorfor er dere så ivrige etter å dublere når det finnes bedre alternativer, les samfunnsstraff og elektronisk kontroll? Og hvorfor utvides elektronisk kontroll med så lite når det først utvides? Takk!

**Vidar Vold:** Takk til Jussbuss. Da er det ikke flere som har tegnet seg. Så da vet jeg ikke, Sættem, skal vi la det være sånn at damene går først på bussen og gjennom døren og på talerstolen? Så da lar vi Marianne Vollan få lov til å oppsummere først. Og da har du 10 minutter pluss det du måtte trenge.

## OPPSUMMERING V/ MARIANNE VOLLAN

Tusen takk! Ja, veldig mange innspill, engasjerte oppspill, og så er det noen konkrete spørsmål og som jeg skal komme tilbake til. Men jeg vil bare først si generelt takk! Det er bra at det er sånn bredde også i dere som har tatt ordet, sånn at hele vår mangfoldige virksomhet er blitt illustrert. Så til de første som... eller det var flere som særlig representerer straffegjennomføring i samfunnet som kommer med nyttig påpekning om å vise til hele spekteret og hele bredden. Så det er en viktig sak. Jeg føler... jeg tenker hele tiden på begge deler, og så er det ikke sikkert jeg alltid får sagt det. Så den tar vi med.

Det kom noen konkrete spørsmål som jeg skal forsøke å svare på. Ett spørsmål gjaldt om KDIs faglige råd er større sentraliserte enheter, at vi går i retning av... altså hvis vi bygger på nytt nå, så tror jeg ikke vi vil bygge de i en størrelse som noen av våre minste enheter. Og det er av veldig mange grunner. Det handler både om et større faglig miljø, det handler om sikkerhet, og også om driftseffektivitet. Så jeg tror at hvis vi bygger på nytt i dag, så tror ikke jeg vi vil bygge i den størrelsen som noen av de minste enhetene våre er. Og så er det sånn at hvis en refererer til den tonivåmodellen vi nå jobber med, så er det jo ikke sånn at alle lokaliseringer vil bli borte som i dag er mindre, men det vil betyr at det skal være et styrket lokalt nivå der man har en sammenslutning hvor man kanskje kan spille på flere ressurser. For eksempel er det noen av de mindre enhetene som ikke har jurist, og det er annen kompetanse som også mangler. Så meningen er jo at en tonivåmodell jeg snakker mest om, de desentrale KDI-lokasjonene i innlegget mitt i

sted... Men det ligger også en forpliktelse og et ønske om å styrke lokalt nivå. Og da betyr det jo ikke at alle lokale lokasjoner som vil inngå i en sånn sammenslått enhet blir borte. Og så er det, gitt den struktur-endringen vi har, så ser jeg og for meg at vi får noen nedleggelser. Vi har, som jeg sa i hovedinnlegget, en dreining mot der vi har nå andre alternativer til lavere sikkerhetsnivå. Og det tenker jeg må påvirke hvordan enhetsstrukturen ser ut i fremtiden. Og det skal vi ha prosesser på, der NFF og andre organisasjoner skal være med i det.

Og Asle var vel også inne på dette med forskning og undersøkelser på store og små. Det er klart at i et internasjonalt perspektiv så er jo våre store, for bare å trekke inn verdensbildet inn igjen, våre største enheter blir jo regnet som små i verden. Når de hører at våre største enheter er på noen få hundre, så er det: ”Hæ, ja men det er jo en liten enhet!”. Så det er jo en relativ størrelse også. Så jeg tror nok at man kan finne undersøkelser som også viser at vi får til mange gode ting i ikke bare de aller, aller minste.

Farukh tok opp to ting som jeg tenkte jeg ville kommentere: Altså det ene med hvor er de ansatte i kriminalomsorgen? Og både som jeg kom inn på i innlegget mitt dag, og som jeg også har sagt både offentlig og i linja, selvfølgelig først og fremst i linja, jeg rapporterte i mine årsrapporter de senere år også, refererte til den krevende situasjonen nettopp fordi vi er, som statssekretæren sa, personintensive virksom-heter. Og i det ligger jo nettopp det jeg tenker er kjennetegnet med kvaliteten hos oss, så det mener jeg at det er akkurat der slaget nå står rundt hvordan vi kan opprettholde den høye kvaliteten, hvordan kan vi opprettholde den dynamiske sikkerheten og det arbeidet både i fengsel og samfunn, som handler om det relasjonelle. Og da trenger vi folka.

Og så en kommentar til TOG-tiltaket, for det er jeg jo helt enig i at er et kjempebra tiltak. Det er ikke bare min assisterende direktør som sier at det er et veldig godt eksempel på sømløshet. Det er og noe vi har jobbet med. Parallelt med å jobbe med en ny tonivåmodell, så har vi hatt et eget prosjekt på hvordan kan vi uansett øke sømløsheten? Og da er det med TOG-modellen, det vil vi få flere av. Det er under etablering på Ullersmo. Det er jo sånn at noe av Oslo, den omstillingen der, noe ble lagt ned og noe er flyttet til Ullersmo, og TOG-tiltak er under etablering der.

Og det ble påpekt senere, som jeg tror er bare noe vi skal ta med oss virkelig videre, at de unge, og forstått ikke bare de som er mellom 15 og 18, men også kanskje de som er 18 til 23, det tror jeg blir en gruppe som vi skal være særskilt oppmerksomme på. Og det er som sagt noe arbeid... Indre Østfold har et spesielt blikk på det. Og jeg tror nok det blir både... du som tok dette opp jobber med straffegjennom-føring i samfunnet, men jeg tror det er en gruppe vi må se på i hele straffesaks-løpet vårt, som blir en sånn veldig viktig gruppe å intensivere arbeidet vårt overfor, og nettopp for å unngå at vi får de tilbake igjen.

Så er ikke jeg enig i at vi ikke får noen kvalitative effekter av en omorganisering. Jeg mener at en omorganisering vil bidra til en økt rettslikhet, en mer enhetlig kriminalomsorg, og det mener jeg også er et kvalitativt grep. Og jeg mener det bidrar til økt sømløshet, og det mener jeg også er et kvalitativt grep. Og jeg synes jo nettopp at det å peke på kvalitative gevinster med den omstillingen og omorganiser-ingen, det er veldig viktig for meg. Vi har tatt ut så mye av det kvantitative på de nedtrekkene vi har gjennomført, så det vil være det kvalitative perspektivet som vil få mye oppmerksomhet hos meg.

Nei, vi registrerer ikke for å få høyere tall. Altså det er en sånn myte. Så det gjør vi ikke, for det du sikter til med de tiltakene vi har, det går ikke inn i det som måler aktivitet. Nei, det gjør det ikke, det er en myte, det gjør det faktisk ikke. Telle vakanser, det er i alle fall ikke noen tvil om at det er noe vi underkommuniserer, at det er en tilbakemelding vi får. Altså at det i økende grad er vanskeligere å fylle opp vakanser. Så det er ikke noe som er underkommunisert fordi om ikke vi har funnet en god måte å akkurat telle det på. Det er ikke sikkert det er så enkelt som du pekte på.

Jussbuss tok opp flere ting. Når vår anbefaling var å gå bort fra Nederland og som en mellomløsning over en kortere periode gå inn for en dublering, så er det jo nettopp med det for øyet at dette er en kort periode, det er ikke en permanent løsning, det er en kort periode. Og da har vi, og det er jeg glad for, at departementet har da lagt inn tilstrekkelig med midler til at vi kan tilby tilstrekkelig aktivitet sånn at det ikke blir at man skal sitte på cella i den perioden. Og så blir det å prøve og få fatt i de gode dubleringene. Men det er helt riktig at vi må

ha noen andre tiltak for å forebygge de negative virkningene med dublering. Nå skal det være sagt, at en del av våre utenlandske innsatte faktisk ønsker dublering også, men det er nå en annen sak. Så var det og noe snakk om... du var inne på dette med at et alternativ kunne vært at vi kan løse det med økt EK og samfunnsstraff. Nå er jo samfunnsstraff noe domstolen idømmer, og det er jo ikke akkurat den samme målgruppa av de plassene vi nå må finne et alternativ for, som nå er i Nederland. Så jeg skulle gjerne sett en økning i samfunnsstraff, men det løser ikke den utfordringen. Så det tenker jeg handler mer om å presentere hele *straffesaksmenyen* og hele *sanksjonsmenyen* for domstolene, det må til, tror jeg, for å øke den andelen på samfunns-straff. Når det gjelder EK, så tenker jeg det er en kjempeviktig utvidelse nå, fra 4 til 6 måneder, og så kan politikerne få lov å fortelle om det, for det er et politisk spørsmål hvor langt man skal gå der. Men jeg tenkte bare et lite perspektiv på sammenligningen med det internasjonale: Det vi skal huske på da, er at internasjonalt straffenivå gjennomgående er veldig mye høyere enn vårt. Så det som vi kan kanskje lettere se som grunnlag for elektronisk kontroll, ville ikke vi ha gitt så høy straff for. Det er også et perspektiv å ta med seg inn i det. Og så sier ikke jeg at det ikke kan være rom for ytterligere utvidelser på et senere tidspunkt, men jeg er i alle fall veldig glad for den utvidelsen vi nå ligger an til å få - veldig bra faglig grep.

Da tror jeg at jeg var igjennom de mer konkrete spørsmålene. Og så vil jeg bare gjenta det at jeg synes det var en veldig all right måte å gjøre det på, så det håper jeg at sånn kan bli en standard også fremover, for jeg synes det er en veldig ok måte å høre hva som er viktig, hva som rører seg, hva som det viktige for dere, og få en mulighet til å gi en kommentar. Og så kan vi sikkert snakke mer om noen enkeltheter utover ettermiddagen og kvelden. Takk!

## OPPSUMMERING V/ THOR KLEPPEN SÆTTEM

Jeg begynner med det mest direkte: Kjenner du godt nok til friomsorgen, kjenner du TOG? Jeg kjenner det siste som begrep, men jeg skal innrømme at det er ikke noe jeg har veldig mye kunnskap om, og jeg kjenner for lite til friomsorgen. Da har jeg vært ærlig.

Så var det flere som var inne på: Blir oppdraget forstått? Og det er da jeg prøver å tenke som så: Ja, oppdraget blir forstått hvis det blir forklart og hvis det blir satt inn i en sammenheng. Og det er det som jeg da prøver i min tenkning å ta til ordet for. Jeg nevnte den måten vi som departement ønsker å jobbe annerledes for å sette kriminalomsorgen inn i et større bilde og vise den samfunnsnytten en god kriminalomsorg har. På samme måte så har jeg nå i flere sammenhenger vært i møte med politiet som på sin kant flytter oppmerksomheten mer og mer over i det forebyggende sporet, på hvilke grep som kan gjøres for ikke å etterforske og stille for retten en kriminell, men faktisk å sørge for det forebyggende arbeidet. Og det er den synligheten, og det er gjennom å synliggjøre kriminalomsorgens muligheter og den effekten en satsing på kriminalomsorgen har, at vi faktisk kan løfte muligheten for å få et politisk gjennomslag. Og det er det jeg håper at vi kan få til ved å endre den både retorikken, oppmerksomheten og måten det settes i sammenheng på. Jeg har sett hvordan det har lyktes på enkelte andre områder, og det er det jeg da er ute etter, å nemlig å bidra til at vi kan løfte oppmerksomheten, for det er da oppdraget kommer til å bli forstått. Og rommet for å bli forstått er ganske så stort.

Så var det noen som sa at digitale løsninger, IKT og slike, det kommer ikke til å kunne i seg selv effektiviseres så veldig mye. Og det er jeg egentlig enig i på dette området. Og det var vel egentlig det jeg prøvde å si også i den innledningen jeg holdt, nemlig at det finnes andre deler av offentlig sektor der det er veldig åpenbare sammenhenger mellom digitale løsninger og mulighetsrommet for faktisk å effektivisere. Jeg synes ikke det rommet er like åpenbart på kriminalomsorgsområdet. Men det som jeg er helt overbevist om, det er at organisering, struktur og en bedre bygningsmasse, det vil som investering der kunne utløse noen muligheter som er til fordel for både kvaliteten og innholdet i soning og for ansattes situasjon. Og det er den koplingen jeg, i hver fall så lenge jeg ikke har fått noen veldig sånn kraftig motbør på det, så er det noe jeg i hvert fall tror for min del at jeg ønsker å gå videre til, for jeg tror det ligger potensiale i det som kan også utløse ressurser til gode satsninger på dette området.

Det var en som spurte: Skal alt telles? Nei, og det er faktisk problemet vårt på så veldig mange områder, nemlig at vi har lettest for å få en politisk debatt rundt det som skal telles. Det samme kunne vi jo da ha

brukt for å ta nok en gang politiet som eksempel, altså det forebyggende arbeidet til politiet blir jo heller ikke telt og verdsatt på den måten. Og det er jo der vi nå må flytte oppmerksomheten... på politiets arbeid, ja, og på dette området så har vi den samme utfordringen med at vi må få en oppmerksomhet rundt de resultatene som ikke kan telles og som ikke kan tas ut på det kortsiktige. For det er et åpenbart styringsproblem at vi er altfor opphengt i det som kan telles og måles. Det skjer på fagsiden, og det skjer på den politiske siden, men det gir ikke nødvendigvis de helt gode løsningene.

Dublering, nei, det er ikke noe god løsning, men det er alternativ i hvert fall i en overgangsfase. Kan vi da bruke elektronisk kontroll i større grad enn det det legges opp til? Jeg synes i hvert fall vi får glede oss over at vi tar det ett skritt i den retningen. Jeg er absolutt ikke avvisende til tanken på å kunne gå enda noen skritt lenger. Men jeg tror faktisk det politiske rommet i øyeblikket er der som vi nå ligger an til, det er en ganske bred politisk støtte til i hvert fall ta de skrittene som vi gjør på det området.

Bruke kompetansen som er på innsiden, ikke bare hente utenifra, det synes jeg var et poeng som jeg absolutt tar med meg. Fordi det er mulig at i mitt hode så er jeg litt for opptatt av hvilke krav vi skal stille mot andre virksomheter som skal bidra inn mot kriminalomsorgen. Antakelig så er det riktig innspill, og jeg skal i hvert fall merke meg det veldig godt, at kanskje skal vi i mindre grad drive og etterlyse andres input og heller legge mer vekt på hvordan vi kan få til mer ut av de ressursene, de menneskelige ressursene som vi har på innsiden. Jeg tar det som en god respons på den måten som jeg skisserte det samarbeidet på *(en person klapper i bakgrunnen)*. Det var det vi kaller enstemmig... Og når vi endrer med bruken av elektronisk kontroll og en del andre grep... jeg skjønner frustrasjonen knyttet til det som kalles ostehøvelkutt og det som skjer av den opplevelsen av at det blir mindre ressurser, men det er jo faktisk sånn at veldig mange av de grepene som tas er jo også et forsøk på å frigjøre ressurser for å kunnen bruke dem mer målrettet mot det vi på veldig mange ulike hold har et ønske om å få brukt mer ressurser på, og det er i det bildet jeg ser både elektronisk kontroll og en del andre grep som vil frigjøre ressurser. Og det gir et større handlingsrom, det er det vi må få til, det er det som virkelig er effektivisering i positiv forstand.

Og så er jeg veldig spørrende til en ting som jeg har tenkt en del på og som det var et par som var inne på: Hvilken vei går kriminaliteten? De offisielle tallene tyder jo på at det går ned, men jeg tror egentlig vi kanskje er i ferd med å lure oss selv litt fordi vi ser på tall nok en gang, den offisielle statistikken. Jeg tror det foregår veldig mye kriminalitet som vi som samfunn ikke helt har fått øynene opp for, og den kriminaliteten, den foregår mer på det digitale rom, og den foregår blant yngre mennesker enn vi har vært vant til tidligere, og den foregår i mange tilfelle også inn mot seksuallovbruddsområdet på en måte som jeg tror kommer til å utfordre politiet på sin kant, kriminalomsorgen på sin kant i årene fremover. Jeg sier det ikke fordi jeg har svaret, men jeg sier det fordi det er mer en sånn *handsup* for at det er noe jeg tror vi fra et departementsståsted og fra et direktoratståsted faktisk må studere litt grundigere for å se om vi er innrettet for å møte den kriminalitets-utviklingen som jeg tror ligger under der, og som vi kanskje ikke helt har fått øynene opp for. Og hvis det er en realitet, og hvis det slår inn, ja da står vi overfor en litt annen situasjon både på hvilke tilbud som skal gis og på hvilken type behandling som faktisk skal tilbys.

Det var kanskje litt dumt å komme med den problemstillingen og utfordringen så sent som dette, men i hvert fall så har mitt forsøk i dag, det har vært å be om et innspill som kan gi oss muligheten til å få til noe i fellesskap, fordi skal jeg lykkes på den politiske siden, og skal statsråden lykkes på den politiske siden, med å vinne frem med satsninger som går i kriminalomsorgens retning, ja så kan vi egentlig bare få det til i den grad vi har et godt samspill, der vi har gode forslag, gode poeng, gode argumenter som kommer fra de som jobber rundt i kriminalomsorgen. Det er da vi klarer å løfte det, for vi må synliggjøre, vi må vise verdien, vi må vise betydningen, det er det jeg håper at jeg på min kant skal kunne være med å bidra til. Og så takker jeg både for gode innspill og responsen som har kommet på andre måter. Takk!

**Vidar Vold, konferansier:** Ja, god morgen! Nå er vi over på temaet ”Straffegjennomføring på de unges premisser?”. Og nå har lille Ole fått et realt rapp på fingeren fra systemet, og vi skal nå ha en erfaringsutveksling på de forskjellige reaksjonene med ønske om... I hvert fall noe av forarbeidene til utviklingen av ungdomsoppfølging og ungdomsstraff var jo at man ønsket smartere reaksjoner som kunne påvirke lille Ole litt mer enn bare å gi en bot som far eller mor betaler (ikke spesielt smart pedagogisk utviklingsprosjekt). Sånn at da er det en glede å kunne ønske velkommen enhetssjef Martin Lardén som vil fortelle og dele med oss erfaringer fra Sverige på smarte reaksjoner på unge lovovertredere.

## ERFARINGER FRA SVERIGE – STRAFFEGJENNOMFØRINGSFORMER

### V/ PSYKOLOG OG ENHETSCHEF MARTIN LARDÉN VED ENHETEN FÖR BEHANDLINGSPROGRAM, KRIMINALVÅRDEN I SVERIGE

God morgen! Martin Lardén heter jeg, jeg er psykolog og jobber i kriminalomsorgen i Sverige. Jeg jobber på hovedkontoret som ligger i Norrköping, som er en mellomstor by i Sverige. Og jobben min er å ha ansvar for behandlingsprogrammene i kriminalomsorgen. Vi bedriver omtrent 17 ulike behandlingsprogram. Et par av dem har dere prøvd i Norge, en del kjenner kanskje igjen *Brottsbrytet* for generell kriminalitet, eller ROS, et seksuallovbruddsprogram. Vi har også et norsk program som heter VIN, som er for kvinner, som vi er veldig fornøyde med. Det finnes en hel del interessant samarbeid.

At jeg har kommet fra Sverige for å prate om dette her, det har med at jeg har en ganske lang erfaring i bransjen, 22 år har jeg jobbet her, og de første 12 årene jobbet jeg innen Statens institusjonsstyrelse, den statlige myndighet som har ansvaret for institusjonsomsorg for unge i Sverige. Og siden 2008 har jeg vært i min nåværende tjeneste i kriminalomsorgen.

Jeg tenkte å fortelle littegrann om hvordan vi tenker i Sverige og titte litt på straffereaksjoner for unge lovovertredere og begynne med de sanksjoner som handler om ungdommer under 18 år. Og det var jo i

kjølevannet av FNs barnekonvensjon som man bestemte seg for å ta bort alle barn og personer under 18 år fra fengslene. Så har jo dette fulgt med seg problemer og vanskeligheter, så jeg skal også snakke om aldeles nye forslag, dette her er bare forslag, fra den statlige utredningen. Det finnes ingen beslutninger enda, men jeg tenkte allikevel å peke litt på hvordan man tenker på beslutningstakernivå. Og så prate litt om unge i kriminalomsorgen, og da defineres de unge som de som er 21 år når de skrives inn, når de kommer.

Riktig unge personer... vi har jo en straffemyndighetsalder på 15 år i Sverige, så er man mellom 15 år og 17 år, da kan man straffeforfølges. Og de vanligste lovbruddene er butikktyveri, ulovlig kjøring og mishandling. Hva som skjer da, dels som jeg tidligere nevnte, at på midten av 90-tallet så kom jo FNs barnekonvensjon, den nye, og når man siden skulle skape de her nye lovene, så var det et veldig fokus på at det skulle være forutsigbarhet, det vil si at de skulle forstå at når de gjør noe, så kommer noe spesifikt å hende. Det skal være en proporsjonalitet, det vil si at det er bruddets art som avgjør straffen, snarere enn omsorgsbehovet. Og det skal også være en tydelig konsekvens på brudd. I 1999 så kom det tre nye lover: *Sluten ungdomsvård*, *Ungdomsvård* og *Ungdomstjänst*. Det skjedde en revidering av de to siste i 2007 som jeg også kommer til å si litt om.

## Ungdomspåföljder

- Unga 15-17 år lagförs mest för snatteri, olovlig körning och misshandel
- Förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens
- Sluten ungdomsvård (1999)
- Ungdomsvård (1999/2007)
- Ungdomstjänst (1999/2007)

Kriminalvården

Om man har begått et lovbrudd mellom man har fylt 15 år og innen man har fylt 18, så kan man dømmes til *Sluten ungdomsvård*. Og spennet er mellom 14 dager og 4 år. 4 år tilsvarer hva vi i Sverige har som livstidsfengsel, og det vil si at det er i prinsippet mord som kan generere 4 års sluten ungdomsvård. Det er i hovedsak alvorlige voldskriminalitet. De aller fleste som dømmes til sluten ungdomsvård har begått alvorlige voldsforbrytelser. 2/3s avtjening gjelder for fengselsstraff i Sverige, men her skal man avtjene hele straffetiden. Og det skal man da avtjene på noe som heter for et særskilt ungdomshjem. Og da er det da en institusjon, et hjem for ungdommer med psykososiale og i dette her tilfellet kriminelle problemer. Og det er en statlig myndighet som heter Statens institutionsstyrelse (SiS) som har hovedansvar for sluten ungdomsvård.

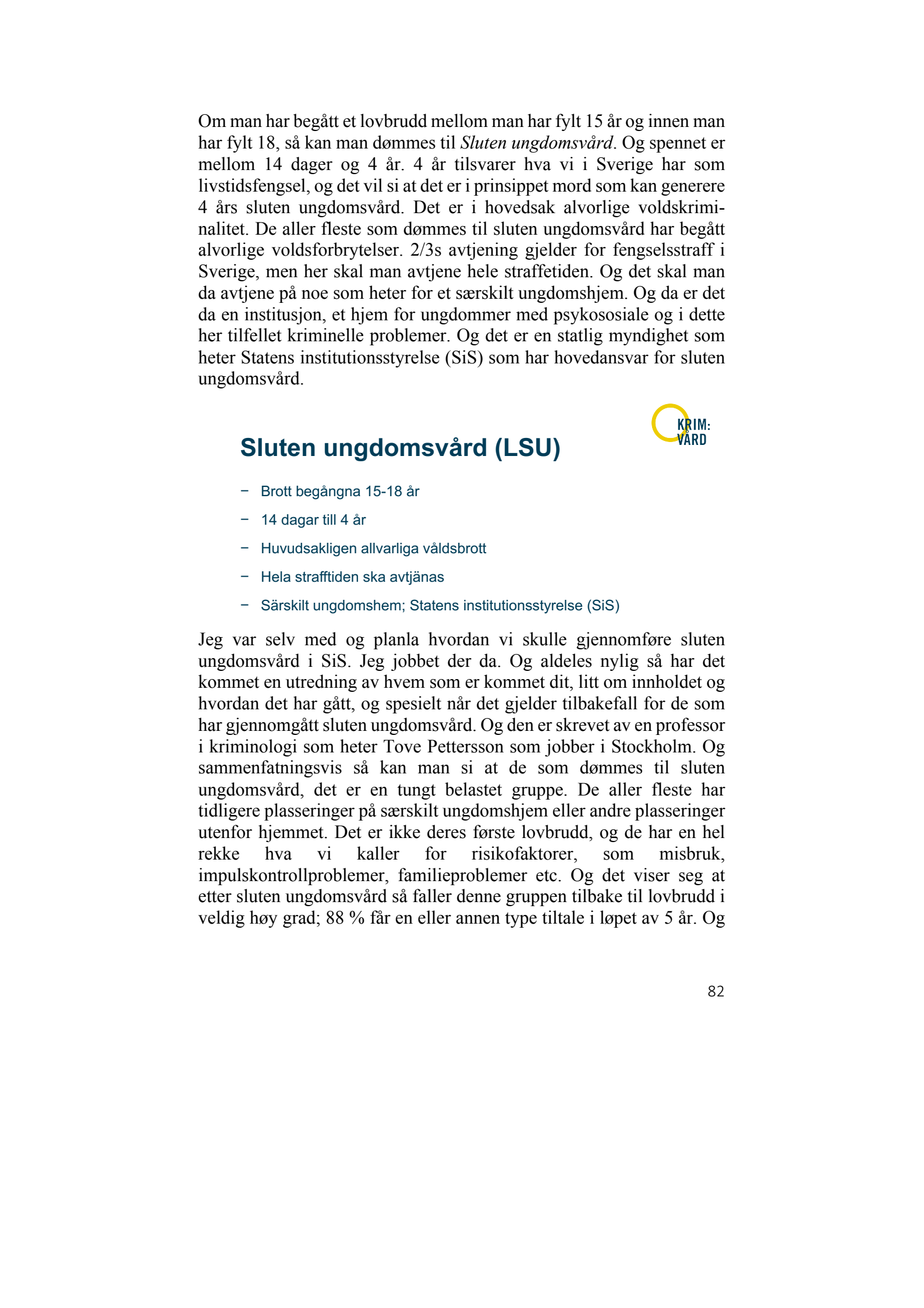


Jeg var selv med og planla hvordan vi skulle gjennomføre sluten ungdomsvård i SiS. Jeg jobbet der da. Og aldeles nylig så har det kommet en utredning av hvem som er kommet dit, litt om innholdet og hvordan det har gått, og spesielt når det gjelder tilbakefall for de som har gjennomgått sluten ungdomsvård. Og den er skrevet av en professor i kriminologi som heter Tove Pettersson som jobber i Stockholm. Og sammenfatningsvis så kan man si at de som dømmes til sluten ungdomsvård, det er en tungt belastet gruppe. De aller fleste har tidligere plasseringer på særskilt ungdomshjem eller andre plasseringer utenfor hjemmet. Det er ikke deres første lovbrudd, og de har en hel rekke hva vi kaller for risikofaktorer, som misbruk, impulskontrollproblemer, familieproblemer etc. Og det viser seg at etter sluten ungdomsvård så faller denne gruppen tilbake til lovbrudd i veldig høy grad; 88 % får en eller annen type tiltale i løpet av 5 år. Og

ca. halvparten dømmes til nye frihetsberøvende straff. Dette er en reelt belastet gruppe. Det er egentlig ikke så overraskende, for de man får inn kommer man å få ut også. Har du en veldig seleksjon eller en tungt belastet gruppe, så kommer de også til å ha en høy andel tilbakefall.

Så tittet Tove litt mer på ulike aspekter av innholdet i sluten ungdomsvård: Hva er det som virker bra og hva er det som er problematisk? Og noe som virket å være positivt hva gjelder både ungdommenes opplevelse når man intervjuet dem, men også i tilbakefallsstatistikken, det var om man ble skrevet ut fra en åpen avdeling. Jeg hadde jo selv muligheten til å være her i Norge og hjelpe en mann som het Tor Andreasen å ta frem en modell som heter Multifunk, som er en modell som anvendes i den statlige institusjons-omsorgen i Norge. Og en forskjell som vi direkte merket mellom Sverige, er at vi i Sverige er mye mer nøye med å låse dørene for våre ungdommer. Her i Norge har vi åpent. Og en ting som vi i alle fall kan si, eller som vi har sett ut ifra Toves rapport, er at åpenhet virker viktig, spesielt i slutten av et opphold. Så åpenhet er positivt. Og dette gjelder selv når man kontrollerer for vanskelighetsgrad. Det er ikke slik at ungdommer som har mindre problemer bor mer åpent. Men generelt sett er åpenhet bra. Man kunne til og med se at det er særdeles betydningsfullt for de ungdommene som har høy risiko, de som har mange problemer.

En trist sak som Tove oppdaget er at kriminalomsorgen og innholdet fokuserte veldig mye på tilpasning til institusjonsmiljøet, det vil si at det var rydding, det var tidsberegning, følge opp skolen, bla, bla, bla og aldeles for lite av forberedelser, trening i å klare seg utenfor

institusjonsmiljøet. Og det er også én av forklaringene til at åpenheten viser seg å være viktig: Jo mer åpent det var, jo flere muligheter får man for å prøve seg mot verden utenfor. Og det var merkbart begrenset på de låste avdelingene.

Det jeg driver med, behandlingsprogram i kriminalomsorgen, dessverre så gikk det ikke på grunn av dårlig dokumentasjon i SiS sitt klientsystem å se hvor mye behandling man har fått. Så dessverre så kunne hun ikke se om det vide behandlingsprogrammet hadde noen effekt.

Min egen erfaring, jeg jobbet som sagt i sluten ungdomsvård fra 1999 til 2007 omtrent... så den kanskje største gevinsten, den største verdien av både Statens institusjonsstyrelse men ikke minst for svenske ungdommer, det var at i og med innføringen av LVU økte. Dessverre så er det slik i institusjoner i Sverige at de er spredd, de har ganske lite kontroll, så det finnes en hel del bekymringer. Så en av de største gevinstene med å innføre LVU, det var at du fikk bedre dokumentasjon, bedre rettssikkerhet.

Før 1999, så snakket man om ”Överlämnande till vård inom socialtjänsten”. Det vil si: Var du 15 år, ble tiltalt og man bedømte at det ikke var hensiktsmessig med innsettelse i kriminalomsorgen, så kunne man overlates til omsorg gjennom sosialtjenesten. Og det var den vanligste tiltalen. Dette her ville man styre littegrann, så derfor endret man det i stedet og kalte det for ” Ungdomsvård”. Og for å kunne dømmes til ungdomsstraff, så skal det finnes et særskilt omsorgsbehov. Og hvem bedømmer om det trengs et omsorgsbehov? Jo, det gjør sosialtjenesten innen selve rettsprosessen. Og da kan de foreslå ulike straffemåter, og dette er de vanligste straffemetodene som foreslås. Det vil si man foreslår programvirksomhet, det kunne være et behandlingsprogram, ALP for eksempel, et som er veldig utbredt i sosialtjenesten i Sverige. Det kan være en samtalekontakt gjennom sosialtjenesten, det er det mest vanligste, eller plasseringer. Og med plasseringer så menes plassering utenfor hjemmet, det kan være et familiehjem, i et privat hjem for omsorgsbolig (SoL) eller på en statlig institusjon (LVU). Og i 14 % av tilfellene så foreslås nettopp det. Noe som er ganske slående... eller ikke slående, for det er slik det ser ut: Vi har 290 kommuner i Sverige, og dokumentasjonen på sosialtjenesten,

hva som skjer og ikke skjer, er ganske mangelfull. Så når BRÅ forsøkte å titte på hvor bra fungerer dette her, det tittet man på i 2008/2009, så kunne man se at det var vanskelig å bedømme hvorvidt de hadde fått de innsatser som de egentlig var dømte til, og man kunne i alle fall se at i minst halvparten av tilfellene, så fullførte man ikke disse planene fullt ut.

## Ungdomsvård

- Tidigare: Överlämnande till vård inom socialtjänsten
- Särskilt vårdbehov
- Föreslagna insatser: programverksamhet (24 procent), samtalskontakt inom socialtjänsten (21 procent) och placeringar enligt SoL eller LVU (14 procent).
- Vårdens realiserande: bristfällig dokumentation, i hälften av fallen följs inte planen fullt ut

I 1999 kom også de nye dommen *ungdomstjeneste*. Og formålet her var å minske anvendelsen av dagsbøter. Den vanligste dommen for unge mennesker var pengebøter, noe som naturligvis ved ettertankens såre blekhet virker ganske korket. Det er ikke en effektiv måte å påvirke unge mennesker med psykososiale problemer til å slutte begå kriminalitet. Så derfor vil man ha en mer reparativ ordning og foreslo ungdomstjeneste. Og ungdomstjeneste, det innebærer at man gjør en eller annen type strukturert virksomhet, vanligvis en form for arbeid eller praksis. Det kan også være en slags samtale eller behandlingsdom som en del av dette. For å dømmes til dette, så kreves det både samtykke, men personen må også være *egnet,* som det heter, og de aller fleste sosialtjenester tolker det på den måten at man ikke skal ha et misbruk, ikke noen psykisk uhelse eller funksjonsnedsettelse, det var det vanligste. Oftest er det førstegangsforbrytelser. Det er ikke helt sant, men førstegangs-forbrytelser var også en sånn vanlig tanke hos mange av sosial-tjenestene, at dette her passer dem som ikke har begått mange forbrytelser. Samfunnstjenesten innen kriminalomsorgen kunne da bare gis via offentlige organisasjoner, men ungdomstjenesten kan også

iverksettes hos private foretak og organisasjoner. Og det er faktisk det vanligste.

Det som også inngikk i disse beskrivelsene i lovteksten var at man også under denne ungdomstjenesten skulle ha regelmessig kontakt med det man kaller for en *kvalifisert støtteperson*, det vil si en person som følger med klienten og ser til at han har det bra, at han tar vare på seg selv etc. Det skal vel ligne litt på hva vi i Sverige kaller for en *lekmanns-övervakare* innen kriminalomsorgen, det vil si noen som går utenfor friomsorgens vanlige jobb. Men det skal sies at det viset seg å være ganske uvanlig, det var ytterst sjelden at disse personene som gjennomgikk ungdomstjenesten fikk noen kvalifisert støtteperson.

I 2011 så kom en utredning fra BRÅ av ungdomsomsorg og ungdoms-tjenesten av hva som hendte etter denne revideringen i 2007. Og veldig raskt så ble ungdomstjenesten den vanligste sanksjonen via dom. Og forklaringen på dette var at tidligere kunne ungdomstjeneste bare gis i kombinasjon med ungdomsomsorg. Man kunne tidligere, fra 1999, ikke bare få ungdomstjeneste, men det kunne man fra 2007, og da ble dette her veldig populært. Slik at 2000 dommer ble gitt til ungdomstjeneste, og ytterligere nesten 500 dommer til den gamle kombinasjonen mellom ungdomsomsorg og ungdomstjeneste. Og ungdomsomsorg minsket da drastisk.

80 % fullførte hele sin ungdomstjeneste, og det er et stort fremskritt sammenlignet med tidligere når man, som dere så, ikke i det hele tatt var sikre på hvordan det gikk. 10 % av de tilfellene som ble avbrutt

kommer av forsømmelse og 10 % av hva som kalles for *andre årsaker*, det kan være at man ikke kom i gang eller at sosialtjenesten ikke lykkes å finne passende sysselsettinger. Men når det gjelder kombinasjonen ungdomstjeneste og ungdomsomsorg, så er det fortsatt slik at det er bare 50 % som fullfører straffen. Og det har også påfallende minsket bruken av lukket ungdomsomsorg. Lukket ungdomsomsorg ble ganske raskt en suksess, så i begynnelsen på 2000-tallet, i 2001 til 2005, så var det ca. 100 stykker som dømtes hvert år. I 2008 så var det nede på ca. 70, og i dag så er det drøyt 40 som tas inn til lukket ungdomsomsorg.

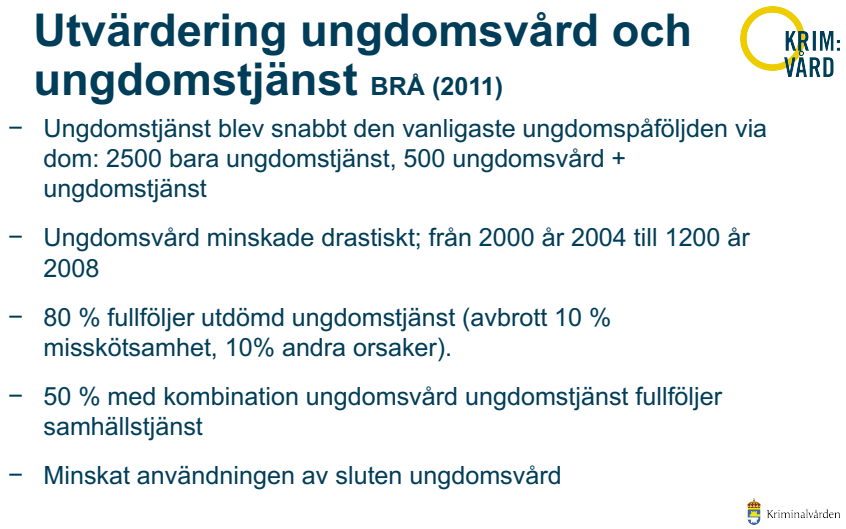


Som jeg nevnte tidligere, så var det en del identifiserte problemer med ungdomsomsorg og ungdomstjeneste, så derfor så vil regjeringen og beslutningsfattere i Sverige se om man kan dekke opp hull. Og tanken med disse forslagene til nye ungdomsstraffer, det er å fylle opp hull og avhjelpe brister i nåværende system. Og som det står:

> ”Syftet är att det för en person under 18 år i princip alltid ska finnas en tillämplig ungdomspåföljd som är tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens allvar och den unges tidigare brottslighet.”.

Dette med  inngripen er noe som er veldig sentralt i svenske domstoler. Straffen skal få tydelige konsekvenser for individet, det skal kjennes.

”Därmed ska vuxenpåföljder och höga bötesstraff kunna undvikas.”

Egentlig er det samme problemstilling som i 1999, men som sagt så så man en del hull med det som har vært tidligere. Og det er en betoning på overvåkning og kontroll, men man sier også at det skal finnes visse behandlende innslag. Og noe som er nytt her som foreslås, det er at man skal kunne dømmes uavhengig av samtykke, det vil si at man skal ikke som påtalt gå med på dette uttalt, man skal kunne dømmes til det uansett. Og det behøver heller ikke foreligge noe omsorgsbehov for disse nye forslåtte straffene.

## Nya ungdomspåföljder

KRIM: VÅRD

- ”Syftet är att det för en person under 18 år i princip alltid ska finnas en tillämplig ungdomspåföljd som är tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens allvar och den unges tidigare brottslighet. Därmed ska vuxenpåföljder och höga bötesstraff kunna undvikas.”
- Täcka upp luckor och avhjälpa brister i nuvarande system
- Övervakning och kontroll med behandlande inslag
- Dömas oberoende av samtycke och föreliggande vårdbehov

Og den første konsekvensen som foreslås, den kalles for *ungdomstilsyn*. Og dette handler om at man skal ha kontakt med en støtteperson samt delta i annen virksomhet i sammenlagt omtrent 5 timer i uken. Og det skal være fordelt på to tilfeller. Varigheten kan være fra 1 måned, minst 1 måned til maksimalt 6 måneder. Og det skal idømmes når forutsetninger mangler for ungdomsomsorg eller ungdomstjeneste, det vil si om det er forutsetninger hos individet eller hos sosialtjenesten. Og det skal også kunne anvendes akkurat som tidligere, som forsterkning til ungdomsomsorg. Her blir det jo ganske tydelig, den bristen eller hullet som man har identifisert og som man forsøker påvirke, at det var den særskilte støttepersonen som man antok var viktig men som i realiteten aldri kom i stand. Det er jo den personen som får en tydeligere rolle i det nye ungdomstilsynet. Hovedmann skal være *socialnämnden*

i den unges hjemkommune, og det betyr i realiteten at det er sosialtjenesten som skal se til at dette her gjennomføres.

Den andre nye straffereaksjonen som foreslås, det er nivået over, for de som har begått mer alvorlige lovbrudd, og den kalles for *ungdoms-overvåkning*. Dere hører jo ganske tydelig at det er et fokus på overvåking, sanksjoner og konsekvens:

> ”Ska tillämpas i de situationer där vare sig ungdomsvård, ungdomstjänst eller ungdomstillsyn är en tillräckligt ingripande straffrättslig reaktion och alltså användas vid förhållandevis allvarliga brott.”

Så man kan si at dette her skal være alvorlige lovbrudd, om det er for ungdomstjeneste eller ungdomsomsorg generelt, men det skal ikke være så alvorlige lovbrudd at det krever begrensning i form av lukket ungdomsomsorg. Dømmes man til ungdomsomsorg, så skal det være i minst 6 måneder og maksimalt 12 måneder.

I denne screeningen, så finnes det et underbart begrep som heter *helghemarrest*. ”Helghemarrest”, er det forståelig på norsk? Det betyr at i helgene, så får du holde deg hjemme. Punktum. Og dette her skal da overvåkes ved hjelp av elektronisk kontroll, *elektronic monitoring*, fotlenke. Det skal da være en individuell utformet *implementerings-plan*, som det heter, det betyr at denne straffereaksjonen skal starte med en ti dagers utredning som skal se på hvor skal denne personen gå,

hvilken virksomhet skal den inn i, hvilket område kan den være i etc. Og det styrende organet skal være Statens institusjonsstyrelse (SiS). SiS har anvendt fotlenke for sin virksomhet omtrent i 5 år, så man har litt erfaring der. Vi har anvendt fotlenke siden 1990-tallet i Sverige. Det positive med dette her er naturligvis at det er en mer åpen form, det er ikke denne lukkede omsorgen. Og man forsøker å anvende den elektroniske overvåkningen på en strukturelt måte.

En ting som blir ganske åpenbart når man leser denne typen av utredninger, er at i Sverige har vi faktisk et tydelig fokus på straffereaksjoner/straff. Men det som er litt paradoksalt, det er at en tanke bak å skrive dette her, det er at man er redd for at når man overlater personer til omsorg på ungdomshjem eller sosialtjenesten, så skal det føre til at straffen blir for liten, at det blir for lite inngripen. Samtidig virker det i realiteten som at i de tilfeller hvor en person plasseres utenfor hjemmet uten straffereaksjon, så blir da tiden mye lengre i realiteten, det vil si at når ungdomshjemmene, HVB-hjemmene selv får bestemme hvor lenge en person skal være der, så blir det mye lengre tid. Så selv om det virker som om vi er ganske så straffefikserte, så finnes det faktisk noe positivt også hva gjelder ungdommers rettigheter med økt struktur og tydelighet som minsker risikoen for at man, hva skal man si, plasseres for lang tid uten at det faktisk er behov for det.

Ja, unge i kriminalomsorgen: Som jeg sa, så definerer vi unge i kriminalomsorgen som de under 21 år når man kommer dit. Og totalt så ble det tatt inn omtrent 8 500 klienter på anstalt i 2016 hvorav 415 var ungdommer i denne definisjonen. Det er altså 5 %. Og *skyddstilsyn,* 14 %. Samfunnstjeneste 7 %, og IÖV, som står for intensivovervåkning, som i Sverige betyr at man i stedet for å få et kortere fengselsopphold, så får man elektronisk kontroll. Det er uvanlig for ungdommer i dag. Den store forskjellen her, sammenlignet med tidligere, det er en drastisk minskning i skyddstilsyn. Skyddstilsyn, kan man si, det er en ren friomsorgssanksjon, som regel 12 måneder, og da inngår man i friomsorgen. Det var veldig vanlig hos ungdommer før, og det har minsket drastisk i dag. Og det kommer av de nye ungdomsstraffene.

## Unga i Kriminalvården (< 21 år)

**(Kriminalvårdens statistik, 2016)**

| Påföljd | Totalt | Ungdomar | Andel ungdomar |
|---|---|---|---|
| – Anstalt | 8 495 | 415 | 5 % |
| – Skyddstillsyn | 5 801 | 798 | 14 % |
| – Samhällstjänst | 3 362 | 229 | 7 % |
| – IÖV | 1 817 | 23 | 1 % |

Unges kriminalitet: Når de kommer til oss, så er de vanligste lovbruddene, og det gjelder selv i lukket ungdomsomsorg, så er det ran, ran er det vanligste, men også voldsforbrytelser, vinningskrimi-nalitet og narkotikalovbrudd, og så forholdsvis stor andel seksual-lovbruddsdømte ungdommer. Det som fremfor alt slo meg i går, det var når man presenterte narkotikaforbrytelser som den vanligste ungdoms-forbrytelsen i Norge. Slik er det ikke i Sverige. Å dømmes for narkotikaforbrytelser, det er ikke en ungdomsforbrytelse i Sverige. Det er den absolutt vanligste forbrytelsen for voksne personer, vanligvis mellom 30 og 40, men ikke like vanlig blant ungdommer. Det var en interessant forskjell mellom Norge og Sverige, som sannsynligvis har mer å gjøre med hvordan man tenker rettslig enn hvordan menneskene er og fungerer.

# Ungas brottslighet

DIAGRAM 7.4. Antal nyintagna klienter i anstalt under 21 år 2014–2016 efter huvudbrott.
Källa: KVR

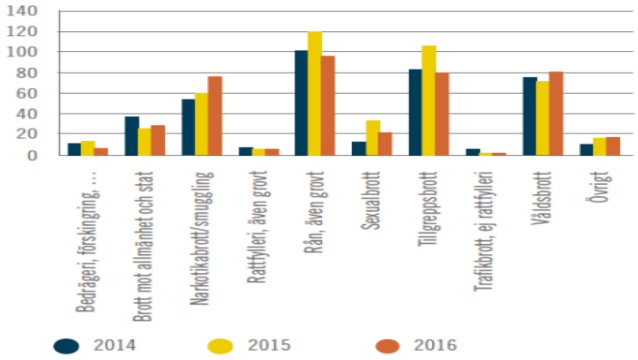


# Huvudbrott

DIAGRAM 4.2. Antal nyintagna i anstalt 2008–2016 efter huvudbrott.
Källa: KVR

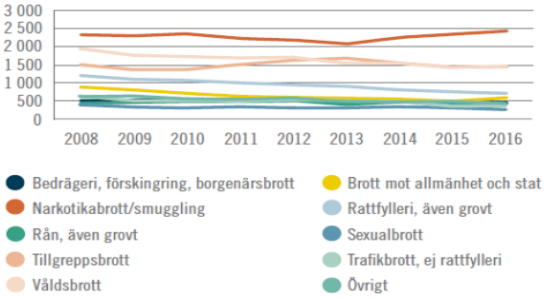


I anstalt og varetekt så har vi på visse steder noe som kalles for ungdomsavdelinger. Ungdomssatsningen kom for omtrent 4 år siden, og man valgte da å etablere det som ble kalt ungdomsavdelinger. Tanken var at det skal være mindre avdelinger, mindre klienter. En normalavdeling i Sverige har kanskje omtrent 30 klienter, og her er det halvparten omtrent. Det skal være et større utvalg av fritids-fasiliteter. Det skal være flere ting å gjøre, helt enkelt. Det skal være et stort fokus på motiverende arbeid. Det skal alltid være tilgang på behandlings-

program. Og det skal være flere muligheter til samsitting, som det heter, på varetektanstaltene. Dere kjenner sikkert til det, men i Sverige kritiseres man veldig ofte for at vi benytter oss aldeles for mye av isolering i varetekt, det vil si at man blir avskjermet fra omgivelsene når man sitter i varetekt i Sverige. Og det er ikke kriminalomsorgens beslutning, det er påtalemyndighetene som beslutter omkring restriksjoner, som det heter, det vil si om de blir isolert. Men det er stort problem for oss i kriminalomsorgen i Sverige.

Avdelingene er mindre, ja. Det finnes et litt større utvalg av fritidsfasiliteter. Motiverende arbeid er vanskelig med unge, som dere vet. Behandlingsprogram bedrives i mindre grad for unge enn for eldre i svensk kriminalomsorg i dag, selv om som sagt ambisjonen var det motsatte. Forklaringene er naturligvis mange, men det finnes sikkert to hovedforklaringer: Den ene er at straffetiden for unge er korte, institusjonsopphold på mindre enn 6 måneder gjør det vanskelig å rekke og gjennomføre et ordentlig behandlingsprogram. Og hva vi vet i dag, ikke minst fra vår egen forskning, det er at korte innsettelser er ikke bedre enn ingen innsettelse overhodet. Og innsettelser som avbrytes tenderer til å øke risikoen for tilbakefall. Og den andre forklaringen, det er at ungdommer er jo vanskeligere å motivere, helt enkelt. Alle har ikke i like høy utstrekning sett alle negative konsekvenser av å være i denne bransjen.

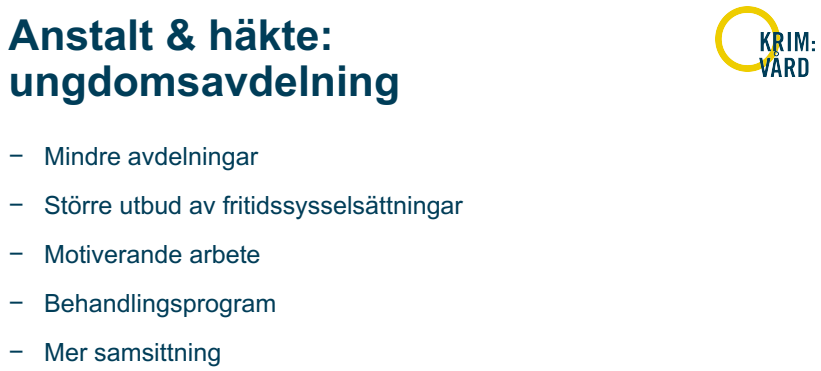


I friomsorgen har vi egne ungdomsansvarlige, og det er likedan der, det som gjør at de skiller seg ut er at de har noe færre saker per ansvarlig, det er mer fokus på nettverksarbeid, man forsøker jobbe mer med den unges nettverk og omgivelser, og det er tydelig fokus på studier og

praksis. Det er vel de største forskjellene i ambisjonsnivåer på ungdomsansvarlige og en vanlig friomsorgsansvarlig i Sverige.

## Frivård: ungdomshandläggare

- Färre ärenden per handläggare
- Nätverksarbete
- Studier och praktik

Men det finnes jo en hel del utfordringer når det gjelder å arbeide med unge, for som dere vet, det er klart dere vet det, når dere jobber i bransjen, så er det jo slik at straffen i seg selv har ikke noe tilbakefallsforebyggende effekt, den er enten null eller negativ. Derimot for at man skal minske tilbakefallene, så kreves det et strukturert innhold og en bevisst utslusning. Og da blir jo korte institusjons-opphold, unntatt friomsorgen eller overvåkning, etter institusjonstiden en stor utfordring som vi vil og jobbe mye for å påvirke oppover i kriminalomsorgen, å øke anvendelsen av friomsorgstiltak, for det gir oss mulighet til å få den tiden som trengs for å kunne bidra med aktive tiltak, både hva gjelder behandling men også ulike tiltak for å komme ut i samfunnet, samle ressurser, medisinsk behandling og misbruks-behandling men også arbeid og sysselsetting etc.

Kompetanseutvikling er en bekymring i Sverige. Vi har et arbeids-marked i dag med mangel på arbeidskraft, spesielt i mer kvalifiserte jobber, og det merkes ganske tydelig, både i friomsorgen og på institusjoner. Vi har en jobb å gjøre med å rekruttere personer og en høyere personalomsetting enn vi er vant med. Så skal man jo i og for seg si at vi er vant med en veldig lav personalomsetting, kanskje 2-5 % eller noe, men nå ligger den et sted mellom 15 og 20 %, som begynner å bli litt mer normalt, og som vår myndighet ikke har vært forberedt på. Nå er det også slik at vi nok faktisk ikke har... selv om vi sier at vi har satset på ungdomsansvarlige, på ungdoms-avdelingene, så har vi ikke tatt frem kvalifisert videreutdannelse for nettopp denne gruppen. Vår utdannelse om hvordan ungdommer fungerer og ungdomsarbeid er i dag vil jeg frekt påstå ikke er like kvalifisert som den som gjelder for voksne. Og her har vi et utviklingsområde. Her lærte jeg selv mye under

den perioden jeg jobbet med Norge, så det er mulig at vi ser mot dere litt i fremtiden, vi får se.

Noe som også ble nevnt i går, det var jo 50 områder, eller hva han sa, i Sverige, og det politiet snakker om som de særskilt utsatte områdene. Dette er enkelt uttrykt bostedsområder, ulike geografiske områder i Sverige, der man har særskilte problemer, et særskilt utsatt område. Da er det såpass mye psykososiale problemer, høy arbeidsløshet og kriminalitet at politiet har vanskeligheter med å virke, politiet og andre myndigheter har vanskeligheter med å virke effektivt i disse områdene. De er 23 stykker. De finnes både i de 3 storbyområdene Göteborg, Stockholm og Malmö, men også i mellomstore byer som Norrköping, Örebro osv.

## Utmaningar

- Korta anstaltsvistelser
- Kompetensförsörjning
- Särskilt utsatta områden (23 stycken) & utsatta områden (32 stycken)
  - Gäng och organiserad brottslighet
  - Våldsbejakande extremism

Det som er spesielt vanskelig med disse her, er at det er fremfor alt veldig unge mennesker som veldig tidlig havner i kriminalitet i og med at de lever i et område og en kultur der kriminalitet florerer og det er lett at eldre kriminelle blir viktigere forbilder enn ens foreldre. Gjengkonstellasjoner og organisert kriminalitet er vanligere. Det har dere naturligvis lest om, at våpentilgangen og skytingen har økt ganske dramatisk i Sverige. Det finnes også en tydelig kobling mellom voldelig ekstremisme og disse her særskilt utsatte områdene. Og det er fremfor alt den islamistiske voldelige ekstremismen. Majoriteten av våre hjemvendte Syrienresenärerna kommer fra disse områdene. I dette skiller Sverige seg litt fra andre land med at vi har denne her mengden terrorister som kommer fra disse utsatte områdene med generell kriminalitet. Og det har vel å gjøre med at det her er et, hva skal jeg si, et fenomen, *salafismen*, som har spredt seg såpass bredt. Fra

begynnelsen av så var det mest mer velutdannede, ofte teknikere, intellektuelle personer som ble terrorister, men så smått ble det flere og flere kriminelle.

Det var alt jeg hadde å si i dag.

**Konferansier Vidar Vold**: Da er det spennende å høre nå da om alt dette snakket om at vi må ha mye *smartere* straffereaksjoner for lille Ole i stedet for å bøtelegge foreldrene. Så derfor så er det en glede å kunne få fagansvarlig Gro Rossland og senorrådgiver Frøydis Heierdal ved konfliktrådssekretariatet til å geleide oss inn i dette området. Vær så god!

## UNGDOMSOPPFØLGING OG UNGDOMSSTRAFF

### V/ FAGANSVARLIG GRO ROSSLAND OG SENIORRÅDGIVER FRØYDIS HEIERDAL VED KONFLIKTRÅDSSEKRETARIATET

Takk skal du ha! Punkt 1, jeg må bare presentere oss litt kort. Frøydis jobber sammen med meg i sekretariatet for konfliktrådene, hun er jurist og et nydelig tilskudd til vår "stamme". Og jurister trenger vi når vi er blitt straffegjennomfører, ikke la det være noen som helst tvil om det. Når det gjelder meg, så har jeg vært så heldig å få lov til å tre tilbake fra fagansvarligrollen til en seniorrådgiver, bare grave meg ned i faget og virkelig jobbe med faget. Jeg elsker det! Så det var bare en liten korreksjon på det.

Hva er sekretariatet for konfliktrådene, da? Det er litt sånn... kanskje litt misvisende, det ordet. Vi er liksom ikke noe sekretariat som utfører sekretærarbeid for konfliktrådene. Vi har faktisk direktorats-funksjonen overfor alle landets 22 konfliktråd. Så vi har styringsrett, vi har økonomi, vi har tilsyn, vi har alt det som på en måte kriminal-omsorgsdirektoratet har overfor dere.

Så må jeg si: Wow, for en konferanse! Jeg satt her i går og lyttet og tenkte: Guri meg! Altså nå har jeg på en måte kommet inn i en litt sånn stor familie med kriminalomsorgen. Jeg var ikke helt forberedt på det, at jeg skulle være alene nesten utenfor kriminalomsorgen. Aleris var her med en person, Røde Kors, ellers så var det bare kriminalomsorgen.

Det var jeg ikke helt forberedt på. Så tenkte jeg, er jeg en del av familien, eller er jeg det ikke? Ja, jeg er faktisk det. For vi har også i konfliktrådene blitt straffegjennomførere. 1/7-2014 ble ungdomsstraff og ungdomsoppfølging iverksatt. Jeg kommer bittelittegranne tilbake til dette historiske bildet etterpå.

Jeg lærte mye i går, jeg hørte mye gøy, jeg hørte en statssekretær som lyttet og tok til seg noen av de ideene dere kom med. Hvor er han i dag, hvorfor kunne han ikke vært og hørt på meg? Fordi det jeg også hørte, veldig tydelig, det er at vi sitter jo jammen med akkurat de samme utfordringene, i alle fall en del av dem som dere gjør. Jeg hørte Marianne Vollan snakke om økonomi, det er en realitet for oss også. Jeg hørte Marianne Vollan si at det er en økt andel av de barna som er dømt for seksuallovbrudd - Hvordan skal vi jobbe med dem? Akkurat det samme ser vi. Og det er kommet relativt overraskende på oss, at det skal være en såpass stor andel av våre saker i ungdoms-oppfølgingen og ungdomsstraffen. Det er noe med at som en sånn type straffegjennomføringsfamilie, så må vi kanskje lære veldig mye av hverandre og på en måte høste inn de erfaringene, i hvert fall så må vi gjøre det, for vi er relativt små. Kanskje dere også kan høste noe inn fra oss, hvilket jeg også vet dere gjør.

Jeg må også si: Jeg sa 1/7-2014, det betyr at vi er relativt unge som straffegjennomførere, derom hersker det ingen tvil. Og det er ikke noen hemmelighet at det har vært en vei som har vært snedig å gå, for å si det mildt. Den har vært veldig utfordrende, den har krevd mye av oss, vi oppdager hele veien... altså lov om konfliktråd som på en måte bare, når du kryper ned i jussen på dette, så bare åpner det seg hull etter hull og grøft etter grøft som vi kan fyke inn i. Den er ny, den skal formes, og vi er fremdeles på vei. Dette er liksom ikke forumet for å si noe om det er riktig eller ikke at konfliktrådene fikk det, den er lagt bak oss. Vi har det, ferdig snakket om det, enn så lenge i hvert fall, så får vi bare innse det.

Jeg har lyst til her fra denne talerstolen å berømme kriminalomsorgen i stort for alt det de har hjulpet oss med, det synes jeg det er grunn til. Region Øst, dere sitter litt her og litt der, ser jeg, altså dere har kritisert oss, dere har hjulpet oss, dere har rådgitt oss, dere har guidet oss gjennom alle disse bruddvanskelighetene og alt det som skjer. Tusen

takk for det, at dere har bistått en helt ny straffegjennom-føringsetat med råd og god veiledning! Jeg vil også berømme, finner grunn til å berømme alle dere som sitter på friomsorgskontorene som plutselig har fått en finger med i spillet når det gjelder disse straffe-reaksjonene. Dere gjennomfører PUM, dere deltar i oppfølgingsteam og dere deltar i tingene. Tusen takk for bidragene deres, det må jeg virkelig si at jeg synes har vært veldig givende og veldig gøy å stå og se på. Det er ikke sikkert jeg hadde sagt det samme for tre år siden når vi var helt nye. Jeg hadde kanskje stått med litt mer skjelving i beina foran denne forsamlingen, men nå kan jeg virkelig si det med handa på hjertet.

Jeg hørte også i går friomsorgen Rogaland, jeg husker ikke hvem av dere det var, når det var sånn ordet fritt her, som sier noe om at vi har ikke fått midler til ungdomsstraff. Ungdomsstraffen har ikke tilbud lokalt til disse med seksuallovbrudd. Det er helt riktig. Vi står i det samme utfordringsbildet. Så la det bare være sagt, at jeg synes ikke det var det minste rart at den kom opp i går, jeg husker ikke hvem av dere som sa det. Ja, der ja, der sitter du!

Jeg har hatt gleden av å bli kjent med noen av dere også i løpet av gårsdagen, og jeg ser at vi har en stor utfordring i konfliktrådene, nemlig å gjøre oss kjent hos kriminalomsorgen i stort. Det er ikke alle av dere som kjenner til hva vi driver med eller at vi finnes eller at vi kan være et tilbud. Husk på at vi har fått nå en... eller det er en paragraf i straffegjennomføringsloven § 2 som sier noe om at det skal tilbys gjenopprettende prosesser på alle nivåer i straffegjennom-føringen. Så det er jo noe som også gjelder, sånn at det jeg skal si, før Frøydis skal krype litt mer inn i selve grunnlaget i ungdomsstraff og ungdoms-oppfølgingen. Jeg skal si noe om gjenopprettende prosesser, og det gjelder hele konfliktrådets arbeid, bare så det er sagt.

Det har vært et stykke frem mot vedtagelse og iverksettelse av ungdomsstraffen og ungdomsoppfølgingen. Vi hadde en relativt lang på en måte prosjektperiode hvor det var ulike modeller på det med oppfølgingsteam den gangen som ble prøvd ut. Igjennom den litt brune... rett under 2009, det er evalueringsrapport som ble utført av NTNU ved Øyvind Kvello som sa noe om hvor er det hensiktsmessig å plassere denne typen oppfølging som skulle bygge på gjenopprettende prosesser.

Kanskje noen av dere er mer kjent med det engelske ordet *restorative justice*, det norske er *gjenopprettende prosesser*. Og konklusjonen ble at der det virket best var det prosjektet som var lagt til konfliktrådet. Så ble liksom det forløperen til proposisjons 135, jeg skal ikke gå inn på dette, som igjen førte til det de kalte for *Blå bok*, økt bruk av konfliktråd, som hadde skissert en del av disse tingene. Dessverre så ble arbeidet med den litt sånn avbrutt når det smalt i regjeringsbygget, det var akkurat på det tidspunktet der, så den henger litt i lifta, men det er mye som står om de tingene her.

Så fikk vi jo da en handlingsplan for forebygging av kriminalitet som også sa noe om dette her i en implementeringsfase som vi stod midt oppi, fra loven kom i 2014, som er beskrevet i pro. 57 L. Så det har vært en lang vei med utprøving på en måte om metodikken før dette her. Men én ting er å stå i et prosjekt hvor du er relativt fri, du kan prøve ting, du kan kaste ting på båten, du kan ta inn nye ting. En annen ting er når du får en lov som på en måte regulerer det du gjør. Da er vi plutselig straffegjennomfører på en helt annen måte med alt det det bringer med seg på godt og vondt, og ikke minst på jussen. Vi fikk én stilling som jurist i sekretariatet som fulgte med denne her som

straffegjennomfører, én justisstilling. Nå har vi to, 100 % økning i forhold til å være straffegjennomførere.

Dette kom til oss fordi at hele straffereaksjonen skulle, eller disse straffereaksjonene skulle bygge på gjenopprettende prosesser. Nå synes jeg at det stod ”reinkarnasjon” men det skal altså være begrunnelsen var at *reaksjonene* skulle bygge på prinsippene om gjenopprettende prosesser. Og hva betyr det? Det skal jeg komme tilbake til. Det vi ser, eller det vi hadde erfaring med, var at de unge i prosjektene profitterte på denne type tilnærming, som jeg skal komme tilbake til.

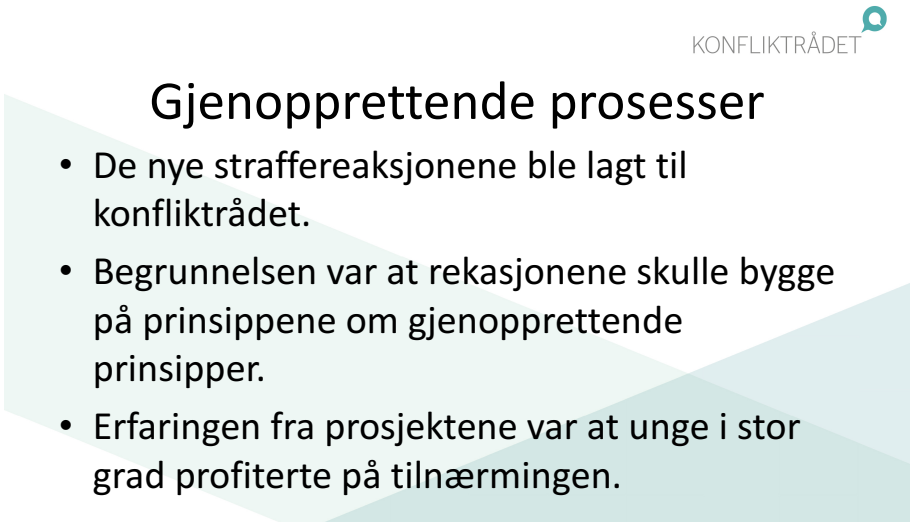


For hva er en gjenopprettende prosess? Og nå trenger dere ikke bare tenke ungdomsoppfølging og ungdomsstraff, men dere kan tenke hva er det vi driver med i stort?

En definisjon som vi liker å holde oss til har Howard Zehr, en amerikaner, laget som heter at:

> *”Gjenopprettende prosess (restorative justice) er en prosess for å involvere så langt som mulig, alle som er del av og berørt av et bestemt lovbrudd, for at de i fellesskap kan identifisere skader, behov og forpliktelser lovbruddet har skapt, for derigjennom søke å hele og gjenopprette urett så godt det lar seg gjøre.”*

Hovedspørsmålene over disse bolkene er straffegjennomføring på de unges premisser med spørsmålstegn bak. Gjenopprettende prosesser involverer de unge selv i hvordan løsningene skal være, og nå snakker jeg om... og dette er litt vanskelig, fordi at straffegjennomføringen med ungdomsoppfølging er én ting, det gjenopprettende møtet med fornærmede er på en måte en litt annen ting. Det er første del, som Frøydis kommer tilbake til. Men grunnen til at vi tror og mener at det er en straffegjennomføring som går litt på ungdommenes premisser er at de blir involvert, et lovbrudd skaper forpliktelser. Har du gjort noe, så må du gjøre noe tilbake. Det er et offer på den andre siden. Eller der det ikke er offer, altså direkte offer, eksempelvis i narkotika-lovbrudd osv., så sitter det en haug med andre berørte mennesker på den andre siden som er berørt av det som faktisk har skjedd. Det gir noen forpliktelser, og man får anledning til å gjenopprette den urett som er begått.

Så stiller dere som meg de samme spørsmålene antakeligvis. Her snakker vi om unge mennesker med relativ *heavy* problematikk, som sitter med traumer, alvorlig kriminalitet osv. Er de klare for dette? Er de klare for å ta ansvar og se det de har gjort? Våre erfaringer er at noen er det, men ikke alle. Og ikke med én gang. Så kanskje en del av disse gjenopprettende prosessene skal komme litt senere i straffe-gjennomføring og ikke være det første man gjør. Det er noen erfaringer som vi faktisk har gjort oss og som vi ser veldig nøye på hvordan kan vi på en måte designe dette for at også de som sliter hardest skal kunne profittere på akkurat disse tingene. Men det er utfordringen vi er fullstendig klar over. En annen ting som vi også er veldig klar over er jo selvfølgelig at loven forplikter ikke fornærmede til å møte i sånne møter med gjerningspersonen, hvilket på en måte også vanskeliggjør litt de gjenopprettende prinsippene.

Men da må vi på en måte tenke... jeg kommer bittelittegranne tilbake til det. Den er litt firkantet, for hva er det man spør om i den tradisjonelle strafferetten? Jo der sier man at en forbrytelse er en overtredelse av loven begått mot staten, dette er firkantet, bare ta det som den firkantede figuren det er. I gjenopprettende prosesser sier vi at en forbrytelse er en overtredelse begått mot mennesker og fellesskapet. Fellesskapet er særdeles viktig også i gjenopprettende prosesser,

nærsamfunnet, det å dra unger tilbake til der de faktisk kom fra. Overtredelse skaper skyld, overtredelse skaper forpliktelser, som jeg har sagt noe om. Rettferdighet krever at staten konstaterer forseelse, skyld, og påfører smerte (straff). Rettferdighet involverer ofre, gjerningspersoner, medlemmer av berørte fellesskap i et felles forsøk på å gjøre skaden god igjen. Og så er det noe med offerets behov som skal stå i sentrum av det vi faktisk tenker rundt gjenopp-rettende prosesser, og det er særdeles vanskelig. Du har offer for vanskelige overgrep og alt mulig.

## Ulike synsvinkler (fritt oversatt )

| Tradisjonell strafferett | Gjenopprettende prosesser |
|---|---|
| En forbrytelse er en overtredelse av loven begått mot staten | En forbrytelse er en overtredelse begått mot mennesker og fellesskapet |
| Overtredelser skaper skyld | Overtredelser skaper forpliktelser |
| Rettferdighet krever at staten konstaterer forseelse (skyld) og påfører smerte (straff) | Rettferdighet involverer ofre, gjerningspersoner og medlemmer av berørte fellesskap i et felles forsøk på å gjøre skaden god igjen |
| **Viktig fokus:** | **Viktig fokus:** |
| Forbrytere får hva de har fortjent | Offerets behov og gjerningspersonens forpliktelser |

Littegranne om hva er det vi faktisk gjør da når vi kjører en sånn gjenopprettende prosess. Jo, dette er jo alt det vi gjør også i ungdomsstraff, det er sånn vi tilnærmer oss de unge, med disse spørsmålene. Altså vi sitter ikke og bare stiller spørsmål, dere må jo skjønne at vi tilrettelegger på en måte på basis av disse spørsmålene: ”Hva er det som har skjedd? Få høre du fortelle hva som har skjedd, hva tenkte du når det skjedde, hva følte du?” Altså, vi får hele perspektivet opp fra fortiden. ”Hvordan har du det nå når du sitter her sammen med...”, kanskje, offeret, hvis vi er heldig å få med det: ”Hvordan opplever du det? Hvem har blitt berørt av det du har gjort? Og hva trenger du å gjøre nå”, altså vi går inn i fremtiden før vi inngår en eventuell avtale og avslutter møtet. Så kommer jo nummer 2, som er ungdomsplanen, som Frøydis skal komme tilbake til.

Det er vanskelig for mange unge å stå i dette her. Det bedrives et nøye

forarbeid før man kommer inn i en sånn situasjon med berørte eller offer, et nøye forarbeid. De unge... du snakket om fra Sverige at det skal være forutsigbart; Et sånt møte skal være høyst forutsigbart for de unge menneskene som møter til dette og for ofrene som også møter. De skal vite hva slags spørsmål de får, de skal vite, de skal hjelpes inn til å kunne tenke gjennom og reflektere over det som har skjedd. Mange av dem klarer det selv om de er aldri så skadet. Hvis ikke offeret er tilstede, så skal vi fremdeles ha en tilnærming som bygger på gjenopprettende prosesser, vi skal fremdeles da kunne si: "Hva var det som skjedde, hva tenkte du, hva følte du?" osv. og "Hvem er det som er blitt berørt?". Men vi har ikke offeret tilstede. Når vi gjennom-fører bruddsamtaler, så skal det være synlig: "Hva har skjedd, hva tenkte du?". Det skal være synlig i det vi gjør. Ja, da tror jeg jeg overlater til deg her, Frøydis, så kommer jeg litt tilbake.

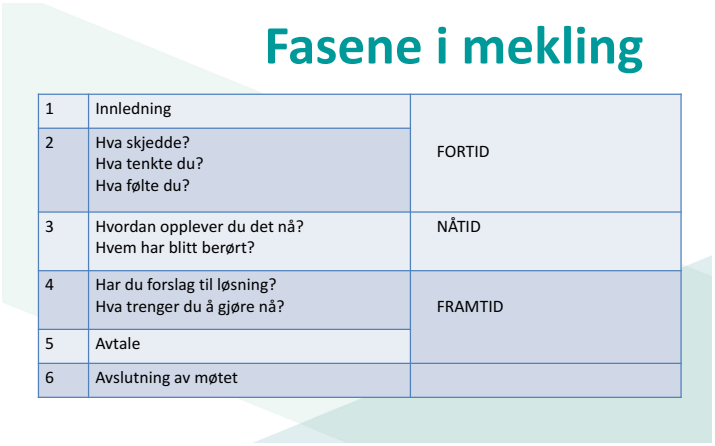


Nå skal dere få høre litt mer konkret om ungdomsstraff og ungdoms-oppfølgingen, men før jeg sier noe mer om det, så vil jeg løfte blikket litt og trekke frem barnekonvensjonen, for jeg tenker at den er utrolig viktig at vi som jobber med barn i konflikt med loven har med oss hele tiden. Og når vi snakker om barn i barnekonvensjon-forstand, så gjelder jo det, som det har vært påpekt her tidligere i dag, alle under 18 år. Og det kan være lett å glemme når dere står overfor en eller annen tøff ungdom på 17 som har begått alvorlig kriminalitet. De er også barn med et særskilt vern på barnekonvensjonen. Og barnekonvensjonen er lagt opp slik at den har noen grunnleggende prinsipper, for eksempel barnets rett til å bli hørt i artikkel 12. Og det står det at barn har rett til

å gi uttrykk for sine synspunkter. Og det står faktisk at partene, altså staten, og det gjelder jo alle oss, vi som er enkeltmennesker i dette arbeidet, skal garantere at barnets stemme får komme frem. Og det er ganske sterkt. Og det betyr at vi alle må legge aktivt til rette for at barnet får delta, på alle stadier. Jeg så på deltakerlisten at det er jo mange som jobber i fengsel her. Hvis dere kommer i kontakt med ungdom som er under 18 år, så har dere også et særlig ansvar for at de blir hørt, og at deres stemme tillegges behørig vekt i tråd med alder. Så det er ett av de grunnleggende prinsippene vi må ha med.

Det andre av de grunnleggende prinsippene som er helt gjennomsyrende i alt arbeid som skjer overfor barn, det er artikkel 3, som også er nedfelt i grunnlovens 104, nemlig barnets beste. Barnets beste skal være et grunnleggende prinsipp i alle handlinger, eller et grunnleggende hensyn i alle handlinger som berører barn. Det betyr at det er ikke bare i de konkrete vedtak og faktiske beslutninger, men det er i alle handlinger, det er hvordan vi tilnærmer oss barn i alle settinger. Der er det også et *skal*, det betyr at vi alle har en plikt. Det betyr imidlertid ikke at det alltid er barnets beste som skal på en måte vinne igjennom hvis det er motstridende hensyn. Men at det skal være et grunnleggende hensyn. At det er nedfelt i grunnloven og i barne-konvensjonen, betyr at det har stor vekt. Så det man må gjøre, er alltid å gjøre en analyse av hva er det enkelte barns beste? Ikke barn på gruppenivå, men det enkelte barns beste. Hvis dere er i kontakt med enkeltbarn, og så må man vekte det, og da skal det mye til at man går imot det som er barnets beste. Og det er... man kan jo si at for noen barn så er det ikke nødvendigvis det beste å få en straff, men når man skal gjennomføre den straffen, så må den gjøres på en måte som i så stor grad som mulig er i tråd med barnets beste.

Og her har FNs barnekomité, som er det organet som overvåker alle lands implementering og gjennomføring av barnekonvensjonen, de har vært tydelig at på det feltet vi snakker om her, nemlig barn i konflikt med loven, så må man se bort ifra, man må på en måte ta blikket vekk fra det man tenker sånn tradisjonelle formål i straffegjennomføringen og straff og fokusere mer på rehabilitering, aktiv konfliktløsning og gjenoppretting. Dette finner dere i en generell kommentar som barnekomiteen har laget, de lager sånne generelle kommentarer på ulike temaer, og de har en veldig nyttig en som også går på barn i konflikt

med loven. Så ha det med dere videre i alt arbeid som dere gjør overfor barn.

Så er det jo slik, altså Gro var litt inne på historikken, her, og en av grunnene til at man fikk det som nå heter ungdomsstraff, det er jo nettopp det trykket det har vært på, på 2000-tallet ikke minst, om at barn skal ut av fengsel. Og det står klart i barnekonvensjonens artikkel 37, fengsling av barn skal anses som siste utvei og for kortest mulig tidsrom. Og det er faktisk en veldig viktig historikk å ha med seg når det gjelder dette med ungdomsstraff, for det betyr at domstolen vil i veldig stor grad forsøke å idømme ungdomsstraff i så stor grad som mulig. Men så er det noen grenser som jeg kommer tilbake til.

Og så den siste artikkelen jeg skal nevne før jeg går inn på det konkrete her, det er artikkel 40. Og den handler konkret om barns rettigheter i straffesystemet. Og den fremhever dette med at barn skal behandles på en måte som fremmer deres verdighet og egenverd, det er kjempeviktig, og som styrker ikke minst barnets respekt for andres menneskerettigheter. Dette er ikke på en måte bare isolert på det enkelte barn, men barnet skal også få forståelse av andre mennesker rundt seg. Og så står det at man skal få være en aktiv del i det. Og det synes jeg er en god overgang nettopp til disse nye straffereaksjonene, for det er nettopp det lovgiver her har tenkt, at dette er en måte som i større grad enn man har hatt tidligere involverer barna og fremmer deres egenverd.

Da går vi videre her: Ungdomsstraff. Ungdomsstraff er en egen straffeart som ilegges ved dom. Det er bare domstolen som kan ilegge det. Målgruppen her var, altså som jeg sa, et ønske om å ha et alternativ til ubetinget fengsel. Og så sier lovgiver også at det skal være et alternativ til de strengere samfunnsstraffene. Sånn at sjiktet her er altså der man ville fått ubetinget fengsel og der hvor man ville fått øvre sjiktet av samfunnsstraff. Så her snakker vi altså om den tyngre gruppen unge lovbrytere. Vilkårene er at man skulle vært under 18 år på handlingstidspunktet, men domstolen kan idømme ungdomsstraff overfor en 18-åring hvis handlingen ble begått før den var 18 år. Så er kriteriet at det skal være begått alvorlig eller gjentatt kriminalitet. Og med *alvorlig*, så står det i forarbeidene at man her mener strafferamme på 3 år eller mer. Men man kan også ha gjentatt kriminalitet over tid som også vil kvalifisere. Og så er denne straffen basert på samtykke.

Man kan ikke få ungdomsstraff hvis man ikke samtykker til det selv. Det kommer jeg litt tilbake til.

Så er det en forutsetning at man bor i Norge. Det har vært kritisert, fordi man tenker at det er en forskjellsbehandling. Jeg skal ikke gå nærmere inn på det, men det er i hvert fall et vilkår i dag. Og så står det i loven at hensynet til straffens formål ikke med tyngde taler mot en reaksjon i frihet. Og det blir på en måte noe av den øvre grensen, ikke sant, fordi det står at man kan få det for alle typer straffelovbrudd, drap, grove seksuallovbrudd osv. Det er ikke satt noen formell grense i loven. Men man vil kunne sette en grense, for at man tenker det er ikke egnet til denne konkrete saken, å gi ungdomsstraff, hvis for eksempel det er snakk om drap. Men det er ikke formelt forbud. Man må gjøre en konkret vurdering. Gjennomføringstiden er fra 6 måneder til 2 år. Og i spesielle tilfeller så kan man altså få opp til 3 år med ungdomsstraff. Retten skal alltid fastsette en subsidiær fengselsstraff sånn at hvis det blir snakk om brudd, så er det jo den som vil gjelde hvis saken kommer tilbake igjen.

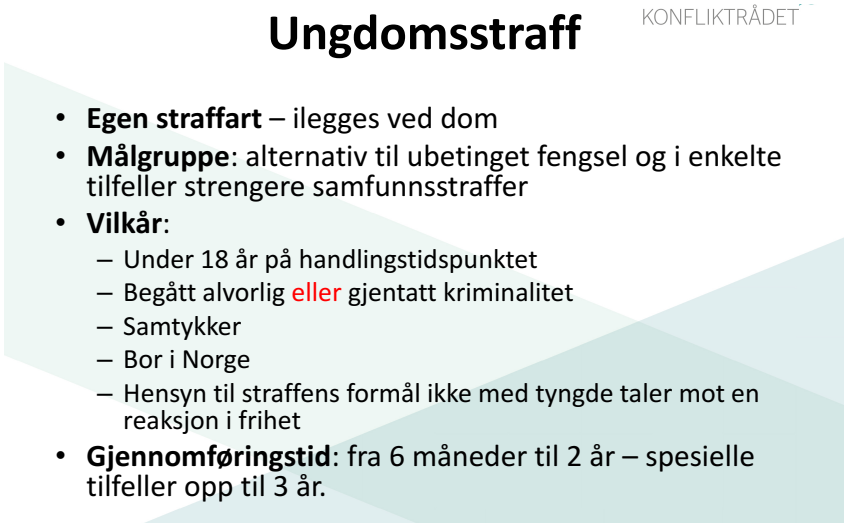


Så er det ungdomsoppfølging. Det er også en ny strafferettslig reaksjon. Og den kom fordi man ønsket en sammenheng i systemet, fordi man så at liksom det som var prosjektet, som Gro var inne på, det var jo å se på alternativer til ubetinget fengsel primært. Men så så man at det er

lurt at man ikke bare har megling for de helt enkeltstående på en måte... for det har man også i dag, at politiet kan jo overføre saker til megling. Og så på det veldig alvorlige... man ville ha noe på midten som dekket opp da de hvor det ikke var så alvorlig men hvor man så at det var et oppfølgingsbehov. Den kan gis på to måter, den kan gis enten ved domstolen som vilkår for betinget dom eller så kan påtalemyndigheten overføre. Og der er det flere grunnlag: Man kan gi det som vilkår for påtaleunnlatelse eller overføring, en egen bestemmelse i strpl. § 71 a. Målgruppen her er mye mer variert kan man si. Altså det er unge som har begått en eller flere straffbare handlinger, og det vurderes at en tett oppfølging vil kunne forebygge videre lovbrudd. Så her er det... for at man skal kunne bruke denne her, så er det krav om at man tenker at det er et oppfølgingsbehov. Og det er et viktig poeng å ha med seg. Fordi at når man skal vurdere egnethet, som jeg kommer tilbake til, så betyr det ikke at nå tenker man at i alle saker hvor unge under 18 år begår kriminalitet så skal man ha ungdomsoppfølgingen. Det er viktig at... det er også noen saker hvor man tenker at man kan løse på andre måter. Og i noen saker vil man tenke at det er samfunnsstraff som er rimelig, eller ikke rimelig, men som på en måte er det fornuftige å bruke. Sånn at det er viktig at det er én mulighet, men det skal være et oppfølgingsbehov, og man skal gjøre konkrete vurderinger av at behovene er der.

Vilkårene her er som med ungdomsstraff, mellom 15 og 18 år på gjerningstidspunktet, at man egner seg for slik behandling, og det er basert på samtykke. Gjennomføringstiden her er opp til ett år.

Så skal vi vise en liten film, som gjør at dere kanskje får et enda tydeligere innblikk i hva dette handler om.

Link til film: https://www.youtube.com/watch?v=LWYhge7Z5Sw

Nå har dere fått på en måte en innføring i de ulike fasene, men jeg skal dra dere litt igjennom litt mer skjematisk. Vi har ikke så mye tid til å gå i alle detaljer, men det er viktig å se noe med helheten i prosessen her.

Som dere ser, så står det til venstre "Lovbruddet". Og så kommer det en veldig viktig fase. For der står det i neste fase at man skal avklare straffereaksjonen. Men som jeg snakket om i sta, er det ungdomsstraff, er det ungdomsoppfølging, eller er det andre typer straffereaksjoner som er aktuelt? Og i den fasen så skjer det mye viktig, og friomsorgen er jo involvert i noe av det.

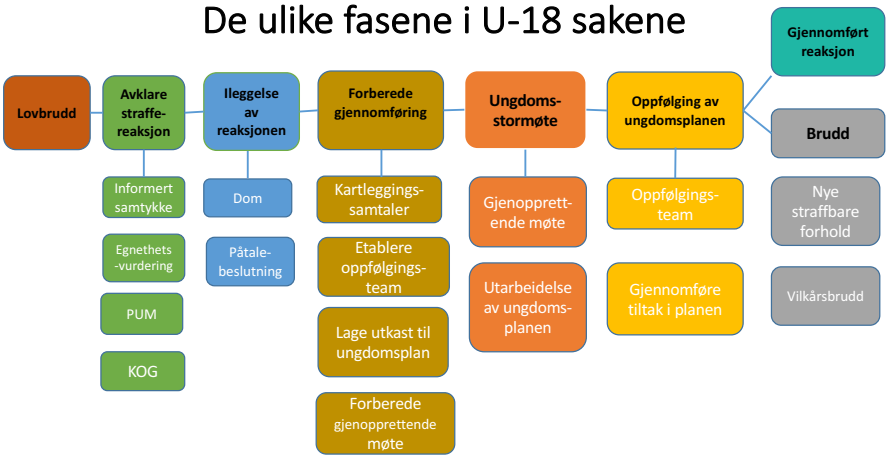


For det første så står det her "Informert samtykke". Det er helt grunnleggende i forhold til disse straffereaksjonene og som vi jobber mye med. Fordi samtykke skal gis på flere stadier. For det første så skal det gis samtykke til at informasjon deles i det hvor det står KOG, det er jo litt sånn stammespråk, som man bruker, men det står for *koordineringsgruppe*, som jeg kommer litt tilbake til. Sånn at man kan på en måte få diskutert saken der. Man skal etter hvert også samtykke til selve straffereaksjonen. Og så skal man, som det fremkommer i

filmen, man skal samtykke til tiltak eller ungdomsstraff. Og vi ser at der kan det være en utfordring, altså det å få gitt god informasjon som gjør at ungdommen skjønner reelt sett hva han eller hun skal gjøre, det er krevende og noe vi jobber mye med. Og vi ser jo at noe av det, der ungdommen faller fra underveis, så er det slik at det er en del som samtykker i innledende fase, og så når det kommer til stykket, kanskje domstolen har idømt det eller påtale har overført saken, så trekker de samtykket. Og vi jobber mye med å finne ut hvorfor gjør de det, altså hva skal vi gjøre med det for at man skal få... fordi det er jo sånn at ungdommen står fritt til å velge om man ikke vil være med, det er helt greit, men det er viktig for oss å jobbe med hvordan kan vi få gitt god informasjon.

Så er neste da det med egnethetsvurdering. Og hvordan gjør man den? Altså hvilke ungdommer er egnet? Og der kommer PUM'en da, personundersøkelsen for mindreårige, inn som kjempeviktig. Og der kommer det jo veldig, veldig mye informasjon. Og der vet jeg at det varierer litt. Men en del av det man kaller ungdomskoordinator, det var jo de som ble intervjuet her, ikke sant, de sitter som et nav i dette arbeidet, de er ansatt i konfliktrådet. Men noen av de er da med på disse undersøkelsene. Og det andre er i forhold til egnethetsvurdering, det er denne koordineringsgruppen. Koordineringsgruppen, de kjenner ikke nødvendigvis den enkelte ungdom, men de er satt sammen i forhold til hvert konfliktråd og i forhold til politidistriktene, slik at de består av representanter, det kan være friomsorgen, det kan være barnevernet, politi osv., altså representanter som man kan tenke at kan være med og diskutere for å få til å gjøre gode vurderinger i enkelt-saker. Og det har man da innhentet samtykke til. Og hvis man da i den innledende fasen kommer til at jo, ungdomsstraff eller ungdomsopp-følging er det som er det fornuftige her, og man får samtykke til det, så er det jo det som, hvis retten er enig i det selvfølgelig, så er det det som ilegges av domstolen eller påtalemyndigheten.

Så kommer man over til en annen viktig fase, og det er forberedelses-fasen. For det er her man gjør den kartleggingen som ble beskrevet i filmen. De beskrev det at "det var fint for meg å få trent, det var viktig for meg å få dagtilbudet opp og gå" osv., og det er i denne forberedelsesfasen man jobber med å finne ut hva er det denne ungdommen trenger, hva trenger denne ungdommen for å komme over

i et annet spor, for det er jo det som er målet, målet er at man skal unngå nye lovbrudd. Så da har man kartleggingssamtaler med ungdommen osv., man etablerer da etter hvert det som kalles for oppfølgingsteam, dere så det på filmen, ikke sant, det satt mange mennesker rundt, det var ikke bare nærstående til fornærmede og tiltalte eller ungdommen, men det var jo representanter fra politi, barnevernstjeneste, skole, det kan være arbeidsgiver, det kan være en trener, det kan være en tante, det kan være en nabo, altså det er ikke... Altså det er noen av de sentrale aktørene som bør være tilstede, men utover det så må man gjøre en vurdering. Vi jobber masse med NAV og få involvert nettverket mer, fordi det er kjempeviktig å forutse.

Så lager man da utkast til ungdomsplanen, sånn at ungdommene er forberedt til at de kommer til dette møtet, og også jobber i forhold til fornærmede. Fordi - så kommer man til det som er selve straffe-reaksjonen, for det er jo det interessante, at det er veldig mye arbeid som skjer på forhånd som også involverer ungdommen som ikke er en del av selve straffereaksjonen, da. Og da kommer man til det som heter "ungdomsstormøte". Og det er, som Gro var litt inne på, todelt, i den forstand at man har et møte med fornærmede først, hvis fornærmede samtykker. I den ideelle modellen er det at man skal ha et møte med fornærmede først, men hvor oppfølgingsteamet også er tilstede. Og det henger jo sammen med at da kan man lettere hjelpe ungdommen videre i de videre prosessene, utvikle ungdomsplanen og jobbe i forhold til den gjennomføringsperioden.

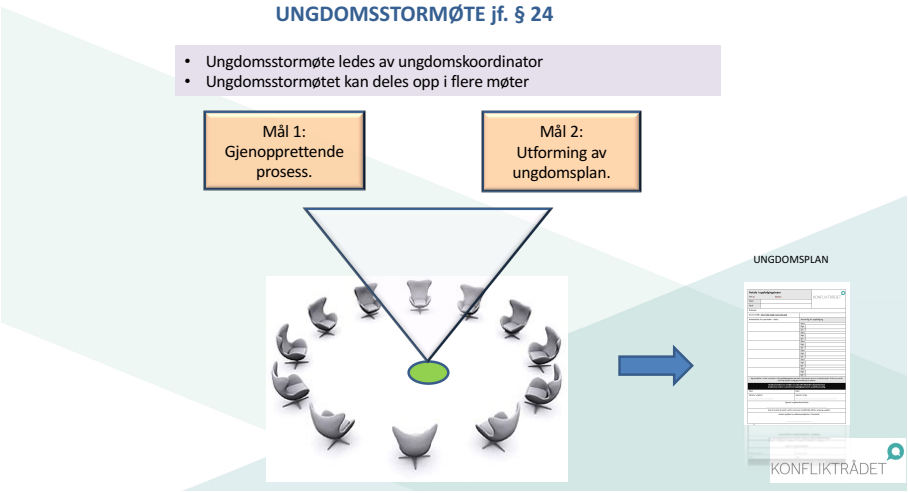

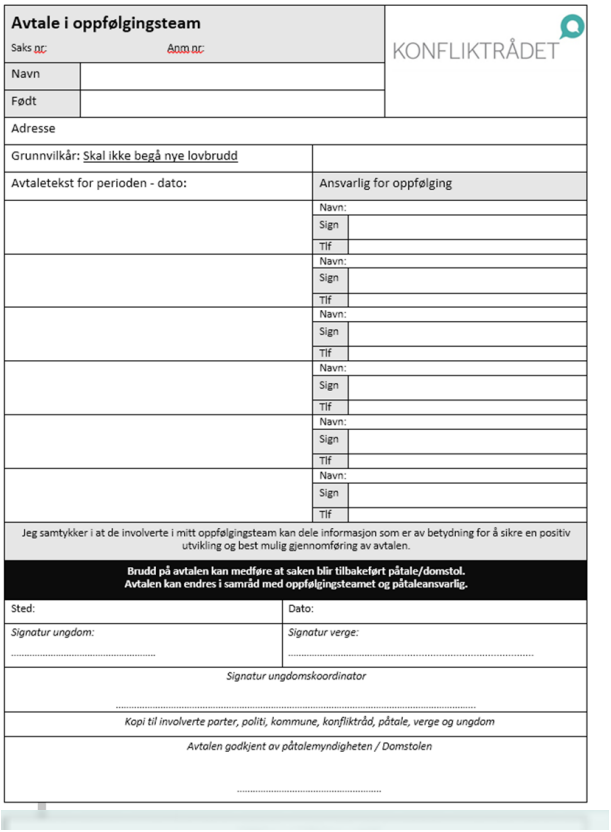

**Avtale i oppfølgingsteam**

Saks nr: Anm nr:

KONFLIKTRÅDET

| | |
|---|---|
| Navn | |
| Født | |
| Adresse | |
| Grunnvilkår: Skal ikke begå nye lovbrudd | |
| Avtaletekst for perioden - dato: | Ansvarlig for oppfølging |
| | Navn: |
| | Sign |
| | Tlf |
| | Navn: |
| | Sign |
| | Tlf |
| | Navn: |
| | Sign |
| | Tlf |
| | Navn: |
| | Sign |
| | Tlf |
| | Navn: |
| | Sign |
| | Tlf |
| | Navn: |
| | Sign |
| | Tlf |

Jeg samtykker i at de involverte i mitt oppfølgingsteam kan dele informasjon som er av betydning for å sikre en positiv utvikling og best mulig gjennomføring av avtalen.

**Brudd på avtalen kan medføre at saken blir tilbakeført påtale/domstol.**
**Avtalen kan endres i samråd med oppfølgingsteamet og påtaleansvarlig.**

| | |
|---|---|
| Sted: | Dato: |
| *Signatur ungdom:* ..... | *Signatur verge:* ..... |

*Signatur ungdomskoordinator*

.....

*Kopi til involverte parter, politi, kommune, konfliktråd, påtale, verge og ungdom*

*Avtalen godkjent av påtalemyndigheten / Domstolen*

.....

Og Gro har vært inne på det, vi har dessverre ikke tid til å gå nærmere inn på de gjenopprettende prosessene som skjer der, men det er jo nettopp basert på den metodikken som Gro var inne på. Så når man er ferdig med det, så forlater fornærmede og verger osv. møtet, og så utformer man da ferdig ungdoms-planen. Dere ser et lite bilde av den, der. Og der skal det være så konkret som overhodet mulig. Men det som er veldig viktig å si, det er at det er domstol og påtale som setter straffegjennomførings-tiden, men innholdet i straffen kommer i ungdomsplanen. Og det ser vi at er litt krevende, fordi at det er ikke gitt at man i løpet av en kort innledende fase klarer å ha helt på plass alle mulige tiltak. Og det kan handle om at man forplikter seg til å gå på skole uten ugyldig fravær, det kan være at man skal ha sinnemestringskurs, det kan være at man skal rus-teste seg. Og hvis man ikke får til å ha et gjenopprettende måte først, så forplikter man seg i planen til å stille på et gjenopp-rettende møte i forhold til hvis fornærmede senere samtykker til det. Men tiltakene skal være så konkrete som overhodet mulig.

Her er det bare på en måte en annen slide i forhold til det med hvem som er tilstede. Jeg tror ikke jeg går videre inn på det, men der ser dere veldig kort at det er mange aktører som er involvert. For noe av poenget er, eller det man sier da i forhold til at man skal erstatte fengsel, altså i

ungdomsstraffesaker, erstatte fengselets murer med sosiale murer rundt ungdommen. Så det handler ikke bare om hva de gjør på dagtid, det handler også om hva man gjør på kveldstid; trening eller andre positive ting, og gjenoppretter kontakt med positive personer i ungdommens liv.

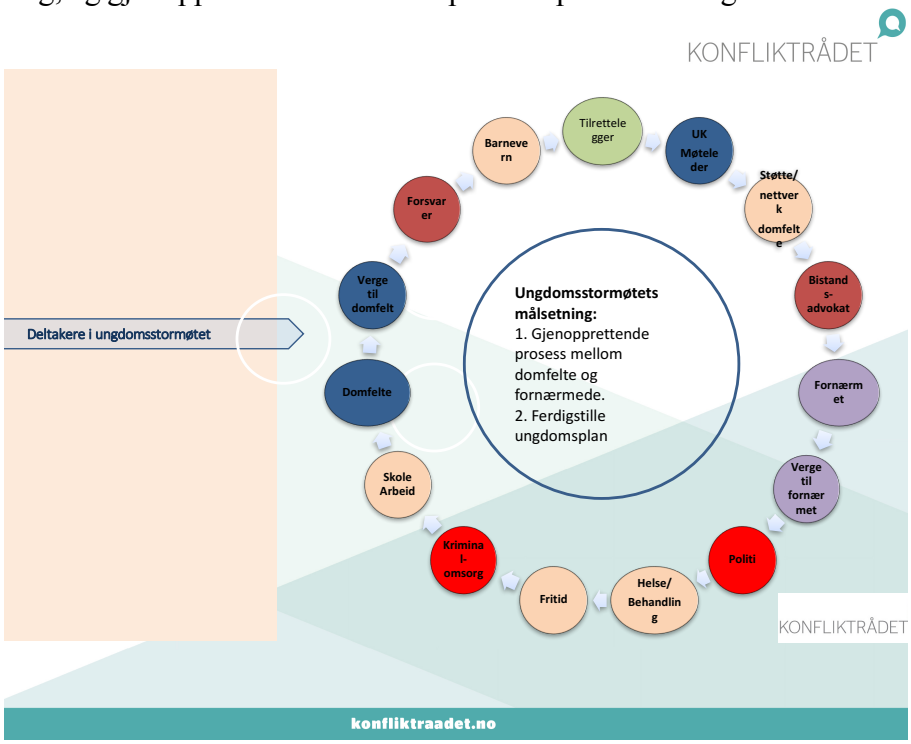


Bare helt kort, så er jo da en oppfølgingsfase, det er jo den som er satt av enten domstolen eller påtale, og så er det enten så går man ut og er ferdig, er gjennomført og ferdig, eller så er det brudd. Og da kan det være både brudd ved at man bryter de vilkårene i ungdomsplanen eller det kan være brudd fordi man begår nye straffbare forhold. Og da er det ikke sånn... altså det er påregnelig at disse ungdommene begår brudd, at de gjør ting som ikke er helt etter planen. Så det betyr ikke at det er en automatikk i at saken skal tilbake til domstol eller påtale. Det gjøres en konkret vurdering, og det er det på en måte en prosess på. Man innkaller til bruddsamtaler, man kan innkalle til nytt ungdomsstormøte for å revurdere planen osv. osv. Men igjen så kan de da havne tilbake, og da er det kriminalomsorgen som prosederer sakene når det er vilkårsbrudd i forhold til ungdomsstraff. Så der blir dere også involvert.

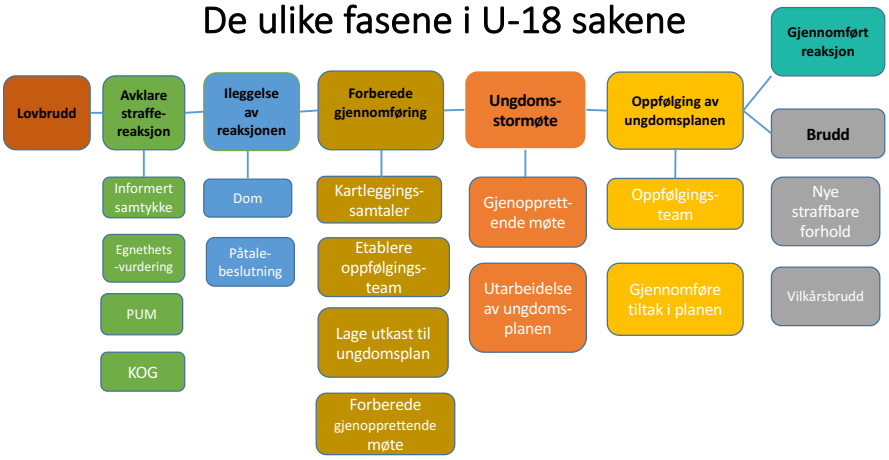


Da skal Gro bare si tre avsluttende ord, tror jeg.

Ja, bare tre ord: I går så var det en som sa at disse ungdommene, "de unge skal ut og bli noens naboer", husker dere det? Ja, de skal det, de skal tilbake til samfunnet sitt. Det er grunnen til at vi jobber intenst med å prøve å få på plass det private nettverket. Hvem er det som kan være der for ungdommen som har slitt ut sitt private nettverk når straffegjennomføringen er over? Det tenker vi er helt essensielt.

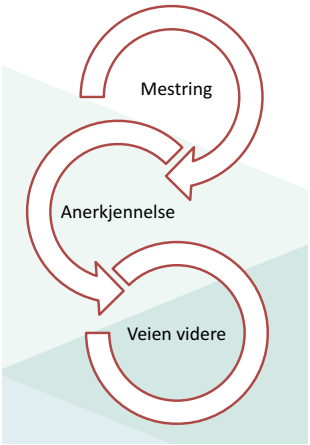


Vi tror at dette kan være når vi lykkes med en straffegjennomføring på de unges premisser. De opplever en mestring, de får en anerkjennelse, og veien videre er klar. Så det er mitt avsluttende ord. Ja, vi tror det kan være det, og så får vi jobbe sammen for å få det godt til. Takk for oss!

**Konferansier Vidar Vold:** Og takk skal dere ha! Siden dere er i konfliktrådet, så er vel dere ekstra opptatt av at det er bedre å tenne lys enn å forbanne mørket, så derfor vil dere få en oppladbar lighter. Vær så god.

## ERFARINGER MED UNGDOM OG SAMFUNNSSTRAFF

### V/ AVDELINGSLEDER BEATE KRISTENSEN OG MAREN RIS VED UNGDOMSAVDELINGEN, OSLO FRIOMSORGSKONTOR

Ja, jeg har jobbet 19 år i kriminalomsorgen, tida har gått fort, i Oslo. Da jeg begynte, så da var det tre friomsorgskontoret i Oslo og jeg hadde 8 kollegaer der hvor jeg begynte på kontoret i Oslo øst. Og nå er det vel 71, så det er jo en familie som vokser, da, de siste årene mye på grunn av fotlenkesoning. Jeg har jobbet i avdeling *ung* i Oslo i 15 år. Oslo har et kontor som er delt opp i avdelinger ut ifra lovbrudds-kategori. Vi har en avdeling som jobber med *prøve* og to som jobber med samfunnsstraff, de som jobber med de fra 15 til 25, og så er det de voksne, og så er det fotlenkesoning. De siste 2,5 årene har jeg jobbet som leder for avdelingen. Og den avdelingen ble opprettet, ja, som jeg sa, for 15 år siden, og det var jo da for å spesialisere oss i forhold til den målgruppa *unge* og bygge kompetanse og også etablere et profesjonelt nettverk, både i kommunen og i politiet og i barne-vernet og i skolene. Vi så at det var spesifikke utfordringer med unge og ønsket å samle oss og bygge kompetanse på det. Vi iverksetter som dere ser ca. 80 samfunnsstraffer i den målgruppa i året. Og så skriver vi i tillegg personundersøkelser for mindreårige og jobber med programvirksomhet.

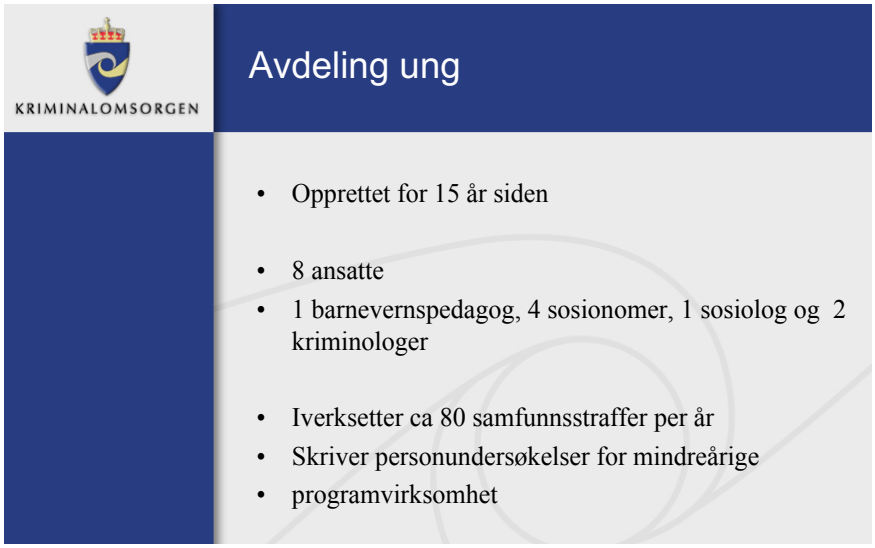

Og hvem er ungdommene, da? Det er jo veldig mye minoritets-bakgrunn. Vi kan jo si at vi som jobber i avdelingen er jo veldig blenda-hvite, da, så det er ikke noe samsvar egentlig med vår kultur-bakgrunn og de vi jobber med, det er jo en utfordring men som vi er bevisst på. Så 85 % har minoritetsbakgrunn. De er stort sett født i Norge og snakker norsk, men foreldrene har jo noe utfordringer i forhold til norskkunnskap. Og så er de bosatt i... Oslo er jo en todelt by, som dere vet, de er bosatt i Groruddalen og indre øst og Søndre Nordstrand/ Østensjø. Det er sjeldent det er noen fra de andre områdene.

Og så er det en del sårbarheter som går igjen blant disse ungdommene. Det er jo selvfølgelig noen ungdommen som har tråkket feil og som ikke har noe stort oppfølgingsbehov, men vi ser at det er en del sårbarheter som går igjen, som dere ser listet opp her, og det er at de er relasjonsskadet, både ut ifra at de kommer fra vanskelige hjem og de har også vært plassert uheldig rundt omkring i barnevernet, man har ikke fått til å ha gode omsorgssituasjoner for dem. Og en del av dem er litt sånn fiendtlig innstilt til samfunnet og føler seg utenfor og sviktet. Det er en del traumeskadde ungdom, de bruker mye cannabis, og det er veldig mange fraværende fedre og mødre med altfor mange unger. De bor trangt, de er fattige, de har ikke mestret skolen.

Vi ser en gruppe voksengruppe med lettere psykisk utviklings-hemming, i hvert fall manglende kognitiv fungering. Vi ser en del oppdragervold, og en del æresrelatert kontroll. I Oslo friomsorgen så har vi ikke så mye sedelighetssaker enda. Jeg snakket med Østfold i går som har fryktelig mange. Det er jo interessant, hvorfor er det sånn? Det vet jeg faktisk ikke. Men vi er jo forberedt på at det kommer, og vi bygger kompetanse i forhold til det.

Og så er det jo komplekst i Oslo. Jeg har fått lov til å vise to case fra analytisk stab i politidistriktet som viser to... altså alle ungdommene er ikke sånn, men de vanskeligste har en sånn historikk. Som dere ser så er det årstall nedover og antall lovbrudd og hvordan strafferetts-systemet har brukt tid og mislykkes i å komme med reaksjoner. Dette er ikke til barnets beste. Mye er selvfølgelig henlagt fordi de var under kriminell lavalder. Og så blir de 15, og så blir det påtaleunnlatelse uten vilkår, og så er det barnevern inne i bildet som ikke får til å ramme inn og rettssaker som avlyser og PUMer som skal skrives og det tar lang tid. Og ungdommene holder på med kriminalitet og får bare mange saker på seg uten at samfunnet klarer å stoppe og ramme inn.

| Mann f. 2000 | | | |
|---|---|---|---|
| År | Antall | Forhold | Kommentar |
| 2014 | 18 | Ran, bedrageri, tyveri, vold | Henlagt under 15 år |
| 2015 | 13 | Vold, tyveri, skadeverk, trusler og skr. atferd i Oslo | 12 henlagt under 15 år. Påtaleunnlateles uten vilkår for narkotika. |
| 2015 | | | Plassert på institusjon av barnevern |
| 2015 | 7 | Vold, tyveri, trusler og narkotika på Sørlandet | 1 henlagt under 15 år. 6 tiltale august. Dom 2016. |
| 2016 | | | Tilbake Oslo |
| 2016 | 21 | Vold, grove tyveri, tyveri, narkotika, skadeverk og politiloven. Alle i Oslo. | Avlyst rettsak mars. Domfelt mai til 5 mnd bet. Fengsel i Kristiansand. Rettskraftig.<br>Tiltale: 1 forhold januar, 4 forhold april, 4 forhold okt., 2 forhold okt., 3 forhold feb 2017. 6 henlagt, 1 prosessøk. 3 forhold med i dom i mai. Resten ikke rettskraftig. |
| 2017 | | | PUM januar 2017, medvirker ikke. Prejudisiell februar. |
| 2017 | 20 | Narkotika, vold/trusler/forulemping mot off.tj.mann, ran, vold, trusler, skadeverk og politiloven | Tiltale feb for 9 forhold. Rettsak april utsatt. 1 prosessøk. i mai.<br>Dom juni til 120 timer samf.straff(fellestraff dom 2016). Tiltale 12.09 10 nye forhold. 5 nye forhold september ikke påtaleavgjort. Siste forhold 14.09.<br>Varetektsfengslet for forsøk drap! |
| Sum | 84 forhold | | Hva skjer videre... |

Det samme gjelder denne:

| Mann f, 1999 | | | |
|---|---|---|---|
| År | Antall | Forhold | Kommentar |
| 2007 | 1 | Skadeverk nabolag | Henlagt under 15 år |
| 2010 | 1 | Trussel nabolag | Henlagt under 15 år |
| 2011 | 1 | Skremmendte atferd | Henlagt under 15 år |
| 2012 | | | Barnevern overtar omsorg grunnet vold i hjemmet. Ikke registrert som fornærmet?! Plassert fosterhjem. |
| 2013 | 6 | Vold og trussel | Henlagt under 15 år |
| 2014 | 12 | Ran, vold/forulemping politi, vold, tyveri, bedrageri | Henlagt under 15 år |
| 2015 | 10 | Vold, vold/trusler politi, ran, skremmendte atferd, tyveri | Påtaleunnlatelse uten vilkår i januar.<br>Tiltale i juni 2016 for 6 forhold. 1 forhold dom samf.straff, 4 ennå ikke avgjort, 1 henlagt. |
| 2016 | 14 | Ran, narkotika, vinning, forulemping av off. tj.mann | PUM mars. Prejudisiell obs. oktober.<br>Tiltale juni 4 forhold, 6 tiltale des, 1 tiltale jan. 2017. Alle vedlagt kompleks fra 2016. 2 henlagt, 1 prosessøk. Domfelt 240 timer samf.straff 08.11.16. Dom anket. |
| 2017 | | | Plassert på institusjon av barnevern |
| 2017 | 8 | Narkotika, politioven, trusler og tyveri | Tiltale 4 forhold januar. Vedlagt kompleks 2015. 1 prosessøk. i mars.<br>Dom Borgarting april - 210 timer samf.straff. Ny sak juli. Ny samledom 21. aug Oslo tingrett - 295 timer samfunnstraff. Dom ikke forkynt. To nye forhold sept. |
| Sum | 54 forhold | | Hva skjer videre... |

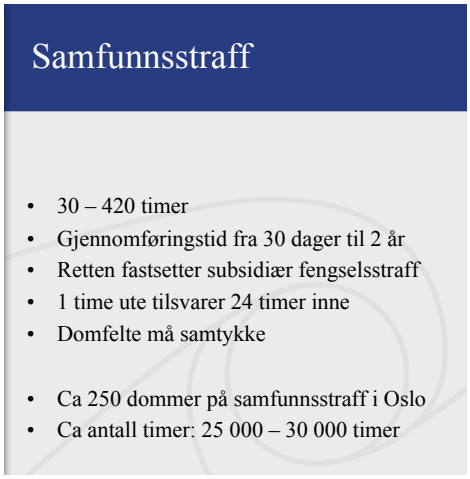


Så det er litt sånn bakteppet for ganske mange av disse sakene vi får. Og stort sett så har de fylt 18 når de kommer til oss. Vi hadde en sånn manuell telling at vi hadde 10 stykker som var under 18 ved iverksettelse i fjor, så det er en liten gruppe som er barn, da. Men sånn burde det kanskje ikke ha vært når man ser på hvor aktive de har vært fra 15 til 18 uten at det har kommet noen reaksjoner.

Det er jo samfunnsstraff som vi administrerer for denne gruppa, og det kan man jo få fra 30 til 420 timer. Og det avsies også gjennomføringstid fra 30 dager til 2 år. Og så ligger det også en subsidiær fengselsstraff i disse dommene på 1 time ute som tilsvarer 24 timer inne. Det ligger der som et bakteppe. Ungdommene må samtykke.

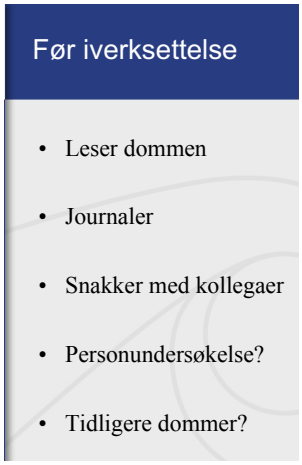


Så hva gjør vi da, når vi får en dom? Vi leser den jo selvfølgelig – nøye. Det er en del føringer i dommen. Det er interessant hvilke drøftinger retten har gjort i forhold til hvorfor de har landet på at de skal ha samfunnsstraff. Det kan stå noe der om hvilke utfordringer og hvilke fokus man bør legge vekt på. Er det rehabiliteringsbehov, det kommer ofte frem. Har de fått samfunnsstraff på grunn av alder? Er det en belastende sak, bør vi ha to på saken? Og så har vi også ofte en del informasjon, hvis vi har skrevet en personundersøkelse, så vet vi en del, snakker med de som har gjort det, ser om det er tidligere dommer, prøver å lese og sette oss inn så godt vi kan. Da jeg begynte for 18 år siden, så var det litt sånn... ikke alle, men noen sa: Ikke les så mye før du møter dem, vi starter med litt blanke ark, så kan du heller, hvis du blir interessert, finne ut hva de har gjort. Det har vært en sånn dreining, da, som jeg tenker er fornuftig, at vi har lest dommene og vet hva de har gjort og synliggjør det i møte med dem.

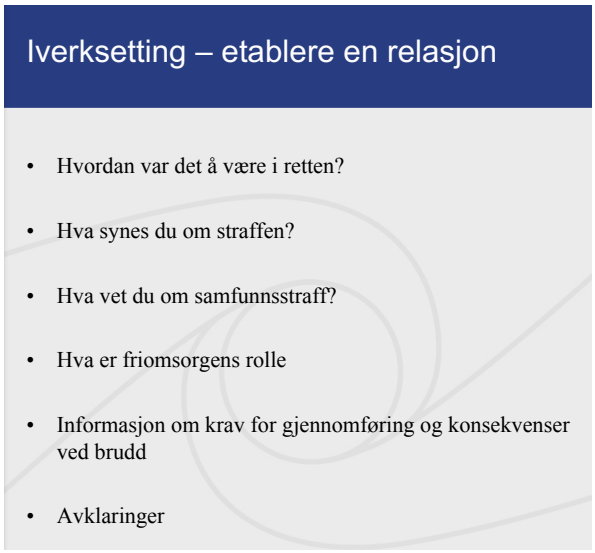


Så det første møtet er jo da et viktig møte hvor vi skal etablere en relasjon til disse ungdommene, og da har jeg ofte pleid å spørre: Hvordan var det egentlig å være i retten? Hva synes du om den straffen du har fått? Hva vet du om samfunnsstraff? Synes du det er rettferdig, synes du det er rimelig? Og der er det en del som er glad for å ha fått den, som har skjønt konseptet, at ”egentlig så er dette et veldig godt tilbud, for jeg skulle egentlig ha sittet inne”. Og noen er glade for at de blir stoppet opp, at nå kommer det en reaksjon. Og noen er uenige og synes det er urettferdig, og da blir det litt sånn... ja, hvordan skal vi samarbeide da, når det er utgangspunktet, for dette må gjennomføres uansett. Så det er en del rolleavklaring rundt det i starten. Noen tror jo at de kan gjøre alle timene på en måned og glemmer litt at gjennomføringstiden er en del av reaksjonen. Noen har ikke fått med seg at de skal oppholde seg i landet. Og så blir det da å presentere seg selv som: ”Det er du som har fått straffen, men vi skal hjelpe deg så godt vi kan for å få deg igjennom”. Og så informerer vi selvfølgelig om hvilke krav det er for gjennomføring, at man skal holde avtaler og at man skal ha dokumentasjon ved sykdom, og hvilke konsekvenser det er ved brudd, at det er innskjerping og at det i verste fall kan meldes brudd. Vi spør også om de forstår hva som skjer hvis ikke de får det til, det er jo viktig. Og det er jo til barnets beste at de er godt informerte om konsekvensene.

Så hvilke kvaliteter er det, da, i denne straffen, i møtet med ungdommene? Timene er jo viktig, det er jo vi opptatt av, og ungdommene. Og jeg husker... jeg har vært en del irritert på den timetellingen og Kompis og regning og legge inn og trekke fra og endre planer og sånn, jeg har syntes det har vært et herk. Men så har jeg tenkt at de timene er jo på en måte en sånn pedagogisk genistrek i møte med ungdom: Ja, nå har retten bestemt så og så mye, det må vi forholde oss til, hvordan skal vi gjøre det beste ut av det? De representerer jo også rammer og struktur og en oversikt, slik at de vet hele tiden hvor mye har jeg gjort, og hvor mye har jeg igjen. Og det at en time tilsvarer ett døgn inne, det er jo en veldig bra *deal*. Det er litt sånn motiverende i seg selv. Og det er en forutsigbarhet i dette med timene. Så i utgangspunkt blir det jo da: Hvordan skal vi gjøre det beste ut av disse timene som må gjøres? Så kan vi finne ut innholdet underveis. Det er en sånn dynamisk reaksjon, da, hvor man begynner litt i det små. Hvis det er en umotivert ungdom, så kan man bygge relasjon og putte inn egnede tiltak som kommer litt underveis. Vi bor jo i Oslo, og det er utrolig mange engasjerte ungdomsarbeidere og tilbud på bydelsnivå, som man finner ut underveis og som man kan introdusere når man har fått etablert en relasjon til disse ungdommene. Så det med timene tenker jeg er en av våre viktigste verktøy, og jeg synes det ville vært vanskelig og fått til noe uten at det var bestemt et visst antall timer.

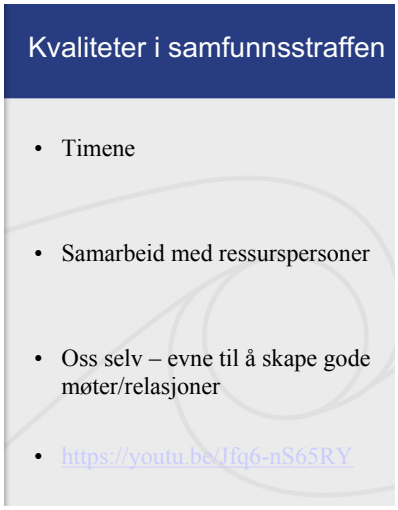


Og så er det de ressurspersonene rundt ungdom. Det er jo mange personer rundt en ungdom, det er det jo en grunn til, og det er en god grunn til å bygge videre på det som fungerer og be om samtykke til det hos ungdommene. Og det er jo lærer, uteseksjon, barnevern, miljøarbeider og foreldre. Hva fungerer, og hvordan bygge videre på det? Og av og til så vil ikke ungdommene samtykke til det, de er liksom lei av oppfølging og møter og vil bare gjøre opp for seg, gjøre noe praktisk og ha på en måte det samtalerommet med saksbehandler og er veldig fornøyd med det og. Og det har jo en kvalitet, det og, tenker jeg.

De er litt mettet noen ganger på veldig mange tiltak. Og så tenker jeg jo selvfølgelig oss selv, da, vi som jobber med disse ungdommene er jo også et veldig viktig verktøy i møte med dem. Vi kan jo være kritiske og skeptiske og utprøvende og filterløse og tause og pågående og vanskelige. Og man kan som fagperson føle seg litt sånn utilstrekkelig og trigget og nedvurdert og krenket. Så da tenkte jeg at jeg skulle vise dere en film, som en slags påminnelse om hvem disse ungdommene er.

Link til film: https://youtu.be/Jfq6-nS65RY

Jeg viste den filmen til sønnen min på 10 her om dagen. Og så spurte jeg han hva handler dette om, da, hva så du? ”Det var et monster som ville ødelegge en by, og folk ble redde”. ”Ja, men det var en som ble stående igjen, var det ikke det, da?” ”Jo, jo, det var en som ble stående igjen.” ”Ja, hvorfor ble hun stående igjen, da?”. ”Nei, hun skjønte hva som var inni.” ”Ja, men hva var det som var inni, da?”. ”Nei, det var et menneske.”. Og så spurte jeg: ”Men, hva var det som gjorde at hun skjønte det, at det var et menneske inni der?” Og det visste han ikke, det skjønner jeg jo er et ganske komplisert spørsmål. Men jeg spurte han: ”Men hva var det... hvordan hadde det mennesket inni der, da?”. ”Nei, det var sinna”. Men noe mer, var hun noe annet enn sinna?”. ”Ja, hun var jo lei seg og redd, da”, det så jo han, han skjønte det. Når til og med en tiåring reflekterer litt rundt det, så skjønner de det, men vi kan til og med som fagpersoner glemme det i møte med dem. Og det tenker jeg er viktig å kunne noe om, traumer. Alle i avdelingen skal gå på traumeopplæring på RVTS Øst, som er et veldig godt tilbud og kanskje det burde vært et tilbud hos KRUS også, for dette gjelder jo ikke bare i friomsorgen, dette er jo en type skade som gjelder veldig mange innsatte også, det å vite hva man skal gjøre i møte med disse, det er viktig å avvæpnende, at man ikke går inn i og blir irettesettende i møte med disse, det har ikke vi noe tro på.

Innholdet i samfunnsstraff, der er jo samtalene med saksbehandler en rød tråd, da, fra start til slutt. Og man prøver så godt det lar seg gjøre å ha samme saksbehandler. Og det er jo et unikt og spennende rom. Det er ikke så ofte en ung mann må sitte jevnlig og snakke med en voksen dame eller en voksen mann på den måten. Det er veldig spennende å få titte inn i livene deres, og vi er på en måte med på en reise sammen med dem og ser hvordan de vokser både fysisk og mentalt i løpet av den perioden. De har jo ofte lange gjennomføringstider, disse yngste, gjerne et år og halvannet til og med to. Vi jobber med å utfordre sammen, hvordan de tenker og om det er fornuftig å reformulere det, ha et kritisk blikk på seg selv: Hva er lurt på kort sikt, og på lang sikt, hva styrer situasjonen du er i, hvordan kan du ta grep? Det er typiske spørsmål vi jobber med.

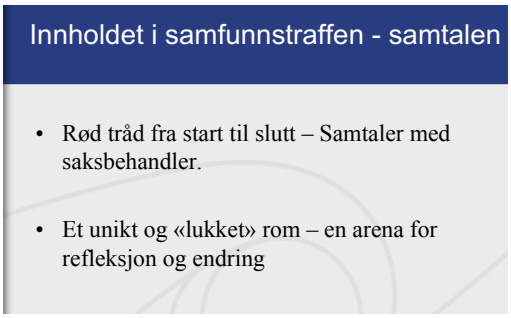


Jeg har et lydklipp her som skulle virke når man trykker, men det gjør det ikke, så jeg må spille det fra telefonen her. Det er en gutt som har 420 timer på to år og som er halvveis nå og har hatt samme saksbehandler og egentlig er en taus gutt men som har blitt glad i å komme til samtale. Og han har vært i et veldig alvorlig belastet miljø og drevet med alvorlig voldskriminalitet. Jeg skal dele noen refleksjoner han har om hva han synes om samtalen:

*"Det er greit å snakke litt, ha litt ekstra møter, men etter hvert så kan man forkorte det liksom. Jeg har møte én gang hver andre uke. Men liksom nå er det greit for meg å komme hit. Det er ikke sånn... jeg vet at jeg skal være her og snakke med Elin liksom, om hvordan jeg har hatt det og sånn. Og så før var det også liksom bare møter og sånn. Men nå er det ikke sånn, det er ikke stress, jeg har litt pause mellom."*

- *"Men du synes det er viktig å kjenne Elin godt sånn at du kan være åpen med henne om hvordan du har det?"*

*"Ja."*

- *"Kan du si noe om hvorfor du synes det er viktig?"*

*"Nei, jeg synes det er liksom... det er ikke flaut for meg lenger å snakke, da, da kan jeg si litt sånn private ting som hvordan jeg har det og sånn, det er ikke sånn at jeg trenger å holde inne noe for å liksom tenke at hva kommer hun til å tenke eller hvis hun plutselig gir meg lenger straff eller sier det til noen andre eller sånn, liksom".*

Jeg synes han sier det på en veldig fin måte at det er godt for han å ha en trygg voksen å snakke med. Og han liker også den kontinuiteten og forutsigbarheten her, da.

En annen gutt på 17, en typisk sånn refleksjon som kommer frem i møte med han, spennende utgangspunkt for en samtale:

**Eksempel fra samtalen**

- Gutt 17 år med tilknytning til et belastet ungdomsmiljø preget av rus og vold:

*«Jeg har et moralsk «pass» som blir ødelagt når jeg velger galt. Jeg vet forskjell på rett og galt, men velger ofte galt fordi det er det enkleste.»*

**Program**

- Sinnemestring
- Dialogverksted for ungdom
- Dine valg, dine muligheter
- Temakvelder
- VINN
- Tryggere kjæreste

De programmene vi har i friomsorgen, og som er godt tilpasset ungdom og, det er jo sinnemestring, de strever en del med det. Vi har jo også et dialogverksted for ungdom som er designet for ungdom. Og jeg tenker jo at de ofte mangler en arena hvor de kan ha dialog og refleksjon med andre og øve seg på å si noe og vente og høre og lytte. Som Ivar Frønes snakket om, med den sosiale kompetansen, den trenger de å øve seg på, og den får de øvd seg på der. *Tryggere kjæreste*, det er et kurs vi har hver høst og hver vinterferie i samarbeid med en organisasjon som heter *Tryggere*. Der jobber vi med å øke bevisstheten på temaer som skaper trygge kjæresteforhold og hva som kan skape utrygge forhold, hva er kjærlighetsspråk. Jeg har akkurat fått en evaluering med dem hvor de

sier at det viktigste var å lære om vold og kjærlighet, se på hvordan folk kan ha det hjemme, og lære å skille mellom vold og kjærlighet. Det er mange forskjellige typer vold som man ikke tenker over. En synes vold og tilknytning var viktig også da vi kom til temaet om kjærlighet. Og de var spesielt positive til å vite at man må være åpen, fikk innblikk i hvordan det er å være en bedre kjæreste og kjærlighets-språk. Forslag til forbedring: Ingen ting. Det var perfekt, dert var en veldig hyggelig tilbakemelding.

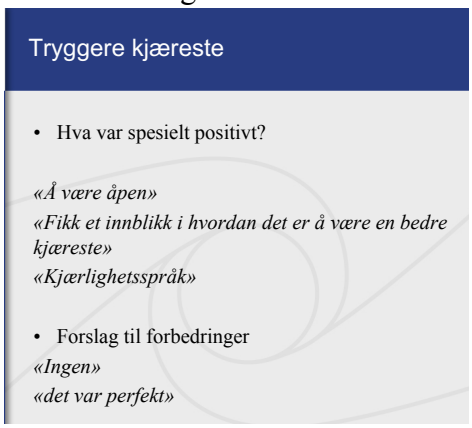


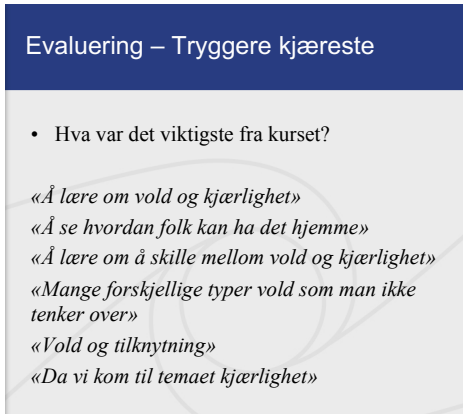

Som jeg sa i sted, så er det enormt mye spennende fagpersoner som jobber med dette, og de er veldig engasjerte, det kreves jo... man har jo seg selv som utgangspunkt, og det gjelder jo alle som møter ungdom, at du må by på deg selv på en annen måte enn voksne. Jeg skal ikke bruk tid på å lese opp alt det, men det er viktige aktører vi jobber med og som vi hele tiden har en sånn dynamisk tilnærming på. Å jobbe med motivasjon kan man smette inn i disse planene og hele tiden endre dem, da, ut ifra hva de er motivert for i løpet av gjennomføringstiden.

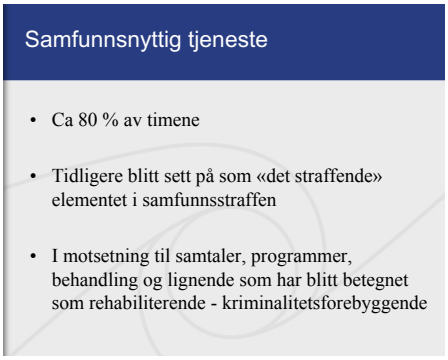


Men volumet av timene går jo til samfunnsnyttig tjeneste, ca. 80 %. Og i hvert fall i kriminalomsorgen i forarbeidet, så er... det er liksom et straffende element i motsetning til samtale, programmer og behandling og sånn, som er rehabiliterende og kriminalitets-forebyggende. Vi har hatt det som kjepphest, vi synes liksom det er... og det er litt sånn interessant med det Ivar Frønes sier med dette med teori og praksis, og gjøre noe praktisk er liksom devaluert til nærmest å være tidsfordriv, mens dette å sitte og samtale og reflektere er veldig mye læring i. Og det er det ikke for alle disse, det er ikke alle som egner seg til eller får til å sitte i gruppe med andre eller ha masse samtaler. Og det å komme ut i det sivile samfunn, hvor folk ikke er betalt for å snakke med deg, men du er på likefot, det skal vi ikke se på som noe dårligere enn det andre, tenker jeg, snarere tvert imot.

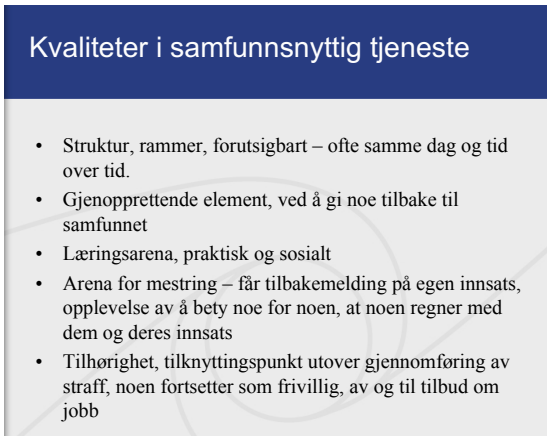


Og de kvalitetene vi ser, da, i samfunnsnyttig tjeneste, det er at det gir struktur og rammer og forutsigbarhet, det er ofte samme dag over tid de husker på å møte. Plutselig er det en individuell samtale på friomsorgen som kan glippe, men dette her er de bedre på å huske på. Så er det et gjenopprettende element da, ved å gi noe tilbake til samfunnet, og det er en læringsarena hvor du gjør noe praktisk og sosialt. Og du får mestring, du får tilbakemelding på egen innsats, opplevelse av å bety noe for noen, at noen regner med dem og deres innsats, og tilhørighet og tilknytningspunkt gjennom å gjøre straff, og noen fortsetter som frivillige, og av og til så får de faktisk tilbud om jobb. Og av og til så blir de da kontaktperson i friomsorgen som vi kan ta kontakt

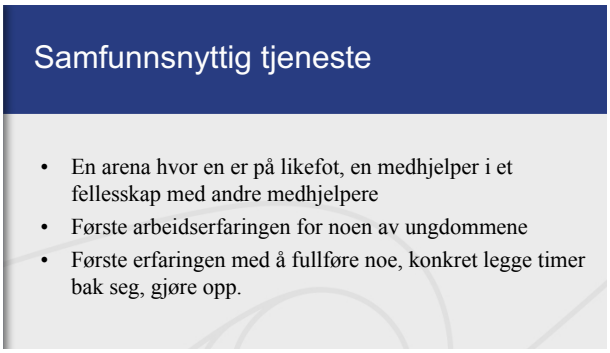


med ved senere tidspunkt fordi de har fått seg jobb der. Så kanskje vi skulle, som Statssekretæren sa, jobbe enda mer med å utvikle dette i samarbeid med NAV og utdanningssektor og tenke mer på kvalifiserende samfunnsnyttig tjeneste sånn at det kan være et sted de kan være etter at de er ferdig med straff. Og så er man på likefot, da, som medhjelper.

Og så har jeg et klipp fra en jeg har snakket med som skal fortsette som frivillig, som er litt frelst på frivillig arbeid, som skal dele litt av sin erfaring fra sin samfunnsnyttige tjeneste. Det er en jente som to ganger er dømt for vold mot offentlig tjenestemann på byen, har blitt irettesatt av politiet og utagert da. Og så har hun jobbet på *Byfrokosten* til Bymisjonen i begge disse straffene:

- *"Du har vært på Byfrokosten hver søndag og hatt samfunnsnyttig tjeneste, fortell hvordan det har væt, da".*

*"Det har vært veldig fint, veldig givende. Jeg har møtt veldig mange forskjellige mennesker i forskjellige livssituasjoner og som er fra forskjellige land og flest rumenere, polakker og også noen fra Russland. Og jeg har bidratt med å gitt dem suppe og brød og te og litt frukt og litt sånne ting, da. Og jeg synes det har vært veldig fint, og det har ikke føltes som om det var en straff, liksom, det føles ut som om jeg bidro med noe positivt".*

- *"Og hva er grunnen til at du vil fortsette, da?"*

*"Fordi at jeg føler at jeg som menneske har det ganske bra, og da er det fint å gi tilbake til de som kanskje ikke har det så bra som det jeg har det".*

- *"Er det noe mer du vil si?"*

*”Jeg vil si at alle mennesker burde gjøre noe frivillig, for det er veldig givende”.*

Det er stort, da. Vi har en arbeidsgruppe med en arbeidsleder hvor det gjøres mye samfunnsnyttig tjeneste. De reiser en del rundt. I vinter har de måkt mye snø. På sommeren er de mye ute i samarbeid med Kystverket og pusser opp fyr. Jeg har en sånn morsom historie som sier noe om hvem disse ungdommene er, fordi de skulle kjøre til et fyr i Vestfold og kom over Lier og ned mot Drammen, så sier han ungdommen: ”Å se de fjella, der da!”. Og da skjønner du at du har ikke vært så langt utenfor Grønnland når du liksom får en sånn wow... ikke til forkleinelse for landskapet rundt Drammen, men det finnes jo høyere fjell i Norge. Men jeg tror han virkelig følte at nå fikk han se fjellheimen.

Her er tilbakemeldinger fra frivillig sektor:

- En som har vært på Sagenehjemmet: ”Han har vært punktlig, møtt til alle dagene og vært både hyggelig, villig og hjelpsom. Ser mye bra i den gutten jeg”

- Maritastiftelsen: ”Det gikk kjempefint. Blid og omgjengelig fyr og god til å jobbe. Tipp - topp!”

- Vålerenga kirke: ”Det har vært en fornøyelse å ha ham til samfunnsnyttig tjeneste 😊! Han har vært til stor hjelp, veldig positiv og lett å samarbeide med. Takk for hjelpen!”

- Så er det en som har stekt vafler på Kantarellen sykehjem ”Bekrefter at han kom og gikk til avtalt tid. Han har blitt en uvurderlig støttespiller for oss!”

- Så er det Manglerud star fotball:
  ”Hei. Var oppe på feltet og fikk hilst på ungdommen fredag. Har også snakket med 4-5 personer som har vært der oppe og sett han. I forhold til timer så har han vært veldig påpasselig. Han har vært der de timene han skal hver dag. Tilbakemeldingene på

personen er at han er en voksen og sympatisk kar. Litt beskjeden i begynnelsen, men vokst på seg selvtillit utover uken. Han var veldig godt likt av både voksne og barn. En person kom til meg og sa at han var en person klubben burde se om vi kunne knytte til oss. En annen i klubben kunne ikke lovprise han nok. Dette er ikke personer som slenger komplimenter i alle retninger så dette skal han ta til seg. Kort oppsummert så er vi veldig fornøyd med ungdommen. En sympatisk og hyggelig gutt som det er umulig å ikke sette pris på. Vi håper du kan overbringe en hilsen fra oss i Manglerudstar fotball og takke for innsatsen."

Jeg tenker at sånne tilbakemeldinger blir jo vi veldig glade for, men det tror jeg faktisk at de ungdommene blir og, og kanskje foreldrene og lærerne og. Det blir en sånn veldig positiv synergieffekt, da. Og det å få en sånn tilbakemelding fra... dette er jo da en pappa med gutter født i 2008 hvor han har liksom latt denne ungdommen få være med som hjelpetrener, da, fordi han er god på fotball. Men han er en kriminell, en gjennomkriminell og, men det er liksom gøy å se at det sivile samfunnet skjønner at dette ikke er monstre, da, men mennesker, som trenger å få en ny sjanse. Og det er stor villighet til det.

Dette er avdelingen, da, og de jobber jo mye med arbeids-miljøet og det å være trygge voksne, det krever at man har gode opplevelser og et godt fellesskap og tar vare på hverandre. Vi reiser på tur en gang i året, og det er stor oppslutning rundt å møtes og ha det gøy og leke seg litt og le litt og gråte litt, og det tenker jeg er viktig for å være en trygg faggruppe i møte med disse ungdommene.

Og så har jeg en liten sånn film, men jeg vet ikke om du vil si noe om den, så kan vi avslutte med den? Fordi Maren skal si noe om møteplikt og ungdom.

**Maren Ris:** Som Beate sa, så er friomsorgen i Oslo delt inn i avdelinger. Jeg jobber med oppfølging av prøveløslatelse, samt oppfølging av de som er prøveløslatt fra forvaring, de som er overført fra § 12, som er straffegjennomføring i institusjon, og § 16, 1. ledd, som er hjemmesoning uten lenke. Som jeg også fikk sagt litt om i går, så jobber jeg og spesielt med tiltak overfor gjengangere, TOG. Jeg har fått lov av Beate i dag til å si litt om vår oppfølging av unge domfelte, da med særlig fokus på de som er løslatt fra fengsel, prøveløslatelse, og de som er overført fra hjemmesoning.

Først veldig kort om møteplikt. Når man blir prøveløslatt fra fengsel, så har fengselet fokus på da hvordan type atferd innsatte har hatt under soning og om faren for nye straffbare handlinger i løpet av prøvetiden, hvor høy den er. Hvis man anser den faren for moderat, og hvis det i tillegg har vært en turbulent soning, så kan man ofte sette vilkår *ung møteplikt* for en da forsvarlig prøveløslatelse. Man kan også sette andre vilkår som bosted, syssel-setting eller behandling. Formålet med møteplikten er selvfølgelig da tilbakefall til ny kriminalitet. Fokus i samtale med domfelte er som regel den type kriminalitet de har begått, hvilke tanker de har om det som har skjedd, erkjennelser eller ikke erkjennelser, og hva som må til for å unngå å havne i lignende situasjoner i fremtiden. Vi hjelper også til med mer type praktisk bistand som møter på NAV, møte med skole, jobb, og vi er ofte innom Skatt Øst eller politistasjonen for å skaffe pass. Lengden på møteplikten, den varierer, litt avhengig av når de ble løslatt, litt avhengig av domslengden generelt og alvorlighetsgraden av lovbruddene som er begått.

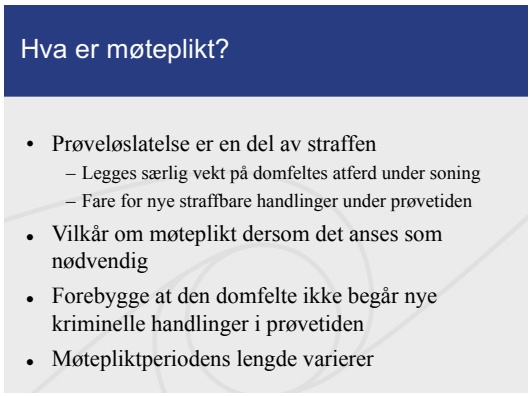

Dette er de vurderings-kriteriene som legges til grunn eller hvilke faktorer man anser... altså som er av betydning når man ser på tilbakefallsfare for ny kriminalitet. Jeg skal ikke gå mer inn på det akkurat nå.

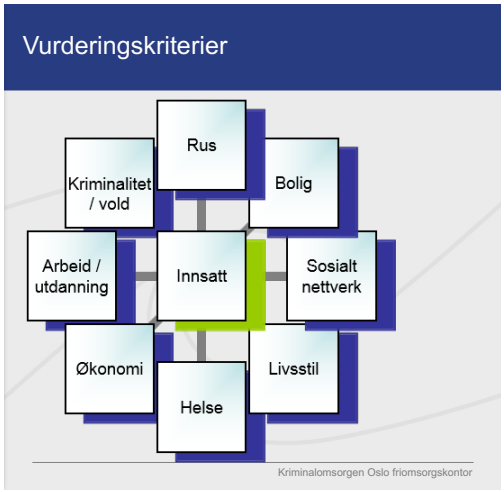


I forbindelse med unge unnsatte og domfelte, så er det mye av det samme som har vært snakket om i løpet av denne konferansen her, men jeg tenkte jeg ville gi et veldig sånn overfladisk bilde på hvem de er. Den statistikken som er her er hentet fra kriminalomsorgen sin egen årsstatistikk og SSB sine tall fra 2015. I 2016 var det 29 innsettelser av barn under 18 år hvor kun 3 av dem var på dom og én av dem ble løslatt på 2/3 tid. Det er uvisst om det var satt vilkår ved den løslatelsen. De fleste barn blir løslatt fra varetekt, direkte fra varetekt. Tallene for aldersgruppa fra 18-20 år og 21-24 år er hentet fra SSB og viser altså antallet innsettelser, både varetekt og dom i løpet av 2015 og antallet løslatelser både fra varetekt og dom i løpet av 2015.

De lovbruddskategoriene som skiller seg ut når det gjelder ubetingede dommer, da, for der er det litt forskjellig jeg har sett også igjennom konferansen, at man har forskjellige kategorier man har fokus på. Når det kommer til de som er dømt til fengsel, så er det eiendomstyveri, vold og mishandling og rusmiddellovbrudd som skiller seg ut. Tallene i parentes viser da antall ubetingede dommer i løpet av 2015 i de alderskategoriene som jeg har over. Og når det gjelder straffegjennomføring i institusjon, altså § 12, så er det ingen under 18 år siden 2010 som har blitt satt direkte inn på det. Veldig kort bilde på hvem de er.

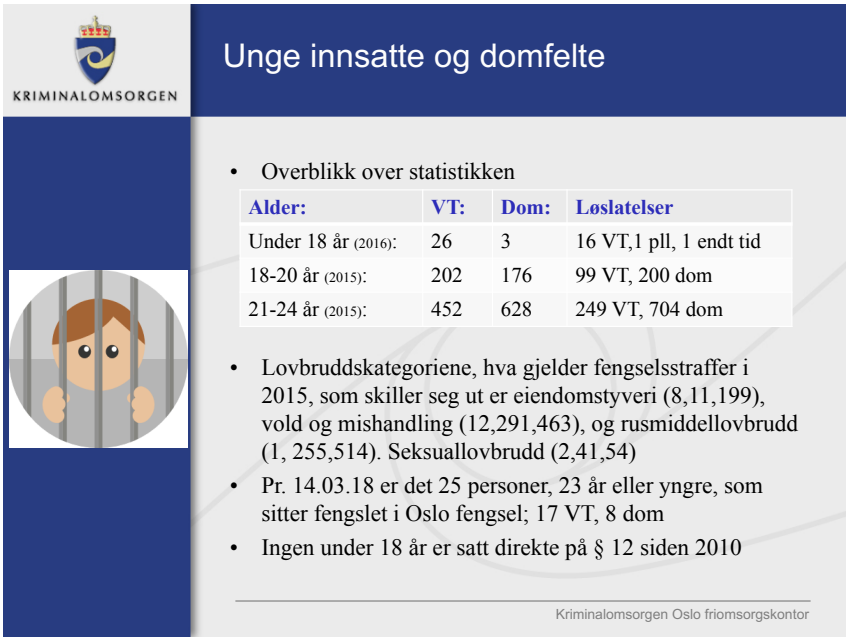


Vi har jo gjort oss en del ulike typer erfaringer med oppføling av unge domfelte, og vi har møtt på ulike utfordringer i den oppfølgingen. Vi ser ofte at de unge har vært i kontakt med rettssystemet opp til flere ganger tidligere før deres første dom. Og allikevel, så blir de jo da, fordi at det er deres første dom, så blir de da betegnet som første-gangssonere. Vi ser at motivasjonen for et kriminalitetsfritt og rusfritt liv etter løslatelse varierer, det samme med atferden under soning, den er ikke alltid plettfri. Det kan være ganske mange rapporter for de som er unge. Og det er jo da faktorer som da påvirker en mulig prøveløslatelse og eventuelle vilkår om møteplikt eller andre vilkår. En førstegangssoner får ofte ikke møteplikt ved en prøveløslatelse, og de som har hatt en turbulent soning er ikke nødvendigvis å bli vurdert til prøveløslatelse i det hele tatt.

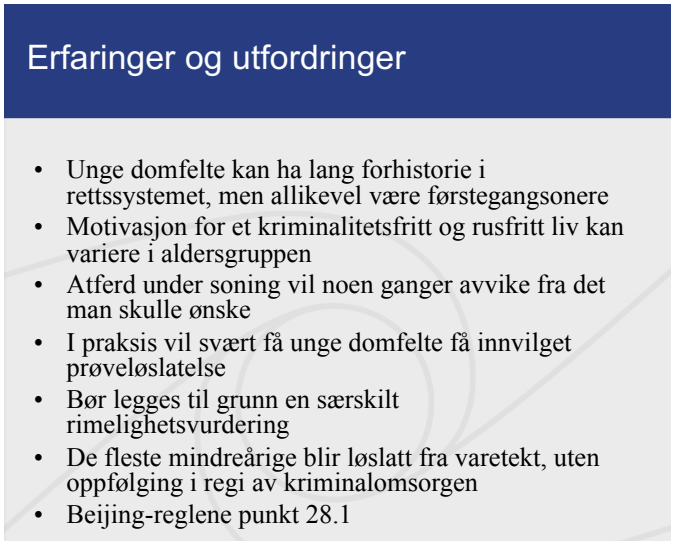


Her har jeg en historie om en ung gutt som satt i Oslo fengsel, han var fulgt opp også av ungdomsteamet som var i Oslo fengsel på det tidspunktet, så fikk han plass på TOG-avdelingen der til tross for at han var førstegangssoner, men han var i behov av tett oppfølging. Han hadde en noe turbulent soning, han var en ganske tøff guttunge, og han hadde flere rapporter og var generelt veldig i opposisjon til autoriteter og til fengselsvesenet. Han hadde en dom på 3 år hvorav halvannet var gjort betinget. Det var for ganske alvorlige lovbrudd. Det var ran, legemligbeskadigelse og frihetsberøvelse i gjeng, eller i sammen med veldig mange andre.

Vi fokuserte mye på samarbeidet med NAV og med barnevernet. Det var egentlig ganske vanskelig, fordi NAV sa at her er det barnevernet som har ansvaret. Gutten var 19 år, så han var jo på en måte over barnevernets alder sånn sett, men allikevel hadde sagt *ja* til frivillig oppfølging frem til 23. Og barnevernet sier ”Nei, denne gutten kan ikke vi gjøre mer for, her er det NAV som skal hjelpe dere”. Så vi kom ingen vei med verken NAV eller barnevern. Han begynte på skole, da, det gjorde han. Det jeg fokuserte mest på med han, det var å bygge en eller annen form for relasjon med han i fengselet og så satse på at den var noe holdbar til en eventuell prøveløslatelse. Til tross for at han var førstegangs-soner, så ble han ikke løslatt ved 2/3 tid, han ble løslatt ca. 3 måneder før endt tid med vilkår om møteplikt frem til endt tid.

Samtalene på kontoret, de bar hovedsakelig preg av han var veldig motvillig, han hadde masse motstand, han likte ikke å komme til et kontor som representerte disse autoritetene, så jeg valgte å gjennomføre samtalene andre steder enn på kontoret. Og da opplevde jeg at han åpnet seg mer, og vi snakket til dels konstruktivt om fremtiden hans. Han fullførte møteplikten uten brudd eller nye straffbare handlinger, og jeg har ikke sett han registrert inn i systemet igjen før faktisk nå i år. Dette tenker jeg er et eksempel på viktigheten av nettopp det å bygge relasjoner til de man skal følge opp og ikke minst til å være fleksibel i oppfølgingen av særlig unge domfelte.

Litt om hjemmesoning, først og fremst hjemmesoning uten fotlenke. Alle under 18 år skal vurderes til hjemmesoning uten lenke etter at de har gjennomført halvdelen av straffetiden sin. Det er generelt sett lite brukt. Vi har ikke hatt noe under 18 år siden 2015. Da hadde vi et veldig godt samarbeid med Bjørgvin fengsel hvor igjen nettopp samarbeidet og planlegging viste seg å være veldig viktig i oppfølging av den domfelte. Han var på det tidspunktet 17 år når han ble overført fra Bjørgvin til hjemmesoning. Og så vil jeg og bare fort si at når det gjelder § 16, 1. ledd, at i stortingsmeldingen 12, som kom i 2015, så står det det at for unge domfelte, så skal man kunne vurdere hjemmesoning uten lenke hvis den unge domfelte har et særskilt rehabiliteringsbehov. § 16, 2. ledd er altså fotlenkesoning, og statistikken viser tall på hvor mange som har gjennomført helgjennomføring da i løpet av 2016. Og der er det ingen under 18 år. Når det gjelder ubetingede dommer, så kan friomsorgen kun ha et oppfølgingsansvar hvis de blir overført enten på § 12 eller på § 16 eller prøveløslatelse med vilkår.

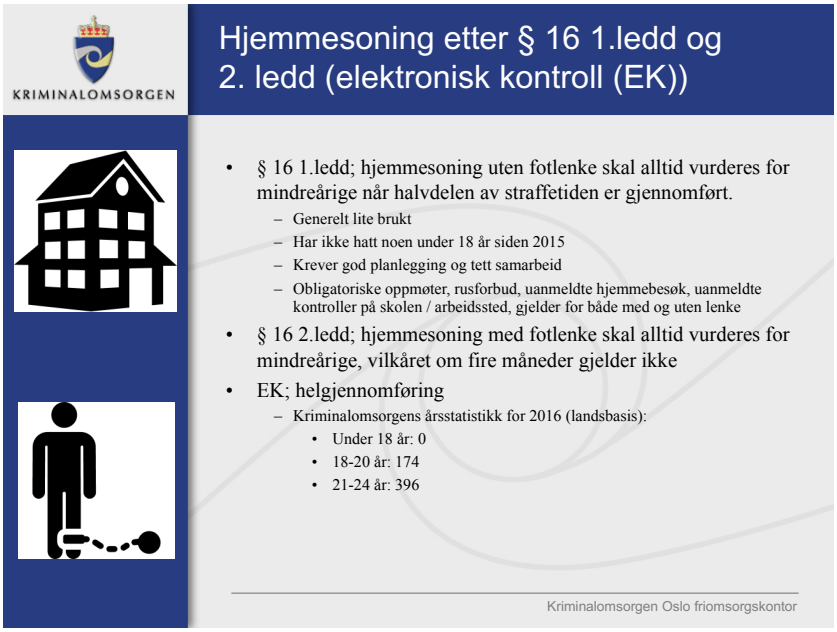


For å oppsummere, så er de viktigste kvalitetene i samfunnsstraff i møte med ungdom, det er da sånn som jeg ser det timene, dynamikken ved å være kreativ og legge inn timer underveis og gode tiltak underveis, samtalepartneren og møte med saksbehandler og den samfunnsnyttige tjenesten uten i det sivile samfunnet. Det er de fire punktene jeg tenker dette ville vært vanskelig å fått til uten. Og så har jeg da en liten film som skulle være til inspirasjon på slutten *(virket ikke, men ligger på nettsiden)*

Takk for oss!

**Konferansier Vidar Vold**: Vi har jo hatt litt tekniske ablegøyer og krumspring, sånn at vi ligger litt etter skjemaet, men dette skal vi greie. Nå er vi over på siste bolk med hensyn til erfaringsutveksling, og det er ungdomsenheten Bjørgvin. Nå beveger vi oss altså innenfor ringmuren. Vær så god!

## ERFARINGER FRA UNGDOMSENHETEN BJØRGVIN

### V/ ASSISTERENDE FENGSELSLEDER PER ERIK OMDAL OG FENGSELSBETJENT JORUNN VEFLING FOSS VED UNGDOMS-ENHETEN I BJØRGVIN FENGSEL

**Per Erik Omdal**: Takk for det. Vi må få begynne med å takke for invitasjonen og at vi får lov til å komme til Sundvolden og snakke om barn i fengsel. Før vi går igjennom presentasjonen, så kan vi si litt om hvem vi er selv. Mitt navn er Per Omdal, jeg er utdannet jurist, er assisterende fengselsleder på Bjørgvin fengsel og har vært leder for det som begynte som et prosjekt og som nå er blitt en ordinær driftsenhet under Bjørgvin, og jeg har vært med siden vi startet i 2009.

**Jorunn Vefling Foss**: Mitt navn er Jorun Vefling Foss, og jeg har jobbet på ungdomsenheten siden april 2010. Før det var jeg regionstillitsvalgt, så jeg var med i planleggingen av ungdomsenheten og alle ansettelser, så jeg var tidlig ute i forhold til dette her.

**Per Erik Omdal**: Vi er bedt om å si noe om erfaringer fra ungdomsenheten, og det skal vi gjøre, vi skal si noe om bakteppet til hvorfor enheten er etablert i utgangspunktet, vi skal si noe om hvem er ungdommen som bor hos oss, vi skal si noe om hvordan vi jobber, vi skal si noe om hvordan andre ser at vi jobber, for det har vært flere evalueringer av arbeidet som er gjort siden vi startet i 2009. Og så passer det jo veldig bra da at vi er satt som siste punkt på programmet egentlig, fordi at fengsel for barn skal være siste utvei. Frøydis var jo litt innom det, hun har jo bakgrunn fra barneombudet som sikkert mange vet. Og fengsel skal være siste utvei for barn som er i konflikt med loven. Og det sier vi og. Alle er jo enige om at barn bør ikke i fengsel. Og det har vært gjort mye arbeid de siste 10-12-13-14 årene på å jobbe for å få barn ut av fengsel. Det ser vi og. Når vi begynte i 2009, så var det i snitt antall barn i fengsel som lå til enhver tid mellom 15 og 20. Snittet i dag ligger på rundt 5, pluss/minus. Det har jo sammenheng med både endringer som er gjort i lovverket, terskelen for å komme i fengsel og få ubetinget fengselsstraff har blitt betydelig høyere. Det er jo også grunnet ungdomsstraff og ungdomsoppfølging. at vi har fått andre straffereaksjoner. Vi har fått utvidet området for samfunnsstraffen, som Oslo friomsorgskontor snakket om nå. Og så har

det sammenheng med at... altså litt bakteppet til det og... Det har blitt færre barn i fengsel, så politikken har fungert.

Litt om bakteppet: Når terskelen er så høy for å komme i fengsel, så slår pendelen voldsomt tilbake når man først kommer i fengsel. Og det ser vi og, at sittetiden har gått betydelig opp siden vi begynte i 2009, vi kommer litt tilbake til det og.

Men hva ungdomsenheten er, jo, ungdomsenheten er et fengsel. Men ungdomsenheten skal i størst mulig grad oppleves som noe annet for de som er der, samtidig som funksjonene rundt et fengsel skal ivaretas. Så formålsparagrafen i straffegjennomføringsloven, den gjelder jo like mye for oss som den gjelder for alle andre fengsler. Det som er spesielt, det er at vi har denne barnekonvensjonen som da gjelder på lik linje som norsk lov og som til og med har grunnlovs-festet enkelte prinsipper og. Den kommer inn for full tynge for oss. Så det at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn, alt det vi vurderer, alt det vi tenker, alt det vi beslutter rundt den enkelte innsatte hos oss, skal vi kunne prøve opp mot barnets beste. Og vi må være forberedt på, om det er Jorunn eller noen av oss som er i ansvarsgruppemøte, eller vi har media på døra eller vi har sivilombudsmannen på døra, så må vi kunne stå for hvordan kan denne beslutningen være å anse som barnets beste.

Siste utvei: Det er det i og for seg ikke opp til oss å vurdere, det er det jo påtalemyndigheten, det er det domstolen som vurderer, både i forhold til fengsling og i forhold til om det finnes noen alternativer til gjennomføringsformer enn fengsel. Men dersom det ikke er det, dersom det er siste utvei, og det blir vurdert, det ser vi ut ifra dommene og fengselskjennelsene som kommer og, at gjennomgående så blir det vurdert, at det finnes ingen alternativer. Så når de først kommer til ungdomsenheten, så er jo vår oppgave å sørge for at oppholdet blir kortest mulig innenfor de rammene som selvfølgelig lovverket og sikkerheten tilsier. Og det stiller krav til en metodikk, et innhold som vi da siden 2009 har jobbet med og prøvd å spisse mest mulig, så vi treffer spikeren på hodet hver gang.

## Det grunnleggende for kriminalomsorgen - Straffegjennomføringsloven

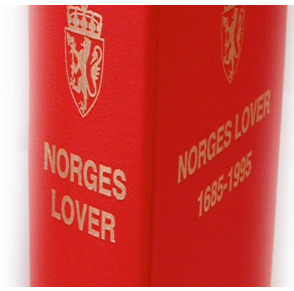


***§ 2 – Formål:***

*"Straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til* ***formålet med straffen****,* ***som motvirker nye straffbare handlinge****r, som er* ***betryggende for samfunnet*** *og* ***som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold****.*

*Ved varetektsfengsling skal kriminalomsorgen legge forholdene til rette for å avhjelpe negative virkninger av isolasjon."*

Artikkel 37 bokstav c sier at barn som er i fengsel skal i størst mulig grad holdes atskilt fra voksne. Nå er det etablert en ungdomsenhet i Bjørgvin fengsel der vi har 4 plasser, det er et eget bygg, så der har vi jo ungdommene atskilt fra voksne hele tiden. Det er og en tilsvarende enhet på Eidsvoll hvor man har 4 plasser, der er ungdommene og atskilt fra voksne. Så der møter jo ungdomsenheten bestillingen 100%

# Det grunnleggende – FNs Barnekonvensjon

Artikkel 3 nummer 1:
*"Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn."*

Artikkel 37 bokstav b:
*"Partene skal sikre at intet barn ulovlig eller vilkårlig berøves sin frihet. Pågripelse, frihetsberøvelse eller fengsling av et barn skal skje på lovlig måte og skal bare benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom."*

Artikkel 37 bokstav c:
*"… Særlig skal ethvert barn som er berøvet sin frihet, holdes atskilt fra voksne, med mindre det motsatte anses å være det beste for barnet, og det skal ha rett til å opprettholde forbindelsen med sin familie gjennom brevveksling og besøk, unntatt under særlige omstendigheter."*

Artikkel 39 nummer 1:
*"Partene anerkjenner at ethvert barn som beskyldes for, anklages for eller finnes å ha begått et straffbart forhold, har rett til å bli behandlet på en måte som fremmer barnets følelse av verdighet og egenverd, som styrker barnets respekt for andres menneskerettigheter og grunnleggende friheter og som tar hensyn til barnets alder og ønskeligheten av å fremme barnets reintegrering, slik at det påtar seg en konstruktiv rolle i samfunnet."*

**Jorunn Vefling Foss:** Men vi har jo da mulighet til å ha de med voksen hvis det er noe spesielle ting, vi har jo for eksempel hatt folk inne fra den åpne avdelingen på Bjørgvin hvor ungdommene hos oss har fått lov å være med og hjelpe til for eksempel med å jobbe ute i hageområdet.

**Per Erik Omdal:** Vi skal jobbe hele tiden med å opprettholde kontakten med familien til den innsatte i størst mulig grad. Det ser vi både i forskrift som er tilpasset mindreårige i fengsel, retningslinjer som tilpasser, at der er det særlig trykk på å skulle legge til rette for besøk. Og det kan gå på alt ifra at det er egne besøksleiligheter hvor foreldre, søsken og bestemødre kan komme, overnatte med ungdommen, mer bistand i forhold til å finansiere besøk. For ungdommen kommer til Bergen eller til Eidsvoll på grunn av at det er der ungdomsenheten er uten at det er noen andre grunner, og da er vi med og på en måte bistår i forhold til å dekke utgiftene til reise og opphold.

**Jorunn Vefling Foss:** Det har vært fordel med at vi var plassert ganske lenge, altså frem til januar 2015, så var vi plassert i midlertidige lokaler i Bergen fengsel, og det var ikke veldig ok, men samtidig så erfarte vi en del ting som vi tok med oss i planleggingen av det nye e-bygget da på Bjørgvin fengsel, som har kommet veldig godt med.

**Per Erik Omdal:** Og så har vi artikkel 39: Gro og Frøydis viste alle disse dokumentene som ligger til grunn for ungdomsstraffen, blant annet en NOU som går på barn og straff. Og der var det beregnet en sittetid, en forventet sittetid, når vi begynte å planlegge ungdoms-enheten i 2008, på et opphold i fengsel på mellom 80 og 120 dager. Så har man så kort sittetid, så er det ikke så forferdelig mye vi får gjort i forhold til innhold og i forhold til rehabilitering. Da vi begynte i 2009, så så vi at sittetiden er betydelig lengre, det er snakk om 6 måneder, ett år, 1,5 år, det er en dom på 3 år.

Da slår artikkel 39 inn, for den går jo på innholdet: Vi skal jobbe med å reintegrere disse ungdommene i best mulig grad tilbake til samfunnet, vi skal jobbe for å prøve unngå at de kommer tilbake til fengsel. Og da er det jo spørsmål om hvordan vi jobber. Og da kommer jo denne tittelen ”Straffegjennomføring på de unges premisser?”... Det spørsmålstegnet kan du jo da ta vekk i forhold til artikkel 39, for vi må drive en straffegjennomføring som er på den enkeltes premisser. Og det er jo kanskje der at ungdomsenheten skiller seg mest ifra et ordinært fengsel. Kommer man inn i Bergen fengsel, for å bruke et lokalt ett i Bergen, så må den innsatte tilpasse seg den ”menyen” som finnes i Bergen fengsel. Kommer ungdommen inn til ungdomsenheten på Eidsvoll her hos oss, Bjørgvin, så må vi tilpasse oss de behovene som ungdommene har, det er premissene til ungdommen i den enkelte sak som styrer hvordan vi skal jobbe med vedkommende. Og det gjør heldigvis at vi har en bedre bemannings-faktor og vi har andre ressurser å spille på enn det man har ellers i kriminalomsorgen.

Så veldig kort i forhold til organiseringen vår:

**Jorunn Vefling Foss:** Vi har et tverretatlig team som da ikke er tilsatt i kriminalomsorgen, vi skal komme tilbake til det, og det er veldig hensiktsmessig, akkurat den organiseringen. Vi har særlig basis-personalet, som er 24 som går i turnus, og da er det 50/50 miljø-

terapeuter og fengselsbetjenter. Miljøterapeutene har forskjellig bakgrunn, det er både holdt på å si lærerutdanning, det er sosialfaglig utdanning, det er kriminologi. Og alle gjør nøyaktig samme oppgaver. Så da må vi lære av hverandre, og det er veldig bra. Det er også stort sprik i forhold til både aldersmessig og personlighetsmessig og alt dette her, og det er kjempefint for å komme i god dialog med de enkelte ungdommene.

Når det gjelder tverretatlig team, så har vi fra helse, så har vi en psykolog, det vil si, akkurat nå har vi to psykologer der, 100 % stilling tilsammen. Disse psykologene jobber jo da med ungdommene, og de er i miljøet, sånn at det er ikke sånn at du blir kalt inn til en time. Så jeg tror at det er to eller tre stykker som har nektet å ha noe med psykologen å gjøre, ellers så har alle vært veldig positivt innstilt til psykologene. I tillegg så får vi ansatte veiledning av psykologene hver 3. uke fast i tillegg til at vi kan i det daglige ha dialog med dem når det er noe vi lurer på.

Så har vi barnevernsfaglige rådgiver fra Buffetat. Det er veldig nyttig, spesielt i forhold til å innhente informasjon om den enkelte ungdom i forkant. Vi har jo erfart også da at en del av den informasjonen vi får, en del diagnoser som gjerne er satt, de er ikke nødvendigvis korrekte, for de kan være satt mens ungdommene har ruset seg eller vært veldig motvillige. Så det tas en grunnleggende bit om igjen. Så den tar altså disse psykologene, hvis det er nødvendig, eller hvis det er noe vi lurer på og trenger å få nærmere utredet. Så det er veldig nyttig da for å få tilgang til informasjon om de forskjellige ungdommene.

Så har vi skole, der har vi en rådgiver. Når ungdommene kommer inn til oss, så blir de kartlagt: Engelsk, matte, norsk, og så er det grunnleggende ferdigheter, for å finne ut hva de har behov for. Vi har erfart at det mest hensiktsmessige er 1 til 1 undervisning, fordi veldig mange har problemer på en måte med å vise hva de kan eller helst ikke kan når det er andre tilstede, pluss at du får en bedre dialog. Disse lærerne som jobber hos oss, de er fantastisk flinke. Så vi klarer alltid å få til noe. Vi har jo lært veldig mye mens vi har holdt på med denne her... altså fra vi startet. Og i begynnelsen, så hadde vi nok litt for høye forventninger til at på en måte skole, alle skulle ha skole, men det er jo ikke alle som skal ha skole. Fordi at, som det ble nevnt her tidligere,

dette med å jobbe og utføre fysisk arbeid og være i relasjon, for noen er det det faktisk veien å gå. Så det er en erfaring vi har tatt med oss. I tillegg så har jo denne rådgiveren fra skolen mulighet til å hente inn informasjon fra tidligere skolegang og kan også da brukes i veien videre hvis denne ungdommen skal gå videre på skole andre steder ved løslatelse.

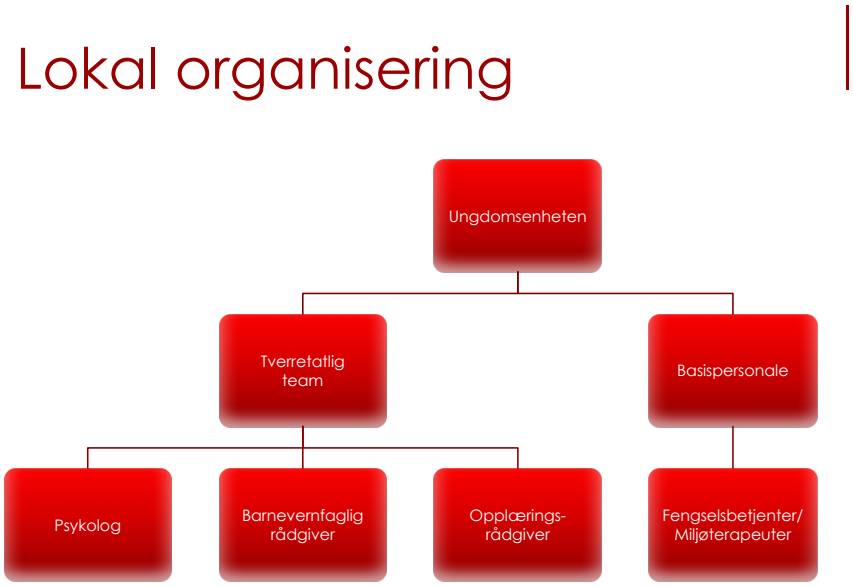


**Per Erik Omdal:** Det som er fordelen med dette tverretatlige teamet, og det som er nytt siden man hadde disse arbeidskoloniene eller ungdomskoloniene på 70-tallet, som stengte det siste i 1975, det er jo det at dette tverretatlige teamet nå, de er jo ikke ansatt i kriminal-omsorgen. Så vi har jo ikke mulighet for å følge ungdommen etter endt tid eller etter at de er ferdige hos oss, men det kan jo psykologene, og det kan lærerne gjøre, det kan barnevernsfaglige gjøre, så lenge det kan forankres opp mot det mandatet som ligger i den respektive etaten. Sånn at psykologen kan fortsette å ha individuell samtale etter løslatelse etter endt tid, så lenge det er behov for det, gitt at det er velvilje hos ledelse å bruke ressurser på det. Men det har ikke vi muligheten til. Så da kan du få en rød tråd og opprettholde en relasjon som er blitt bygget opp mens ungdommen er hos oss.

Disse ungdommene, hvem er de? Det er disse her. Dette er i fra den barnevernsbanden som herjet i Agder, i Kristiansandområdet rundt 2010, det var masse bussran, det var bankran, det var grove ran. Han

karen her, han fikk vi telefon om et par uker før han fylte 15 år fra politiet i Kristiansand, og de sa at de har en ungdom som er ekstremt aktiv, han har grov kriminalitet, og han må dere bare holde av en plass til når han fyller 15 år, og det kommer til å gå kort tid, og da må vi ha en plass. Og han kom vel til oss et par-tre uker etter at han fylte 15 år, og dette var i mai-juni 2010, og da hadde han pådratt seg mellom 50 og 60 nye forhold hvor en rekke av de var da grove ran, væpna ran. Dette er ett av dem, denne bussjåføren, som gikk om og om igjen på TV2. Her er han inne i en bank, væpna ran med ett eller annet våpen. Det som var spesielt med han, var at han skjønte for første gang hvorfor han var kommet dit han var kommet. Tidligere hadde han lang erfaring fra barnevernstjenesten og var plassert på institusjon og ble flyttet gjentatte ganger. Ofte var det samme begrunnelsen for at han kom inn på institusjon som gjorde at han reiste videre, en atferd som ikke passet inn og man ikke klarte å hanskes med. Og han hadde ingen påvirkning på hvorfor han ble flyttet, det var jo atferden. Men her hadde han en påvirkning, og det var jo på grunn av kriminaliteten. Så på eller annen bisarr måte så skjøte han hvorfor han hadde kommet i fengsel og respekterte det.

Dette er den ransbølgen som var i... eller jeg vet ikke om man kalte det ransbølge... i Oslo i 2013. Det var masse ungdommer som skapte masse frykt, det er sikkert flere her som kjenner til den gruppa der og. Vi har denne karen her, som var boende hos oss i 18 måneder, tror jeg. Vi hadde et godt samarbeid med blant annet Arendal friomsorgskontor i den saken der. Så har vi han her. Han satt og hos oss i halvannet år, igjen fra Kristiansand. Han var nok kriminelt sett som en 30-åring. Alt han snakket om, alt han gjorde, alt han brydde seg om var relatert til kriminalitet. Så å jobbe med holdningsarbeid med denne karen her, det var jo superviktig.

**Jorunn Vefling Foss:** Og da kommer jo litt av dette her med foreldrene inn, fordi at de fleste av disse har jo på en måte foreldre som vi skal forholde oss til. Og de er ikke alltid til det beste for barnet. Men barna er jo lojale, så vi må balansere den... altså vi må få et godt forhold til foreldrene for å kunne samarbeide. Og jeg husker veldig godt, det var vel snakk om noe biltyveri, og da var det vel snakk om fra mor om at "Ja, men han er jo så flink til å kjøre bil, han kjører bedre enn meg".

**Per Erik Omdal:** Så har vi den saken her, som egentlig... da ble vi tatt litt på senga, for når vi dreiv og prosjekterte dette nye bygget vårt og

brukte 5 år på det, og tenkte at nå har vi egentlig tatt høyde for alt som kan komme, vi har på en måte dekket opp gjenggruppe, sånn at vi kunne dele opp disse fire personene i tre avdelinger og sånne ting. Ei jente hadde jo ifra 2009 kommet fra å bare sitte i noen dager inne på bøtesoning, en oppe i Vadsø fengsel og en fra ???, vi tenkte at jenter, de kommer ikke til å komme i fengsel, det er ingen ting som tilsier det. Og så kommer denne saken der:

VG 29. oktober 2014

**Politiet: Jente (15) siktet for drap**

** Kvinne drept på institusjon i Asker

Og da var vi i kontakt med politiet dagen etter pågripelsen og sa det at vi har et tilbud som vi holder på å bygge opp, det står ferdig om to måneder. Og da koplet både politiet seg på, forsvarer koplet seg på, pårørende koplet seg på og fikk informasjon og fikk se hvordan ungdomsenheten og hvordan den kom til å bli, så da prøvde vi å tilpasse både en avdeling og et regime hos oss som passer de behovene som denne jenta her måtte ha. Og så har vi denne saken der:

# Stavanger Aftenblad 24. september 2016

## "Her er Ida på vei til soning i fengsel"

Det er sikkert mange som kjenner den og, glassjentesaken. Alt dette er jo kjent i media, så jeg røper ingenting ved å ta det opp her. Det som er spesielt med den saken her, det var i og for seg ikke glassjenta, det var ikke jenta i seg, men det var dette her medieoppmerksomheten. Stavanger Aftenblad hadde journalister på nakken hennes hele tida, som var med på besøk, var med på innsettelsen og med inn på avdelingen osv. Enormt mye oppmerksomhet på det. Og saken er jo selvfølgelig kompleks i seg selv.

Og så har, etter dette her og, så har jo egentlig innsattegruppen blitt preget av mer og mer alvorlig kriminalitet. Det går jevnt over på drap. Vi har de siste årene hatt innsatte barn som har tatt livet av fire personer. Og det hadde vi heller ikke sett komme, for å si det mildt. Og det kunne vært flere. Vi har flere som sitter for brannstiftelse, hvor det var flaks som gjorde at ikke folk ble drept.

Så målgruppen kort oppsummert, det er at det er begge kjønn, det er varetekt og dom, og det er at det er alvorlig, det har vi vært inne på.

**Jorunn Vefling Foss:** Vi har jo faktisk og hatt folk som har vært dømt til forvaring.

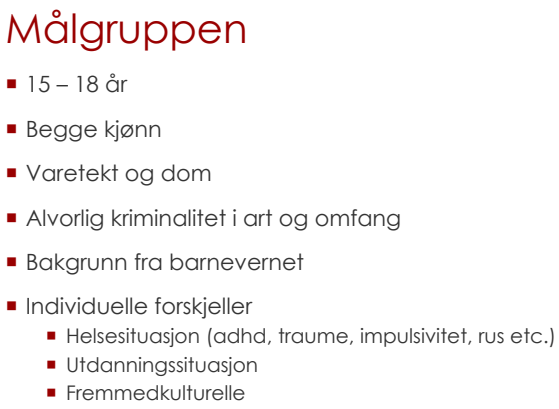


**Per Erik Omdal:** Det skjedde i Vollumsaken, med 9 års forvaring.

Så endring siden vi begynte: Jeg må bare si at dette er på en måte... det er litt sånn tabloid tilnærming, men trenden er ganske tydelig. For når vi begynte i 2009, så var det gutter fra disse gjengmiljøene, både på Sørlandet og Østlandet og på Grenlandsområdet var det i perioder, så det flytter seg litt.

**Jorunn Vefling Foss:** Kan du gå tilbake igjen, du var litt kjapp på den. Fordi at disse individuelle forskjellene, vi må si littegrann om det. Det er et veldig stort sprik på disse ungdommene vi har. Altså vi har alt fra lettere psykisk utviklingshemmede til de som faktisk kan gå ut på frigang og gå på skole. Så det er et veldig sprik. De fleste har jo ikke... altså de har ikke fullført skole og har store hull i den. Når det gjelder fremmedkulturelle, så tok det en stund før vi oppdaget det. Men du vet at veldig mange av disse her som er født i Norge, de snakker flytende norsk, ingen aksent, og da er det veldig lett å tro at de snakker godt norsk. Men det vi glemmer er at foreldrene, altså når de kommer inn døren hjemme, så går de inn i Irak eller Afghanistan eller hvor nå enn de måtte være fra, og snakker ofte det språket. Sånn at deres språkforståelse er veldig ofte veldig dårlig, og det tok en stund før vi oppdaget at vi faktisk hadde problemer med å kommunisere, for de skjønte faktisk ikke hva vi sa til dem. De hadde veldig dårlig ordforråd, og det var en veldig viktig ting. Altså da vi oppdaget det, så falt mye på plass, og vi måtte jo endre måten vi kommuniserte med dem på.

**Per Erik Omdal:** Så dette begynte med guttene, de som ranet banker, busstasjoner og buss og hva det skulle være, ofte voldspreget, trussel, litt disse her tøffe tilnærmingene. Disse visste jo egentlig veldig godt hva de gjorde. De ranet for å oppnå ett eller annet, enten spenning, respekt i miljøet, penger, en mobiltelefon eller hva det skulle være, og de responderte egentlig godt på samtale med dem er vel min oppfatning. Veldig ofte rus involvert i det og, hasj var en gjenganger. Og selv om sittetiden var lenger enn det som vi hadde trodd i NOUen om barn og straff, så var det likevel snakk om måneder, 3 måneder, 6 måneder, 8 måneder, og disse sinte, unge mennene som vi har snakket om. Det som skjedde og ble vendepunktet, var vel tror jeg Vollumsaken, at da begynte jentene å markere seg litt mer hos oss. Det er jo disse som bare dukket opp av intet, de handlet alene.

Når man på en måte begynner å grave, så ser man at det ligger en del bak der, vi har sett det både i glassjentasaken, hvor Fylkesmannen i Hordaland har vært inne og gått igjennom på en måte all oppfølging fra barndommen av. Vi har sett det i denne Kristiansandsaken, som Fylkesmannen i Agder har gått igjennom og sett at det er komplekst og det er vanskelig, ja. Så på en måte, i ettertid, så ser man at det var en risiko. Men når først denne saken med sørlandsjenta dukket opp i slutten av juli i fjor, så kom det ganske overraskende på de fleste av oss, og det er alvorlig kriminalitet, det er drap, det er brannstiftelse, det er grove trusler. Så vi ser at disse jentene, de er ikke så godt fungerende, de er kognitiv svake. Og det stiller utfordring til oss i forhold til hvordan skal vi jobbe med dem for å endre atferden når vi vet at veldig mye av programvirksomheten, veldig mye av innholdet i kriminalomsorgen, det funker ikke på dem. Igjen, korte opphold i fengsel, da må vi vite hva vi gjør. Disse er nyktre, lite rus, og lange dommer, lange opphold i fengsel, lange varetektsperioder, som i og for seg er en belastning i seg selv. Og når de kommer i retten og etter hvert får en rettskraftig dom, så er det en lang sittetid. Det er tabloid, men vi snakker om ”de syke, unge jentene”. Sånn at det har jo vært ganske dramatisk endring i forhold til de som nå sitter i ungdoms-enhetene.

## Endringer i målgruppen

| 2009 | 2018 |
|---|---|
| ▪ Gutter | ▪ Jenter |
| ▪ Tilhørighet i gjeng/Grupper | ▪ Handler alene |
| ▪ Vold / trusler / ran | ▪ Drap / brannstiftelser / trusler |
| ▪ Kognitivt godt fungerende | ▪ Kognitivt svakt fungerende |
| ▪ Rusbakgrunn | ▪ Fravær av rus (nark) |
| ▪ Kortere opphold i fengsel | ▪ Lange dommer |
| ▪ "Sinte unge menn" | ▪ "Syke unge jenter" |

**Jorunn Vefling Foss:** Altså, dette er jo ikke absolutter, dette, det er bare en tendens. Men det er mye psykiatri nå, altså. Og når det gjelder disse ”sinte, unge mennene”, bare sånn at det er sagt, så har de aller fleste bakgrunn fra barnevernet, og der er de vant til at trusler og vold, at det fungerer veldig bra for å få det som de vil. Så den fasen, når de kommer til oss, der fortsetter de ofte sånn som de har pleid å gjøre og tror at det kan fungere.

**Per Erik Omdal:** Vi ser endring i forhold til den psykiske helsen til disse, og igjen samarbeid og på en måte behovet for bistand i fra andre etater viser seg jo bare mer og mer. Tidligere var det atferdsforstyrrelser, antisosialitet, det var det at de var de tøffe, de truet, de brukte teknikker som gjorde at de kunne oppnå ting, og de visste at det fungerte. Det er jo klart at er man redd, så er det lett å gi fra seg telefonen. Det var mer rus, det var mer i hvert fall vurdering og tanker rundt problematikk rundt ADHD osv. selv om det er veldig få som får den diagnosen når man er 15-16 år. Men det vi har sett de siste 2-3-4 årene, er at dette med alvorlige traumelidelser viser seg mer og mer. Vi vet at det er overrepresentert i kriminalomsorgen fra før, og det at man har overgrep, om det er emosjonelle, om det er seksuelle, om det er fysiske overgrep, så vet vi at det er over-representert i kriminal-omsorgen enn i samfunnet forøvrig. Og vi ser det veldig tydelig og blant de unge, og.

## Endringer i psykisk helsetilstand

De psykiske problemene som innsatte presenterer har endret karakter.

**Tidligere** var dominerende problematikk typisk (u)sosialisterte adferdsforstyrrelser, antisosialitet og andre adferdsforstyrrelser, ADHD-problematikk og rusrelaterte problemer.

**Den senere tid** har forekomsten av alvorlige traumelidelser, suicidalitet/selvskading, skjevutvikling av personlighet og autismespekterforstyrrelser økt.

Det har ved enkelte anledninger også vært behov for å legge inn innsatte i psykiatrisk sykehus på bakgrunn av bekymring for psykoseutvikling.

**Jorunn Vefling Foss:** Jeg vil absolutt si at alle... jeg tror ikke vi har hatt noen hos oss som ikke har vært traumatisert i større eller mindre grad. Så det gjør jo noe med måten vi jobber med dem på.

**Per Erik Omdal:** Vi ser at risikoen for suicid, risikoen for å skulle skade seg selv har økt betydelig. Og det ser vi og, og i hvert fall i perioder på ungdomsenheten på Bjørgvin fengsel, så ser vi at antall hendelser i avdelingen går dramatisk opp. Og det er jo selvfølgelig en kjempebelastning for de som går i avdelingen til daglig, å på en måte skulle føle på den.

**Jorunn Vefling Foss:** Men det er faktisk en belastning for de andre innsatte som sitter der også, og det er også noe vi må hensynta.

**Per Erik Omdal:** Så har vi dette her som går på bekymring for psykoseutvikling, når man ser at det er en atferd som kan tale i retning av at man er på vei dit.

Så ser vi at voldsproblematikken øker, det er alvorlig, veldig mange har jo en forhistorie og en erfaring med å utøve vold, om det er fra barnevernsinstitusjon, mot ansatte der, eller om det er mot politiet som har blitt bedt om å komme og bistå når det skjer en hendelse på

institusjonen, om det er uten på gata eller om det er i fengsel når de er kommet til oss, så ser vi at det er og en økende tendens.

Så oppsummert: Dette har jo på en måte psykologene på ungdoms-enheten hos oss på en måte konkludert med og, at vi ser at de har et lavere funksjonsnivå, vi ser at lidelsestrykket er høyere, og vi ser at behandlingsbehovet er sterkere. Så i sum så er jo egentlig jobben vår blitt enormt mye mer krevende på grunn av at målgruppen har endret seg så dramatisk som den har gjort.

## Endringer i psykisk helsetilstand forts.

Voldsproblematikken innsatte presenterer er av alvorlig karakter, herunder flere tilfeller av domfellelse for drap.

Flere innsatte er tiltalt og domfelt for vold i institusjon, og da i hovedsak barnevernsinstitusjoner. Vold har da blitt utøvd både mot personalet samt polititjenestemenn som har blitt tilkalt for å bistå i voldssituasjoner med resulterende tiltale for vold mot offentlig tjenestemann.

**Oppsummert** har den generelle trenden gått i retning av at innsatte har lavere funksjonsnivå, høyere lidelsestrykk og behandlingsbehov enn hva tilfellet var ved etableringen av Ungdomsenheten i 2009.

Så skal vi se litt på... det var noe statistikk i forhold til hvor mange barn blir dømt og hvordan utviklingen er der. Når vi begynte i 2009, så var det jo mange av disse skeptikerne som sa det at ja, når man oppretter tilbud som er så spisset mot en spesiell gruppe, så vil tallet bare gå i været, da vil domstolene og påtalemyndigheten argumentere for at de har et kjempegodt tilbud og han må flyttes inn i fengsel.

Når vi ser på tallene her, dette er antall innsettelser for de mellom 15 og 18 år i perioden 2007-2016. Det er den øverste. Og så har vi antall personer som er den svarte under. Og vi ser at i begynnelsen, så fikk ungdommene flere tilfeller av innsettelse i fengsel. Det har jevnet seg

ut nå. Og det var en dropp i 2012, og det er nok i sammenheng med både at man begynner å se litt på alternativ straffegjennomføring, men og at man begynte på pilot for ungdomsstraff og slike ting, man utvidet området for samfunnsstraffen og man endret straffeprosess-loven sånn at terskelen for å komme i fengsel og for å varetektsfengsle ble høyere og domstolskontrollen ble intensivert. Slik at da satt de i fengsel fra å være fengslingsmøte hver fjerde uke så ble det halvert til hver andre uke, og da falt mange ut.

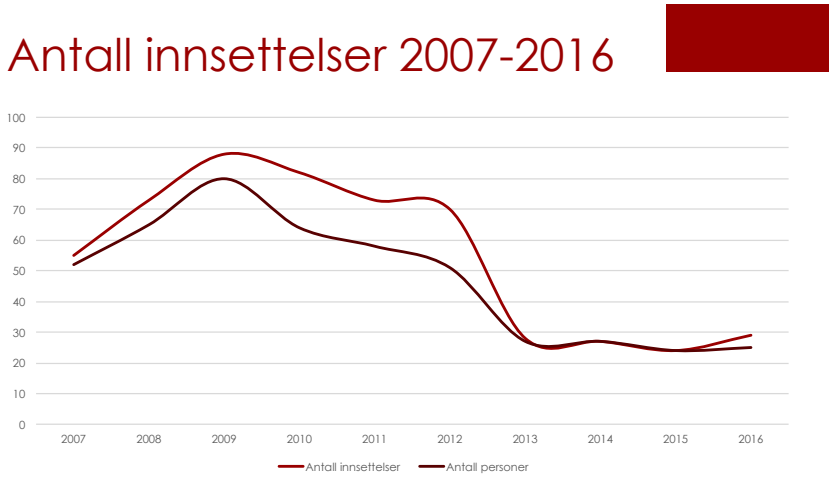


**Jorunn Vefling Foss:** Vi får fremdeles en del hvor denne gjentakingen, at de sitter i varetekt, ikke sant, hver annen uke, og i påvente på at barnevernet skal finne et passende tiltak for dem, og det er på en måte de verste å skulle jobbe med, fordi at du klarte ikke å lande, for hodet deres er på en måte der de skal fremover. Så da blir det bare på en måte basic'en vi kan jobbe med, ivareta dem mens de er hos oss.

**Per Erik Omdal:** Den jeg skulle vist der, det er rett og slett bare en oversikt over hvor mange barn som sitter i fengsel til enhver tid. Så den viser en nedgang fra å ligge på rundt 10 så til de siste årene å ligge mellom 5 og 6. Sånn at jevnt over, når vi nå har 8 totalt barn i fengsel i Norge, så skal det i hvert fall etter statistikken være tilstrekkelig til å serve de behovet til enhver tid.

## Målgruppen for UE 2009 - 2017

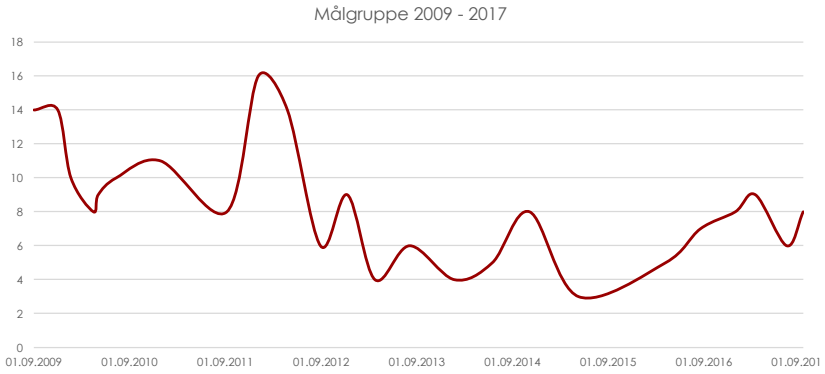


**Jorunn Vefling Foss:** Dette med ung i alder: Det var en psykiater som var hos oss en gang, og han sa det at en normal 15-åring ligger i modenhet på et sted mellom 11-12 og 18-19, altså varierer helt i fra hva det er snakk om. Disse vi har hos oss, de ligger fra 5-25, altså i fungering. Og det merker vi.

## Sårbare mennesker i et sårbart system?

- Ung i alder
- Yngre i sinn?
- Mangler i oppveksten (ift "normalen")
- Helsemessige utfordringer
  - Forekomst av fysiske, psykiske, emosjonelle og seksuelle overgrep blant innsattegruppen
  - Traumehistorikk
  - Sammenheng mellom traumehistorikk og kriminalitet?
- Kognitivt fungeringsnivå?
  - Spørsmål om tilgjengelighet for innholdsarbeidet ved UE

**Per Erik Omdal:** Altså jeg skal ikke gå igjennom hvert punkt her, for det har vi ikke tid til nå, men det punktet som går på ”sammenhengen mellom traumehistorikk og kriminalitet?”, når vi ser at disse unge innsatte blir dårligere og dårligere fungerende, så har vi jo av og til en tanke om at kan denne avvikende atferden ha sammenheng med dårlig helse, at man rett og slett vet bedre, at det blir en sånn automatisk reflekshandling, at man slår eller man truer eller ett eller annet, som en overlevelsesmekanisme? Vi vet ikke, men kan jo begynne å lure i forhold til enkelte. Og hvis man da reagerer med at dette er av ond vilje eller ett eller annet sånt, så misforstår man kanskje, man forstår kanskje ikke atferden i en god nok grad.

**Jorunn Vefling Foss:** Vi jobber veldig traumebevisst, med omsorg, det må vi, fordi de klarer ikke lese seg selv og sine egne følelser, og de klarer ikke lese våre følelser.

**Per Erik Omdal:** Ja, vi har vært litt inne på dette med kognitivt fungeringsnivå, rett og slett at er de dårlig kognitivt fungerende, så er man kanskje ikke like mottakelig for i hvert fall det innholdet som vi tradisjonelt har hatt, så vi må på en måte justere vår tilnærming i forhold til dette, de behovene som den enkelte har. Så spørsmålet er jo igjen denne berømte spikeren på hodet, hvordan skal vi da jobbe for å løse det opp best mulig. Så tradisjonelt så har det vært to sånne hovedveier i forhold til metodikk med å jobbe med innsatte: Én er jo det som man vel har brukt i hvert fall tidligere, jeg vet ikke hvordan det er nå, men type KRAM i Sverige, det har vært miljø i Danmark og, som jobbet med det med konsekvenspedagogikken, hvor man da jobber med å skulle definere og sette opp ulike alternativer med ulike konsekvenser, og så sier man til den andre parten, i vårt tilfelle ungdommene, at: ”Ok, nå får du velge. Hvis du gjør dette, så skjer det, hvis du gjør det, så skjer det, hvis du gjør det, så skjer det. Nå får du velge, og så skal vi støtte deg på det”. Konsekvenspedagogikken. Det medfører at man da egentlig legger alt ansvaret over på en ungdom. Og som Jorunn da sier, når man da har en som kanskje på papiret er 15-16-17 år, men kanskje mentalt sett er på 8-10-stadiet, og som er kommet i fengsel, så er det etter vårt skjønn litt for stort ansvar, for å si det mildt, å legge på et barn. Så vi har valgt å ikke legge oss på den konsekvenspedagogikken, men vi har da valgt å bruke den modellen som er brukt ellers i kriminalomsorgen, og selvfølgelig det med spikeren på hodet, at det å

straffe noen bare for å straffe noen, det fungerer ikke. Når jeg studerte juss, så lærte vi at straff, det er jo å påføre en person et onde i den hensikt at det skal oppleves som et onde. Det er jo ekstremt negativt, det funker jo ikke i det hele tatt.

## Hva sier forskningen ?

- Straff/soning i seg selv skaper ikke endring.
- Det er *innholdet* i soningen som har betydning.
- Tilfeldige intervensjoner kan være positive, men reduserer ikke kriminalitet.
- For å redusere kriminalitet etter løslatelse må man fokusere på de faktorene som øker risikoen for kriminalitet.
- Konsekvenspedagogikk eller psykologisk modell som faglig grunnlag?

Sånn at det er jo hva vi gjør som har betydning. Så vi har da falt ned på denne RNR-modellen, som en psykologisk modell: Risiko-behov-responsivitet, og så har vi opp i mot bestillingen i fra departement og direktorat hatt en forventning om at innholdet og driften nå skal tuftes på miljøterapeutiske prinsipper.

## Innhold

- Risiko – Behov – Responsivitet (RNR)
- Miljøterapeutiske prinsipper

Veldig kort fortalt om denne RNR-modellen, det er sikkert mange her som kjenner til den. Det går veldig kort på et risikoelement, det går jo på det at man skal tilpasse de tiltak som settes opp mot den enkelte i forhold til risikonivå. Men når man nå, sett at man som 15-16-17-åring kommer i fengsel og terskelen for å komme i fengsel er så høy, så er det jo bare å *gønne* på med alt det man har av tiltak, det er ikke vits i å holde tilbake på noen ting. Så hos oss så er på en måte det gitt.

I forhold til behovene, så må vi jo da ha en kartlegging og se hva er det akkurat denne ungdommen her trenger. Det kan være et rus-program, det kan være sysselsetting, som på en måte vi vet fungerer generelt sett, gå på skole, lære ting, få papirer, både lære den sosiale læreplanen og lære den ordinære læreplanen. Det er masse godt med det. Man kan ha behandling fra psykolog, man kan ha... ja, dere kjenner til den menyen der. Kartlegging og se hva de har behov for, og så finner vi tiltakene.

Og så kommer siste elementet, responsiviteten. Og der må vi se på at ok, nå har vi et tiltak på skole. Skole er bra, generelt sett.

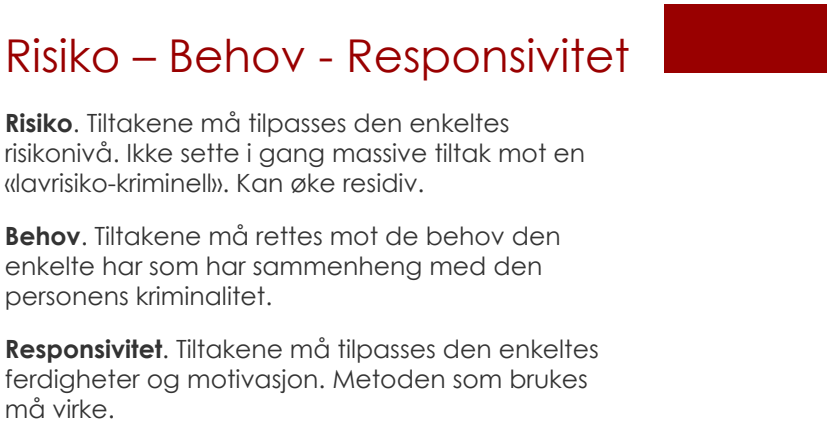


Men denne gutten her, vi hadde et tilfelle med en som kom inn, litt for sånne bagatell-kriminalitet, brøt seg inn i butikker for å stjele blomster til mamma og sånne ting, og etter å ha hatt den barnevernsbanden i Kristiansand, så hadde vi ganske god selvtillit på at dette er jo en *easy case*. Så han kom til oss i februar, skulle ha en dom på fire måneder, og når vi kom ut i april, så skjønte vi at vi kommer ikke noe sted med denne karen her, det er ett eller annet som skurrer. Så fikk psykologen henvist han til en nevropsykologisk utredning, og etter to dager så får vi svar at denne karen her, han husker kun 4 % av det som blir formidlet til han i en vanlig samtale. Så 96 % av det vi hadde sagt til han mellom februar og april, det var bare borte vekk. Så da tenkte vi at for det første, så må vi tenke på hvordan skal vi snakke med denne karen her. Jo, vi må snakke i korte setninger, vi må få han til å bekrefte at han har hørt det vi har sagt, og så må vi gjenta oss selv til det kjedsommelige. Og så skjønte vi og det at det å skulle sette han på en ordinær skolebenk og

følge et løp på videregående nivå, det er igjen å kaste penger ut av vinduet, det funker ikke, det er bare nye nederlag og fravær av mestring. Så han måtte inn på en mer praktisk rettet utdanning slik at han kunne nyttiggjøre seg av det skoletilbudet som vi vet fungerer. Når vi gjorde det, så endret gutten seg fullstendig, opplevde gode erfaringer med skole og hadde gode erfaringer med å føle at han hang med.

**Jorunn Vefling Foss:** Det er jo fantastisk å få lov til å jobbe sånn.

**Per Erik Omdal:** Så prøver vi da å få samlet dette i en plan, prøve å ha en struktur, og vi må ha en struktur, med å skulle jobbe for å holde rett og slett fokus, både mens ungdommene er hos oss og ikke minst når ungdommen skal ut. Og da er det noe med å skulle gi de som skal ta over stafettpinnen en *fair* sjans til å på en måte kople seg på det vi har gjort mens ungdommene har vært inne hos oss. Så da prøver vi å lage en plan.

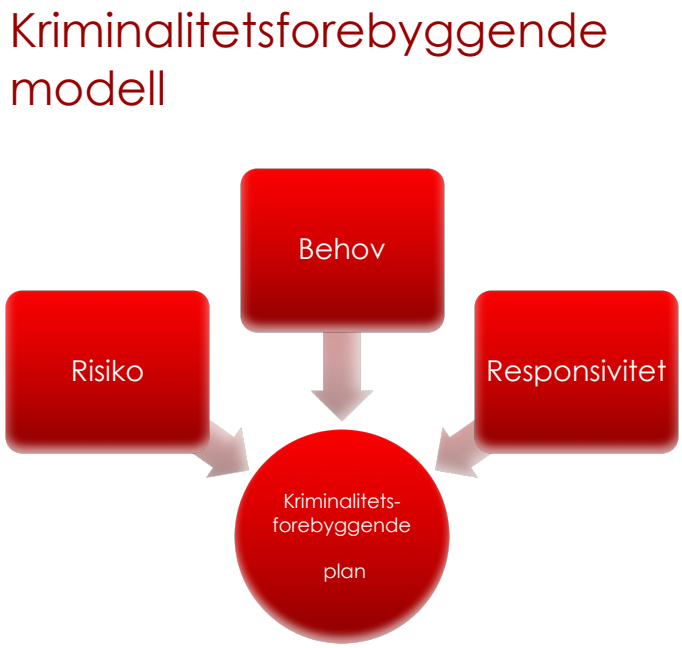


Og så vet vi jo det og, det er sikkert mange som kjenner til dette med *kriminogene behov*, det er jo egentlig bare å skulle sette navn på noe

konkret som vi kan bruke for å redusere risikoen for tilbakefall. Det jeg har sagt, det er at er man utsatt for vold i oppdragelsen selv, så er det lavere terskel for å skulle utøve vold mot andre eller sine egne barn når man skal oppdra barn selv. Problemet er at man kan ikke endre det at man har blitt utsatt for vold. Vi kan ikke behandle en voldsrisiko med en person som har vært utsatt for vold i oppdragelsen, det går ikke an. Men vi kan jobbe med opplevelsen det er for denne personen å oppleve volden og hvordan andre opplever å bli utsatt for vold og jobbe med de faktorene der. Og det vi kan endre, det som faktisk er mulig å endre, det er jo da det vi kaller for kriminogene behov. Så skal jeg ikke bruke så mye tid på det, men vi har bare satt opp noen eksempler på det.

Igjen holdninger: Han som da var rasende god til å kjøre bil når han var 17 år og mor skrøt uhemmet av han, han var kongen på haugen, hadde tilgang til en masse narkotika, egentlig bare gode erfaringer med å være kriminell. Vi er ikke helt fornøyd med det, så da må vi jobbe med holdninger, og de kan man jo endre.

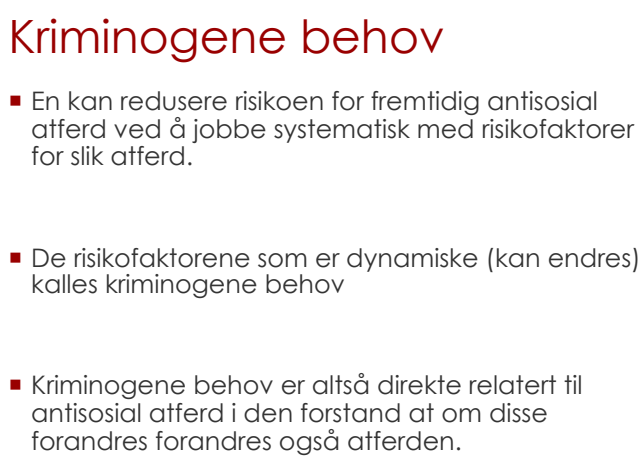


**Jorunn Vefling Foss:** Men vi har jo et problem, altså den aller vanskeligste jobben, det er jo å motivere de i den aldersgruppen. Det er helt riktig det som ble sagt i forhold til dette fra Sverige, at disse her ungdommene, de er jo akkurat i den alderen hvor det er tut og kjør og bare gøy og de ikke har erfart mye negativitet i forhold til de kriminelle tingene de har gjort, så det er litt av en jobb, da.

**Per Erik Omdal:** Problemløsningsferdigheter: Tenk før du slår, det er en klassiker. Vi har jo og hatt de som er notoriske, kroniske tjuver, de må ta alt det de kommer over. Vi hadde en sånn, og måten han øvde seg på, han var kjempeglad i godteri, så i perioder så hadde vi en sånn skål med godteri som stod på kjøkkenbordet, og så i begynnelsen, så var han borte og nappet til seg, hver gang han gikk forbi så var han borte og tok for seg av skåla. Men så etter hvert som vi påpekte at ja, nå må vi øve littegranne, så for hver gang han klarte å gå unna den der og gå bort til benken uten å gå oppi skåla, så var det liksom klapp på skuldra og "kjempebra!". Og det var nevnt for å bevisstgjøre han på at han ikke må gi etter for fristelsen. Så det kan være veldig enkle ting som går på bevisstgjøring.

## Kriminogene behov

- Pro-kriminelle holdninger
- Problemløsingsferdigheter
- Regulere egen atferd og egne følelser
- Sosiale ferdigheter
- Relasjoner til personer som bidrar positivt i ens liv
- Faste strukturer som jobb eller skole
- Stabil bosituasjon
- Meningsfulle aktiviteter å fylle fritiden med

Vi må bare dra på her, for tiden går. Så har vi i tillegg til dette her individuelle og veldig konkrete, så har vi jo selvfølgelig og muligheten til å kjøre disse mer spesifikke samtalene som man gjør ellers og, rus-samtale, sinnemestring, vi har og hatt en pilot på lovbruddsamtalen sammen med Halden fengsel i sin tid. Men erfaringen er at det å kjøre gruppe på disse her, det fungerer dårlig. For disse ungdommene å skulle åpne seg opp, det er ikke så veldig effektivt, så vi har mye bedre erfaring med å skulle jobbe individuelt opp mot den enkelte.

## Spesifikke RNR-intervensjoner

Basispersonalet gjennomfører strukturerte samtaler i forhold til:

- Vold/aggresjon
- Rus
- Lovbruddssamtalen (fra november 2013)

I tillegg kommer regelmessige samtaler med psykolog

**Jorunn Vefling Foss:** Og vi er veldig glade for at vi ikke har mer enn 4 plasser, for her er ikke 1 pluss 1 lik 2. De påvirker hverandre.

**Per Erik Omdal:** Så har vi disse miljøterapeutiske prinsippene som og skal være en del av ungdomsenheten. Og det går egentlig bare på hvordan vi legger opp avdelingen, det går på at vi har en struktur, vi har noe som er kjent for disse ungdommene i forkant, det må være forutsigbart, de skal føle seg trygge på at de er med, de skal vite at vi i størst mulig grad ikke prøver å lure dem. Sånn at vi formidler ikke alt det vi tenker og gjør, men når vi ser at det går i retning av at vi skal begynne å handle, så kobles de på. Og når vi sier at vi skal gjøre en ting, så må vi gjøre det. Det går på tillit. Det at vi er grensesettende, det at vi på en måte er klar på hvor grensen skal gå, at ikke vi gir etter, at ikke de skal føle på at de oppnår noe ved å true, så må vi både ikke være redde for å sette grenser, men det å utfordre i forhold til å få en personalgruppe på 24 til å gå i takt i forhold til å sette grenser på samme sted. Ellers så er det splitt og hersk. ”Ja, hun Jorunn, hun er jo kjempesnill, og hver gang Jorunn er på jobb, så spør jeg Jorunn, så får jeg gjennomslag”. Så det å gå i takt, der har vi en utfordring i forhold til den biten der.

**Jorunn Vefling Foss:** Manipulering, det er de fleste av disse veldig gode på.

**Per Erik Omdal:** Jobbe med relasjon, der er vi kjempegode, kan få lov til å skryte her og, supergode på relasjon. Det å skape trygghet, på å se den enkelte ungdommen i en ellers hektisk hverdag, det er utrolig viktig, at vi ser ungdommen, om de er gode til å spille basketball eller hva det er for noe, skryte når vi har en reell grunn til å skryte. Det er enormt viktig.

## Miljøterapeutiske prinsipper

Organisere miljøet slik at det legges til rette for endring, utvikling, økt selvstendighet og bedret sosial kompetanse gjennom:

- Tydelige og tilbakevendende strukturer
- Tydelige og vedvarende grenser
- Et relasjonelt innhold som ivaretar og bekrefter positivt
- Troverdige relasjoner hvor det er rom for ungdommen

Så er det å forberede de ute da, forberede familien på at jo, nå har det faktisk vært en ungdom her som har endret seg, forberede saksbehandler i barnevernet på at det du får ut nå, det er ikke den samme som kom inn. I noen tilfeller har det skjedd en ganske markant endring, i andre tilfeller så skjer det ikke endring, dessverre. Men i hvert fall informasjon ut, forberede dem på at den planen som på en måte er lagt rundt den enkelte ungdommen, at de faktisk er i stand til å kople seg på den videre. Og så individuelt tilpasset oppfølging fra det tverretatlige teamet hos oss, hvor de bistår dem ved å være med på ansvars-gruppemøte, ved å være den røde tråden ut, ved å være tilgjengelige.

## Veien ut

- Viktigheten av en god overføring ut fra fengsel
  - Forberedelse av den innsatte
  - Forberedelse av familien
  - Forberedelse av lokalt støtteapparat
  - Individuelt tilpasset oppfølging fra det tverretatlige teamet ved Ungdomsenheten/koordinering

**Jorunn Vefling Foss:** Vi har jo og begynt med sånn familieråd-givning.

**Per Erik Omdal:** Ja, det hadde vi på onsdag, det var kjempegøy. Familierådene, vi har to stykk på ungdomsenheten i Bergen. Det er jo Bufetat som server de familierådene der. Men når vi da samler familier og de personene rundt ungdommen som betyr noe og som kan utgjøre en forskjell, og de sitter sammen i 6-7 timer som sist onsdag, det er kjempegod erfaring, det er spennende.

Da skal vi hoppe til suksess, for det er alltid gøy å snakke om. Lykkes vi, leverer vi det vi skal levere? I 2011 så hadde vi besøk av Europarådets torturkomité, CPT, de kommer jo til Norge igjen i år, så da regner vi med at vi får nytt besøk av de. Da var vi i Bergen fengsel og hadde da to plasser utenfor ringmuren og to personer inne i fengsel på stort sett avdeling A vest, som er en lukket avdeling i Bergen. Måten vi jobbet på utenfor ringmuren synes CPT var flott. Masse ressurser, viktige ressurser, så den enkelte ungdommen. Inne i fengselet, ikke så bra.

## Suksess ?

**CPT 2011**

*"The situation found in the detached unit for juveniles in Bergen was very positive.*

*The Unit had a capacity of two places and was accomodating two male juveniles at the time of the visit. There was a team of nine milieu therapists (teachers, child-welfare workers, social educators, etc.) and nine prison officers. As a rule, four member of staff were present during the day and two at night.*

*Both juveniles benefited from a comprehensive activity programme, which included, among other things, a vocational training course (two to four hours per day) organised in the city of Bergen. During activities outside the establishment, juveniles were always accompanied by two members of staff."*

Sivilombudsmannen, de har vært her to ganger. Ett anmeldt og et uanmeldt besøk. Der kom vi også godt ut av det, heldigvis. Det er

selvfølgelig noen anbefalinger som vi skal forbedre, og sånn skal det være.

## Sivilombudsmannens rapport juni 2015

**Sammendrag:**

*"Helhetsinntrykket er at Ungdomsenheten ledes og drives på en solid måte. Enheten synes å ha gode faglige og bemanningsmessige ressurser til å ivareta ungdommenes individuelle behov innenfor kriminalomsorgens rammer.*

*Samtidig gir nye lokaler et helt annet preg og en bygningsmasse bedre tilpasset målgruppens behov enn tidligere lokaler ved Bergen fengsel. Ledelsen synes å være bevisst faglige og etiske utfordringer i arbeidet med ungdommene.*

*Et lavt antall innsatte gir imidlertid utfordringer i forhold til mulighet for sosial omgang med jevnaldrende."*

## Sivilombudsmannens rapport juni 2015

**Anbefalinger:**

1. *Kontinuerlig tilsyn og vurdering av opprettholdelse ved bruk av sikkerhetscelle*
2. *UE bør fortsatt tilstrebe å unngå utelukkelse av mindreårige*
3. *Alltid utfyllende begrunnelse for utelukkelse fra fellesskapet samt angivelse av hvilke mindre inngripende tiltak som ble vurdert.*
4. *Informere innsatte ungdommer om bruk av kamera i avdelingen*
5. *Legge til rette for at alle innsettelser som gjelder mindreårige vurderes overført til UE – intern informasjon om Ungdomsenheten i Kriminalomsorgen*

KRUS holder på å evaluere oss nå. Sannsynligvis en ferdigstilling i løpet av året i år. Det blir spennende å se hva som kommer der.

## Evaluering

- **Kriminalomsorgens Utdanningssenter**
  - ferdigstilles 2018

- **Nova**
  - Delrapport 1 – juni 2014
  - Delrapport 2 – oktober 2015
  - Delrapport 3 – mai 2016 (m/oppsummering)

NOVA, som ligge runder Høgskolen i Akershus, har vært og levert ungdomsenheten i Bjørgvin over 2,5 år. Det er 3 rapporter som foreligger der. Den siste kom i 2016, og der er det jo at i hovedsak så oppfyller vi de forpliktelsene som Norge har i forhold til å følge opp barn i fengsel. Jeg skal gi meg nå. Takk for oss!

## NOVA – oppsummering mai 2016

*"Vi konkluderer med at ungdomsenheten i hovedsak oppfyller barnekonvensjonens grunnleggende krav.*

*Unntaket er begrensninger i kontakt med familie pga. lang reisevei og problemer med sosial isolasjon når det er få innsatte.*

*Vi konkluderer med at ungdomsenheten og tverretatlig team bør bli et permanent tiltak, det ene kan ikke bestå uten det andre."*

**Konferansier Vidar Vold:** Takk til dere! Da er det forbundsleder Mimi Kvisvik som vil avslutte konferansen.

## SLUTTAPPELL

### V/ FORBUNDSLEDER MIMMI KVISVIK, FELLESORGANISASJONEN

Jeg gjentar, jeg, fortsatt verdens beste kriminalomsorg? Innlednings-vis så vil jeg takke arbeidsgruppa for den konferansen vi har vært igjennom. Det har vært et viktig valg av tema, det har vært en konferanse med sterkt fokus på innhold knyttet til straffegjennomføring. Jeg er veldig glad for at det er satt på dagsorden, for det trengs. Og vi trenger også hele tiden en påminnelse om hvem de domfelte er og hva det er de strever med. Og Beate, når du snakket i sted eller snakket igjennom en del ungdommer, så kjente jeg det helt i magen. For de har så mye mer med seg enn det vi kanskje først og fremst ser. De er kanskje små pinnsvin som vi må på innsiden av piggene til.

Tittel på konferansen er jo dette spørsmålet: ”Fortsatt verdens beste kriminalomsorg?”. Jeg er egentlig usikker på om vi noen gang har hatt verdens beste kriminalomsorg. Jeg vil heller si at mye har faktisk vært bra, og kanskje vi også har vært på god vei. Ikke minst så mener jeg at vi har hatt tunge ambisjoner om å være verdens beste. Vi har hatt ambisjoner, men det er ikke sikkert at vi har nådd dem. Men jeg tror at det er viktig at vi hele tiden holder på disse ambisjonene våre, og det synes jeg preger hvert eneste år den forsamlingen her. Og det er jo flere som har påpekt i disse dagene at vi har mye godt innhold, og vi holder på ambisjonene våre. Men det er noe med at disse ambisjonene har vel kanskje de siste årene blitt noe redusert, og vi har hatt god politisk drahjelp for å oppnå de reduksjonene. Og jeg vet ikke om statssekretæren som var på besøk hos oss ga oss *guts* til å heve ambisjonene våre. Det er mulig han inviterte til dialog, men han har faktisk ganske langt frem. Men vi får prøve å hjelpe han på vei for ikke å snakke om sjefen hans.

Jeg er glad for at barn og ungdom har fått så stor plass i disse dagene og kanskje spesielt i dag. Og jeg synes det var en nyttig påminnelse Ivar Frønes ga oss når han ga oss begrepet ”høyterskelsamfunn”. Det er klart at det er utfordrende å vokse opp i et høyterskelsamfunn og kanskje ikke ha alt rundt seg som barn og unge trenger for faktisk å vokse opp i dette høyterskelsamfunnet, og at det er store muligheter i det samfunnet å bli utsatt for så mye risiko at man kommer ut med tapsopplevelser og kommer ut i en situasjon hvor barn og ungdom

strever mye med livene sine. Og det er jo disse barn og ungdommene som strever med livene sine vi finner igjen i Bjørgvin og i gjennomføring av ulike former for ungdomsstraff. Det er jo da desto viktigere at vi klarer å nå disse ungdommene, få gitt dem den hjelpen de trenger, enten det er gjennom ungdomsstraff, samfunnsstraff eller i fengslene, det har vi som samfunn en forpliktelse til.

Med bakgrunn i forskning og kunnskap, som vi har med oss som sosialarbeidere, som fengselsbetjenter, som verksbetjenter, som lærere og helsepersonell, i både fengsel og friomsorg, så vet vi jo mye om hva er det som kan hjelpe disse ungdommene ut av kriminalitet. Ikke minst så har vi fått det presentert i dag, både knyttet til presentasjon fra konfliktrådet, fra friomsorgen og fra ungdomsenheten ved Bergen fengsel.

Men for at ansatte skal kunne bruke all den kunnskapen vi har, skal kunne lykkes med å bidra til å begrense kriminalitet og ivareta barn og unge som har en kriminell historie på en god måte, så krever jo det da god straffegjennomføring og folk med riktig kompetanse. Men da er jo situasjonen den at det koster penger, men vi vet jo samtidig at det på sikt er god samfunnsøkonomi.

Jeg representerer jo FO, fag og profesjonsforbundet for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. Og jeg vet at det jeg skal si nå har jeg sagt mange, mange ganger. Og mange synes sikkert at FO maser mye om dette. Men i en tid med nedskjæringer og effektivisering og hvor fokuset i all hovedsak er på sikkerhet og mindre på det faglige innholdet i soningen er det nødvendig å fortsette å mase. Sikkerhet er jo kjempeviktig. Men sikkerhet henger jo også tett sammen med det innholdet som gis. Og i den sammenhengen så mener vi at den sosiale og barnevernsfaglige kompetansen som våre profesjoner besitter er kjempeviktig. Ikke minst så gjelder det arbeidet med de yngste lovbryterne. Våre yrkesgrupper har og har hatt en viktig plass i kriminalomsorgen, fra *fattigdomsforsorgen*, via vernelagene til de gamle KIF'ene og inn i fengsler og i friomsorg. Man var ganske tidlig klar over at det var en veldig tydelig glippsone mellom fengsel og frihet, og man etablerte allerede tidlig på 1800-tallet foreninger som skulle bistå i dette arbeidet. Etter hvert kom vernelagene, og i 1975 så fikk vi kriminalomsorg i frihet. Grunnlaget for det var NOU 1975 nr. 61, og

den het ”Kriminalomsorg i frihet”. Og der ble det nettopp trukket frem viktigheten av at man skal ha forskjellige yrkesgrupper og ansatte knyttet til kriminalomsorg i frihet. Og i kriminalomsorg i frihet så skulle det være primært de sosialfaglige utdannede som skulle jobbe. Og det avspeiler også forskjell på valg av metoder.

Det foreligger som nevnt mye kunnskap om straffedømtes levekårsproblemer. Vi vet at det er en sterk sammenheng med levekårs-utfordringer og kriminalitet. Barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere er nettopp utdannet til å forebygge, løse og redusere disse problemene. Derfor er det så viktig at man fortsatt satser på denne kompetansen, ikke bare i friomsorgen, men også i fengsler og i overgangsboliger. For oss i FO så er dette viktig å fastholde.

Som Are sa innledningsvis i går, så står kriminalomsorgen overfor store utfordringer. Vi har vært igjennom kutt som rammer både friomsorg og fengsler. Og det er klart at disse kuttene går utover innholdet. Vi har også over år stått overfor en omorganisering som er krevende, en omorganisering som vi i hovedsak er redd er mer økonomisk begrunnet enn faglig.

I 2008, for 10 år siden, så fikk vi stortingsmelding 37 med det kjente navnet ”Straff som virker”. Et hovedbudskap i denne meldingen var at straff som virker er avgjørende for å bekjempe kriminalitet og trygge samfunn. Det ble påpekt at straffen må være slik at tilbakefallet til ny kriminalitet blir mindre. Det innebærer blant annet å rehabilitere bedre. Det ble også understreket at virksomheten i kriminalomsorgen skulle bygge på 5 pilarer: Den grunnleggende pilaren var et humanistisk menneskesyn. Både i utforming av regelverk og i praktisk arbeid skulle kriminalomsorgen tilstrebe at målene ikke bare eksisterer på papiret, men også preger straffegjennomføringen i praksis. Målet var helt tydelig at vi skulle ha en straff som virker. Ut ifra kunnskapen om at fengsel kan vanskeliggjøre domfeltes sosiale rehabilitering ble det også sagt at man i størst mulig utstrekning skulle bruke alternative reaksjons- og straffegjennomføringsformer. Dette er mål og ambisjoner jeg mener ikke er fulgt opp. FO har også til det kjedsommelige for mange uttrykt bekymring for at det satses for lite for eksempel på bruk av samfunnsstraff og program mot ruspåvirket kjøring. Jeg vet jo at vi har

fått både ungdomsstraff og ND, men her mener jeg at det bør satses mer. Det mener jeg at vil gi både en bedre og billigere kriminalomsorg.

Jeg er for tiden sterkt bekymret for den justispolitikken som nå føres. Kanskje også bekymret over den justisministeren vi har. Jeg opplever at vi lever i en tid hvor det ropes etter strengere innvandringspolitikk, mer bevæpning og strengere straffer. Vi har en justisminister som beskriver mennesker på flukt som lykkejegere og mennesker som begår overgrep som monstre. Det er langt fra det humanistiske menneskesynet stortingsmelding 37 mente at kriminalomsorgen måtte bygge på. For meg handler dette om verdighet og respekt, noe som vi som fagfolk i hele kriminalomsorgen står sammen om å fortsette å løfte frem. Jeg er veldig glad for at vi har med oss LO i dette arbeidet som den tunge samfunnsaktøren LO er. Og vi skal knytte dem enda tettere til oss, og vi skal jobbe hardt inn mot Stortinget for å påvirke denne politikken og dette samfunnssynet og den trenden vi på mange måter har i det politiske landskapet vårt. Det er ikke bra for Norge, det er ikke bra for samfunnet vårt.

Alle som sitter her vet jo at det finnes mennesker der ute som har begått de mest alvorlige forbrytelser. Samtidig vet vi at vi må ha en kriminalomsorg hvor vi klarer å skille person og handling. Vi *kan* og *skal* ta avstand til handlinger, men vi må ikke glemme at det er menneskene bak handlingene som fortjener respekt og verdighet. Beskriver vi derimot flyktninger som lykkejegere og mennesker som begår overgrep som monstre, så dehumaniserer vi disse. Og det blir lett å la være å behandle dem som mennesker. Og hvis det er slik at vi ikke tror at det går an å endre folk, så trenger vi jo verken innhold eller ambisjoner om rehabilitering i verken fengsler eller friomsorg. Det mener jeg at er det viktigste vi må jobbe med for å stå imot. Så vår appell til politikere, til KDI og til ansatte i kriminalomsorgen er at man må revitalisere ambisjonene i stortingsmelding 37.

Sist helg så møtte jeg Knut Storberget. Og jeg kjenner veldig når jeg møter han på savnet etter en god justisminister. Og jeg kjenner ekstra på det savnet når vi møtes her. Det var ikke alltid jeg var enig med Knut i alt, men han var jo en mann vi kunne ta diskusjonene med på en kvalifisert måte. Så jeg avslutter med å lese litt fra innledningen til stortingsmelding 37:

> ”Hva som straffes og hvordan straff gjennomføres, gir et bilde av hva som er grunnleggende verdier i et samfunn. For regjeringen er det viktig at straffegjennomføringen bygger på tanken om solidaritet med de svake i samfunnet.
>
> Kriminalpolitikk og velferdspolitikk er ofte to sider av samme sak. Samtidig skal samfunnet reagere med fasthet når ressurssterke personer velger å bruke sine evner på en måte som skader enkeltpersoner og samfunnet som helhet. En god kriminalpolitikk bygger på gode verdier og på kunnskap om hvordan målene kan nås.”

Og det er denne kriminalpolitikken vi skal hegne om. Og det skal vi fortsette med, også 21. til 22. mars 2019. Da møtes vi igjen her på Sundvolden.

Og så står det vel bare igjen å si takk for at dere var her, takk for bidragene, vel hjem, og så sees vi om et år på akkurat samme plassen. Da håper jeg det er litt varmere her, for en ting er at det er mange varme mennesker her, men du verden jo mye jeg har fryst i disse dagene. Vel hjem!